

Ninsik'ij chuqa' yitz'ib'an Ruka'n xak

Kaqchikel

AUTORIDADES MINISTERIALES

Anabella María Giracca Méndez
Ministra de Educación

José Donaldo Carías Valenzuela
Viceministro Administrativo de Educación

Francisco Ricardo Cabrera Romero
Viceministro Técnico de Educación

Romelia Mó Isém
Viceministra de Educación Bilingüe e Intercultural

Carlos Humberto Aldana Mendoza
Viceministro de Educación Extraescolar y Alternativa

Carlos Humberto Cú Cab
Director General de Educación Bilingüe Intercultural (Digebi)

María Elvira Juchuña Otzoy
Subdirectora de Desarrollo Educativo Bilingüe Intercultural (Digebi)

Lisbeth Etelvina Son Simón (coordinación)
Rita Josefina Laynez Pérez
Lilian Carolina Colop Salanic
Manuel Ricardo Ixmatá Tahay
Equipo técnico del Departamento de Materiales Educativos de la Digebi

Autoría y mediación

Olga Antonieta Orellana Girón - Coordinación general
Claudia María González Álvarez - Consultora
José Reginaldo Pérez Vail - Consultor

Contextualización

Fredy Waldemar Xocop Roquel - Consultor

Revisión técnica

Wilton Paz Catú - Técnico de la Dirección Departamental de Educación de Chimaltenango

Equipo técnico de Digebi

Mateo Lorenzo Hernández Pedro
Lilian Carolina Colop Salanic
Lisbeth Etelvina Son Simón
Lucas López de Rosa
Manuel Ricardo Ixmatá Tahay

Autoría de lecturas

Miguel Ángel Oxlañ Cúmez
Ver páginas: 13, 21, 37, 53, 61, 77, 95, 103, 111, 119, 135, 145, 153, 161, 179 y 205.

Diseño gráfico

Rosa Angélica de León Reyes - Consultora

Diagramación

María Fernanda Linares

Ilustración

Luis Enrique Robles Mejía
Marco Antonio Revolorio Ortiz
Ricardo Estrada Ovalle
Rosa Angélica de León Reyes
Banco de imágenes de la Digecade y de la Digebi

©Ministerio de Educación (Mineduc)

Dirección General de Educación Bilingüe Intercultural (Digebi)

6.ª calle 1-87 zona 10, Edificio 2, cuarto nivel, ala norte

Teléfono: (502) 2411-9595 ext. 2121

Impresión 2024

<http://www.mineduc.gob.gt/digebi> - <http://www.digebi.gob.gt/digebi>

Ninsik'ij chuqa' yitz'ib'an

Ruka'n xak

Kaqchikel

Ministerio de
Educación

Queridos niños y niñas:

¡Que gusto saludarlos!

Estamos seguros que durante estos meses en primer grado han disfrutado y aprendido mucho con su libro y ahora están listos para continuar.

Con mucha alegría les presentamos este libro, que se elaboró cuidadosamente y con cariño para ustedes. Es momento de empezar con el aprendizaje de nuevas letras, pronto construirán palabras y poco a poco, leerán y escribirán con facilidad. Contiene diferentes ejercicios, historias, tarjetas, sopas de letras y juegos que permitirá ampliar su vocabulario.

Además, podrán expresar por escrito todas sus ideas. Con ayuda de este libro, eso será muy divertido. Al terminar de realizar las actividades, podrán disfrutar de diferentes lecturas con su familia y amigos.

Siempre contarán con el apoyo de sus maestros y maestras, al estudiar y resolver los diferentes ejercicios, lo cual les permitirá desarrollar destrezas, habilidades e integrar nuevos conocimientos.

Esperamos que recuerden sus vivencias de primer grado y pronto descubran el mundo maravilloso de las letras y la escritura.

Cordialmente,

Ministerio de Educación

Ministerio de
Educación

Ak'wala':

Rik'in ronojel ajowab'äl chuqa' kikotemal ninya' rutzil iwäch junb'ey chik.

Wetaman chi ri taq ik' re' ri pa nab'ey rupalb'al tijonik ina'on rukikotemal chuqa' ik'ulun kiy iwetamab'al chi rupam ri nab'ey iwuj. Wakami, yixtikir yixb'iyin jub'a chik.

Rik'in kikotemal ninya' pa iq'a' ri ruka'n wuj richin ri nab'ey rupalb'al tijonik. Xoqa ri ramaj richin nitikirsaj el ri itijonik rik'in k'ak'a' taq tz'ib'. K'a ri', xkixtikir runuk'ik tzij, eqal eqal, xtsik'ij ruwach wuj chuqa' xkixtz'ib'an.

Yalan ruq'ij xtiwetamaj nisik'ij ruwach wuj chuqa' xkixtz'ib'an pa ich'ab'äl, ri nich'ab'ej chuqa' iwetaman, ruma rik'in rija' yixtzijon rik'in ri iwach'alal chuqa' k'o chi niloq'oq'ej ruma iwichin.

Ri wuj re' xb'an rik'in ajowab'äl, ruma jantape xixqanataj. Rik'in ruto'ik ri itijonel xtib'an ri jalajöj solojsamaj e k'o chi ruwach ri jujun ruxaq. Chuqa' xtiwil lema', ruxaq taq peraj wuj, chuqa' kiy taq jeb'el etz'anem.

Töq xtiwetamaj nisik'ij ruwach wuj, xkixtikir nitz'ät junb'ey chik ronojel ruxaq ri iwuj chuqa' xtsik'ij pa iyonil. K'a ri xkixtikir xtib'an jun nimaläj samaj, nisik'ij chi kiwach ri iwach'alal.

Ninwoyob'ej chi töq xke'ik'o ri q'ij, xaxtinataj ta ri jeb'el taq ramaj xik'owisaj rik'in ri jun wuj re'. Xtinataj ta rik'in kikotemal chi ri pa nab'ey rupalb'al tijonik xiwetamaj xisik'ij ruwach ri wuj chuqa' xiwetamaj xixtz'ib'an.

¡Kixkikot rik'in ri iwuj!

Cholwuj

Kamulun'ik ri k'uxatz'ib'.....5

T t.....13
J j.....21
R r.....29
K k.....37
Tzij richin yesik'ix chuqa' richin
tijon'ik.....45

N n.....53
M m.....61
X x.....69
K' k'.....77
Tzij richin yesik'ix chuqa' richin
tijon'ik.....87

Y y.....95
P p.....103
B' b'.....111
Ch ch.....119
Tzij richin yesik'ix chuqa' richin
tijon'ik.....127

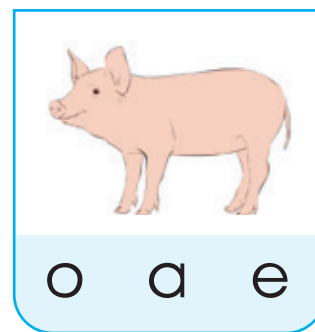
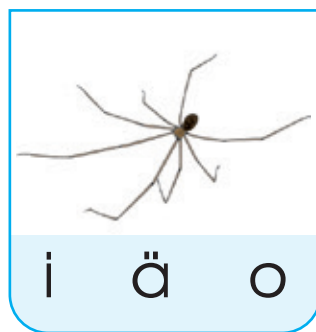
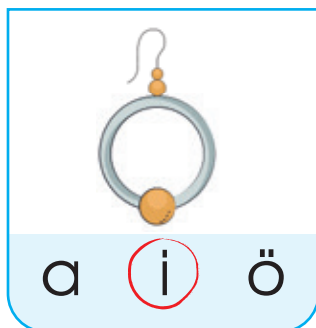
Ch' ch'.....135
L l.....145
Q q.....153
Q' q'.....161
Tzij richin yesik'ix chuqa' richin
tijon'ik.....171

Tz tz.....179
Tz' tz'.....187
S s.....197
T' t'.....205
W w.....215
Tzij richin yesik'ix chuqa' richin
tijon'ik.....223

Tunaj'ik solojsamaj.....231

Kamulunik ri k'uxatz'ib'

Kojtikir el rik'in rukamuluxik ri k'uxatz'ib'. Tab'ij kib'i' ri jujun achib'äl re'. Tajxuxu' pa jun setesik ri k'uxatz'ib' rik'in nitikir el rub'i'.

Tab'ij kib'i' ri jujun achib'äl. Kik'wan ri ruk'oxomal ri k'uxatz'ib' pa nik'aj chuqa' pa rukisib'äl. Tatz'ib'aj ri k'uxatz'ib' xtawak'axaj chi ruwäch ri juch'.

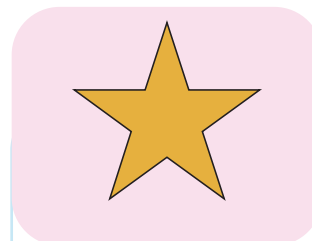
Eqal tab'ij kib'i' ri jujun achib'äl. Takanuj kik'oxomal ri k'uxatz'ib' chi rupam kib'i'. Tajuxu' ri k'uxatz'ib' ye'awil. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

o a u i

e o i u

o u i e

o u i ä

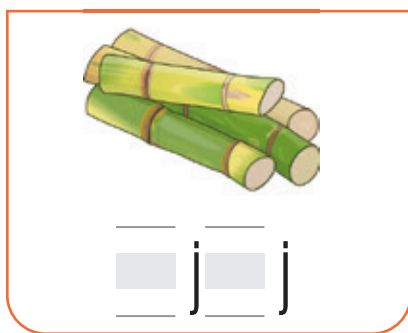

u i a ä

u o u i

Eqal ke'ab'ij kib'i' ri achib'äl re'. Tatz'aqatisaj kib'i' ri jujun rik'in ri k'uxatz'ib' ri nkajo' na.

j j

k n q'

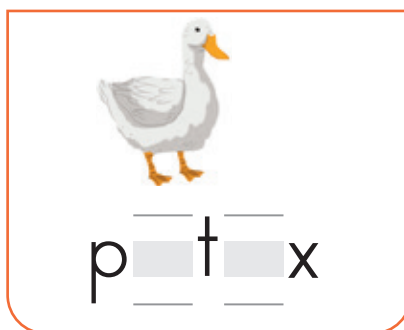
t k r

k t n

s n k

p t x

K'uxatz'ib' rik'in ch'ut

Ke'atz'eta' ri achib'äl re', chuqa' tab'ij kib'i'. Chi jujun kik'wan chi rupam kib'i' jun ruk'oxomal k'uxatz'ib'. Tiqa chawäch chi ri k'uxatz'ib' re' rujalon ruk'oxomal, achi'el ta chi nib'e ta jub'a' raqän, chuqa' ruk'wan jun rutz'aqat pa ruk'isib'äl. Toq ke ri', nib'ix chi ruk'oxomal jun k'uxatz'ib' rik'in ch'ut.

a		a'
o		o'
i		i'
e		e'
u		u'

- Taq jun k'uxatz'ib' nik'oxoman nitz'ib'äx jun ti juch' chi ruxk'in, rub'i' ch'ut. Tatz'eta' achike rub'anikil nib'an chi re ri juch'. Tatzeta' rub'anikil rutz'ib'axik ri ch'ut rik'in jujun k'uxatz'ib'.
- Tatz'eta' ri achib'äl re', chuqa' tab'ij kib'i'. Chi ruxe' jujun e tz'ib'an kib'i'. Takamuluj rik'in atz'ib'ab'al chuqa' ab'onitz'ib'ab'al ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'ut xke'awil.

tura's

atit

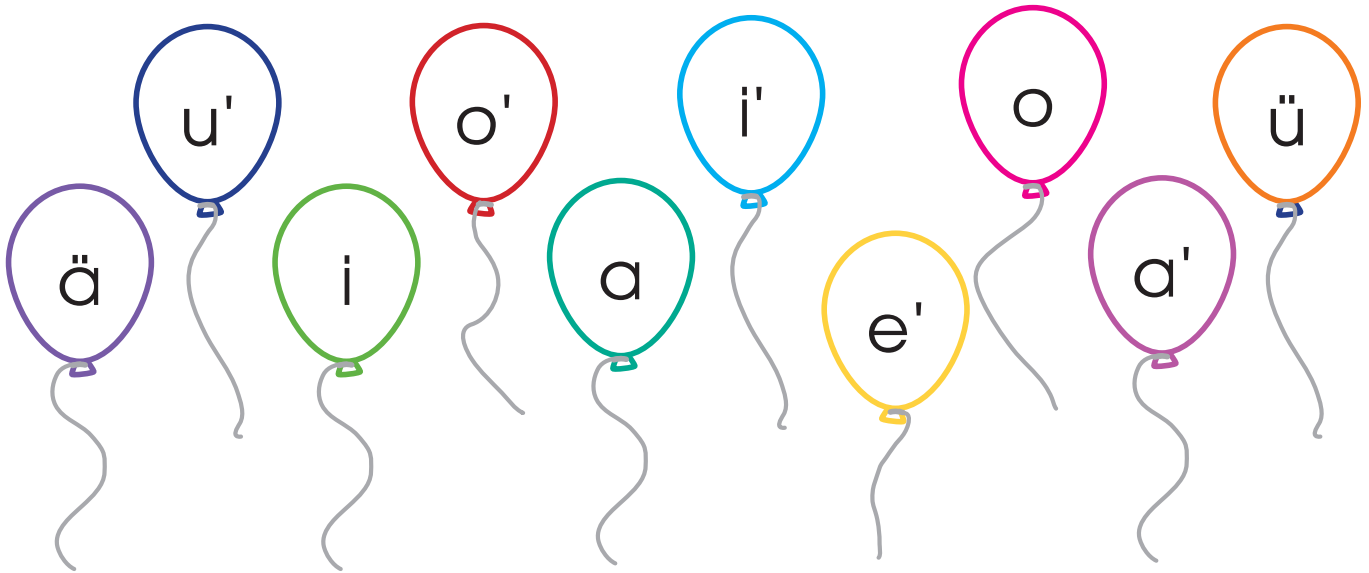

b'ojoy

ne'y

Ke'atz'eta' la xupxup. Ke'ab'onij ri e k'o ri k'uxatz'ib' chi kipam: a', e', i', o', u'.

Takamuluj ri rub'anikil ri k'uxatz'ib' rik'in ch'ut. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

o'

a'

e'

i'

u'

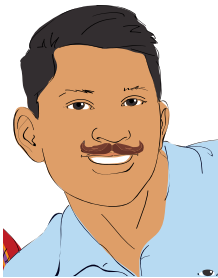
- Takamuluj ri julëy tz'ij kik'wan k'oxomal k'uxatz'ib' rik'in ch'ut: su'unik, ch'ami'y, tzijotza', kolo', xajab', b'eleje'.
- Eqa! tab'ij kib'i' ri jujun achib'äl. Takanuj ri ruk'oxomal ri k'uxatz'ib' kik'wa'n ch'ut, xke'awil, k'a ri', tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' e k'o chi ruxk'in, rik'in jub'a: o', a', e', i' chuqa' u'. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

e'

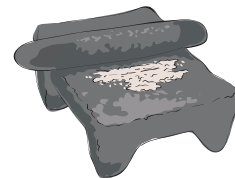

Tab'ij kib'i' ri jujun achib'äl. Tajuxu' pa jun setesik ri achib'äl, ri kib'i' kik'wa'n k'uxatz'ib' rik'in ch'ut.

Tasik'ij ri jujun k'uxatz'ib' ri e k'o pa nab'ëy peraj. K'a ri', tab'ij kib'i' ri jujun achib'äl. Takanoj achike chi e ka'i' k'uxatz'ib' xtawil chi rupam rub'i'. Tatunu' rik'in jun juch' ri achib'äl rik'in ri k'uxatz'ib' rejqalen.

a
a'

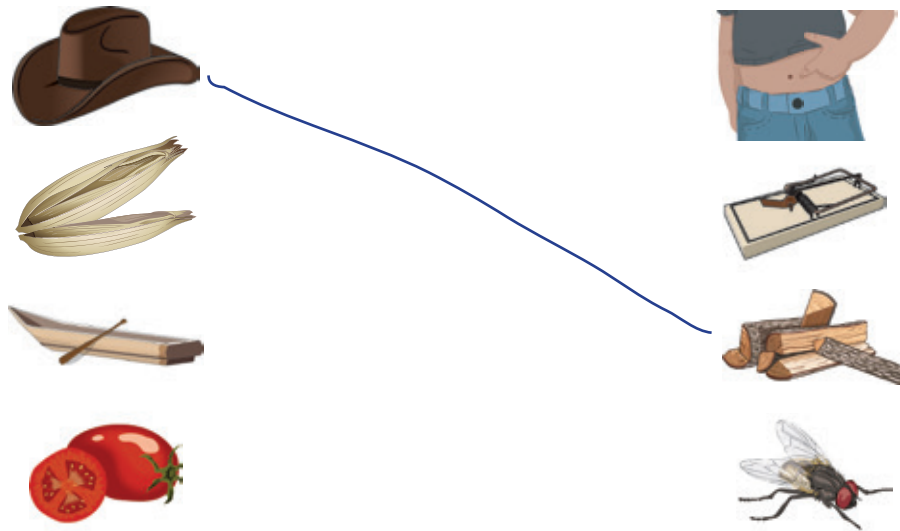
o
o'

i'
i

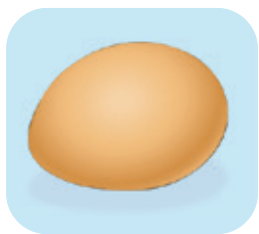
Egal tab'ij kib'i' ri achib'äl. Tatunu' rik'in jun juch' ri achib'äl e k'o pa nab'ëy rik'in ri e k'o pa ruka'n peraj ri kik'wan pa kib'i' junam k'uxatz'ib' rik'in ch'ut. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

- Akuchi e k'o retal, taqupij ri peraj ruxaq wuj ri e k'o achib'äl chi ruwäch.
- Egal tab'ij rub'i' ri jujun achib'äl. Ke'amolo' konojel ri achib'äl ri e k'o pa kib'i' jun k'uxatz'ib' rik'in ch'ut. Tab'ij achike k'uxatz'ib' rik'in ch'ut ruk'wan jujun tzij.
- Tacha' oxi' taq peraj wuj, k'a ri' tab'ij jun b'ab' k'ik'in chi kijujunal.

Tab'ij rub'i' ri jujun achib'äl. Takanoj achike chi e ka'i' k'uxatz'ib' ri e k'o chi ruxe' k'o pa rub'i'. Takamuluj rik'in atz'ib'ab'al ri tz'ib' k'o pa rub'i'.

o o'

a' a

e e'

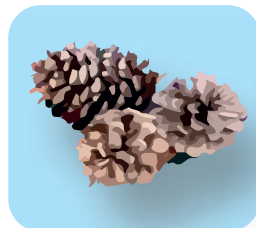
i i'

u u'

i' i

u' u

o o'

Ri jun ka'i' oxi' q'ij re' xtawetamaj ri tz'ib' **t**. Richin niqatikirsaj, üt nawak'axaj ri jun lema' re'.

Natalia rik'in ri tuj

Natalia janila jeb'ël nuna' natin pa tuj rik'in rute'. Jeb'ël nuna' ri lilöj ya' chuqa' ri kimeq'enal ri ab'äj.

Jun tiqaq'ij netz'an ewan'ik kik'in ri taq ruch'utixib'al. Xanin ri Natalia xb'erewaj ri' pa tuj. Taq xok pa tuj, xrak'axäj jun ch'uch'uläj ch'ab'äl ri nub'ij chi re: «katok wal».

Natalia xuxib'ij ri'. Xerukanoj rute' k'a ri xutzijoj chi re ri xrak'axaj. Natalia nirajo' niretamaj achike ri xch'o'n chi re.

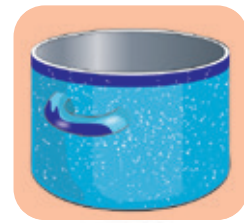
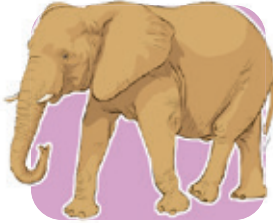

Rute' xuq'etej rik'in ajowab'äl. Xutzijoj chi re chi ri tuj k'o **rajawal** ri nichajin richin. Xutzijoj chuqa' chi re chi rija' ri niyakon ruk'u'x chuqa' rumeq'enal ri tuj. Natalia xtzolin, xerewaj ri' rik'in kikotemal pa tuj.

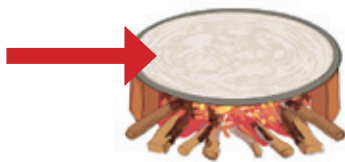
Kojtzijon:

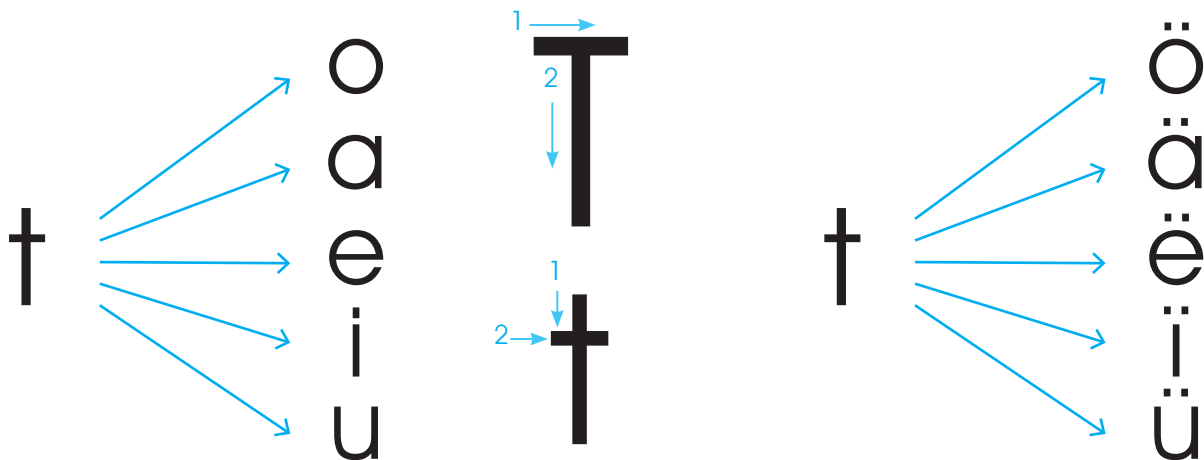
- ¿Achike ri ajwinäq ye'aw'il pa ri jun lema' re'?
- ¿Atux xuk'ulwachij ri Natalia? ¿Jampe xuk'ulwachij?
- ¿Achike ri rajawal ri tuj?
- ¿La atz'eton jun tuj? ¿La xatatin yan pa jun tuj?

- ¿Atux achib'äl k'o chi ruxik'in? Eqal tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /t/, /t/, /t/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /ta-/ta/, /te-/lem/, /ti-/k'il/. Tasik'ij julëy chik tzij ri yetik'ir el rik'in ri k'oxomal /t/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Ke'ajuxu' chi rupam jun setesik, konojel ri achib'äl yetik'ir el kib'i' rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **tuj**.

- ¡Katetz'an kik'in ri k'oxomal! Tawak'axaj ri jujun tzij eqal xtub'ij chuqa kow xtusik'ij ri atijonel. Wi ri rub'i' nitik'ir rik'in ri ruk'oxomal ri nab'ey tz'ib' richin ri tzij tuj, k'o chi yapa'e'. Wi ri k'oxomal man pa nab'ey ta k'o wi, tatzeqej aq'a'. Tawak'axaj: /tunül/, /sotöl/, /maqamot/, /tik'il/, /jotöl/, /maymot/, /tolan/, /raxtew/, /xakaxot/, /retal/.
- Eqal tab'ij kib'i' ri achib'äl e k'o qa pa xulan. Ke'ajuxu' chi rupam jun setesik ri kib'i' ri achib'äl kik'wän xab'ikuchi ri k'oxomal /t/.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /t/. Ja re' ri nimatz'ib' **T** chuqa' ri ch'utitz'ib' **t**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'alän tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chi ruwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri', tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj kik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rusik'ixik ri tz'ib' **t** kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' tab'onij ri jap tzij: **te, tu** chuqa' **ta**.

te'ej

tu'ch

tura's

taluwäch

Ke'atzu' ri achib'äl e k'o qa pa xulan k'a ri' tab'ij kib'i'. Chi kixe' ri jujun achib'äl e k'o ka'i' kaxa. Tab'onij ri nutikirsaj el rik'in ri jap tzij junam rik'in ri rub'i' ri achib'äl.

te
to

tu
ta

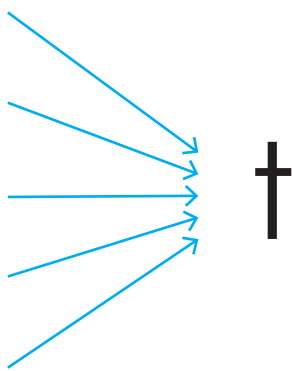

tu
ti

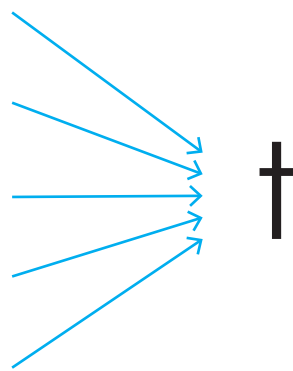

ta
te

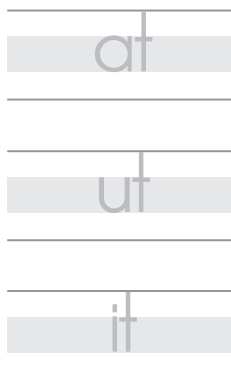
o
a
e
i
u

ö
ä
ë
ï
ü

- Tatijoj awi chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **T** chuqa' ri ch'utitz'ib' **t** tatzeqelb'ej ri ch'ab'. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatzib' rik'in la tz'ib' **t**.
- Tatzu' ri jun achib'äl re' k'a ri' tab'ij rub'i'. Ke'atz'eta' ri tzij e k'o chi ruxik'in. Takamuluj, rik'in ri atz'ib'abäl chuqa' bonitz'ib'ab'äl, ri tzij nub'ij rub'i'.

Tasik'ij ri jap tzij ri e k'o chi rupam ri kakaxa. Ke'abonij ri jap tzij **ot**, **at**, **et**, **it**, **ut**, takusaj ri kib'onil k'o chi rupam ri tz'eteb'äl.

ot **at** **et** **it** **ut**

ot	it	ta	to	te
ti	at	tu	et	ut
et	ut	ot	it	at

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **T** chuqa' ri ch'utitz'ib' **t**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

Handwriting practice lines for the letter 'T'. The first row shows a sequence of uppercase 'T' and lowercase 't' characters with arrows indicating stroke direction. The subsequent rows provide blank space for practice, with the first row starting with a 'T' and 't' for reference.

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **t** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

Handwriting practice lines for words starting with 't'. The words 'to', 'ta', 'te', 'ti', and 'tu' are shown in the first row, with the 't' character highlighted. The subsequent rows provide blank space for practice, with the first row starting with a 't' for reference.

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **t** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

tö

tä

të

tï

tü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tzij: **tu**, **to**, **ti**, **tü**, **tö**, ri xke'awil. Tatz'ib'aj ri jap tzij ruk'amon pa ruwi' ri juch' k'o chi ruxikin ri achib'äl. Ütz nakusaj xab'ixke jap tzij ri e k'o pa jotöl. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

tu

Ke'asik'ij ri ch'ab'äl e k'o chuxe' ri jujun achib'äl. Ke'ajuxu' rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jujun tzib' t rik'in ri k'uxatz'ib'. Ri b'i'aj yetz'ib'äx rik'in nimatz'ib'.

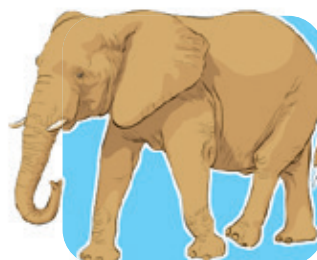
to'om

Tere

ti'ij

ti'x

Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re', k'a ri' chi uchuqa' tab'ij kib'i', eqal. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Tatz'eta' ri k'oxomal e k'o chi rupam ri tzij, k'a ri' tab'ij chi kijujunal. Tab'onij jun kakaxa richin jujun ruk'oxomal ri tzij. Tatz'eta' ri tz'eteb'äl.

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

Taupij ri jun peraj ri ruxaq wuj akuchi' e k'o ri tz'ib' chi ruwäch, xke'awül qa pa ruk'isib'äl ri jun tanaj samaj re'. Ke'awak'axaj ri jap tzij chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' t k'a ri' ke'atunu', ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj.

tu - te - ti - ta - to - ut - et - it - at - ot - tat - ati't - tüt - tata'aj

Tatz'eta' chi jujun achib'äl chuqa' ri tzij nub'ij rub'i'. Tab'ij jun b'ab' kik'in chi kijujunal. Takamuluj ri b'ab', k'a ri' naya' jupaq' aq'a rik'in ri jujun tzij.

tata'aj

Oto

ati't

Tita

Ri jun ka'i' oxi' q'ij re' xtawetamaj ri tz'ib' **j**. Richin niqatikirsaj, ütztawak'axaj ri jun lema' re'.

Ri jut xb'e juk'an chik ruwach'ulew

Ri jut Chokchok xaläx pa runik'ajal jun käq'. Rik'in rija' xe'aläx wo'o' chik taq jut. Pa ka'i' q'ij xkik'is rutijik ri käq'. Wawe' k'a taq xtikir el ri oyowal.

Jujun jut xuchäp jun ti sel käq'. Q'ij q'ij nikit'ij jub'a' ri käq'. Ke re k'a taq xunojij ri Chokchok xb'e' juk'an chik ruwach'ulew richin xerukanoj ruwäy.

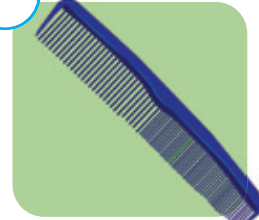

Taq xel pe chupam ri käq' akuchi wan k'o wi, xutz'ät chi k'o julay chik käq'. «Yalan **ruwach'ulew** e k'o richin nawetamaj kiwäch», xuch'ob' pa ruk'u'x. Chanin k'a xok chi rupam jun chik käq' ri k'o chi ruxikin. Majun achike ta k'o chupam ri jun k'ak'a' ruwach'ulew re'. Yalan k'iy wäy k'o. Chupam ri käq' re' xuk'owisaj ri ruk'aslem.

Kojtzijon:

- ¿Atux ruwach'ulew ri jut Chokchok?
- ¿Atux ri k'ayewal chupam ri lema' re'? ¿Atux rusolik xkib'an chi re?
- ¿Atux peraj chi re ri lema' jebël xawaxaj? ¿Atux ruma?
- Takamuluj rub'ixik ri jun lema' re'. Tanataj ri runuk'ik ri xb'anatäj chi rupam ri jujun peraj.

- ¿Atux achib'äl k'o chi ruxik'in? Eqal tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /jjj/. Takamuluj jun ka'i' oxí' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxí' tzij re': /jo/-/me't/, /jun/, /je/-/b'el/ Tasik'ij julëy ch'ik tzij ri yetik'ir el rik'in ri k'oxomal /j/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Tajuxu' rik'in jun X chi rupam la setes'ik kichin la achib'äl yetik'ir el kib'i' rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **jut**.

Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', kik'wan ri k'oxomal /jjj/. Tab'ij kib'i' chi jujun. Wi ri k'oxomal /jjj/ k'o pa rutikirlem ri tzij, tab'onij ri nab'ey kakaxa. Wi chi rij k'o wi, xtab'onij ri ruka'n. Achi'el rub'anon pa tz'eteb'äl.

j o
a
e
i
u

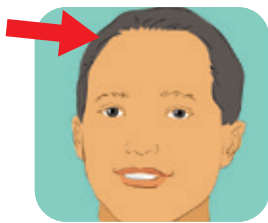
J j

j ö
ä
ë
ï
ü

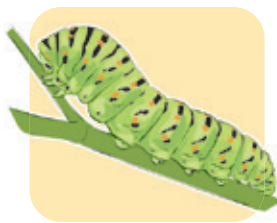
- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /j/. Ja re' ri nimatz'ib' **J** chuqa' ri ch'utitz'ib' **j**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'alän tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chi ruwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri', tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj kik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rusik'ixik ri tz'ib' **j** kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' tab'onij ri jap tzij: **jä, jo, ju** chuqa' **je**.

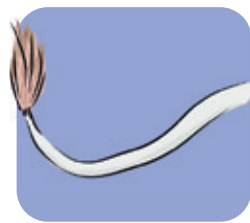
jäb'

jolomaj

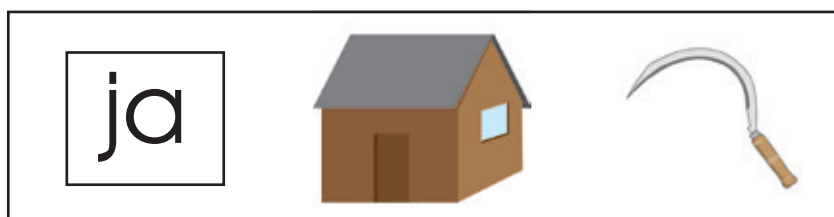

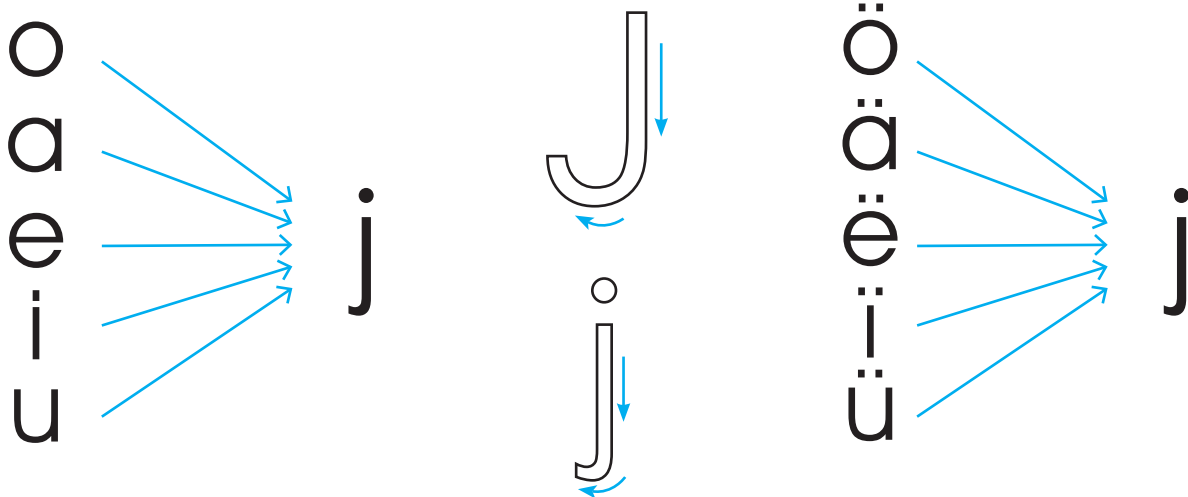
jut

je yaj

Pa jujun cholaj k'o jun jap tzij chuqa' ka'i' achib'äl. Tab'ij kib'i' ri achib'äl e k'o chi ruxik'in ri jap tzij. Tajuxu' chi rupam jun setesik ri achib'äl nitik'ir rub'i' rik'in ri jap tzij.

- Tab'ana' ri rub'anikil ri nimatz'ib' **J** chuqa' ri ch'utitz'ib' **j**, tatzeqelb'ej la ch'ab'. Takamuluj kitunuxik ri k'uxatzib' rik'in la **j**.
- Tawak'axaj ri jujun tz'ij re' k'a ri' tab'ij atux jap tzij nawak'axaj, rik'in jub'a': oj, aj, ej, ij: /aj/-/la/-/n'ik/, /ej/-/qan/, /ij/-/ki/-/q'a'/, /oj/-/qa/-/n'ik/, /aj/-/ti/-/ko'n/.
- Ke'atzeta' ri achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tz'ij e k'o chi ruxe' qa. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: **aj, oj, ej**.

äj

oj

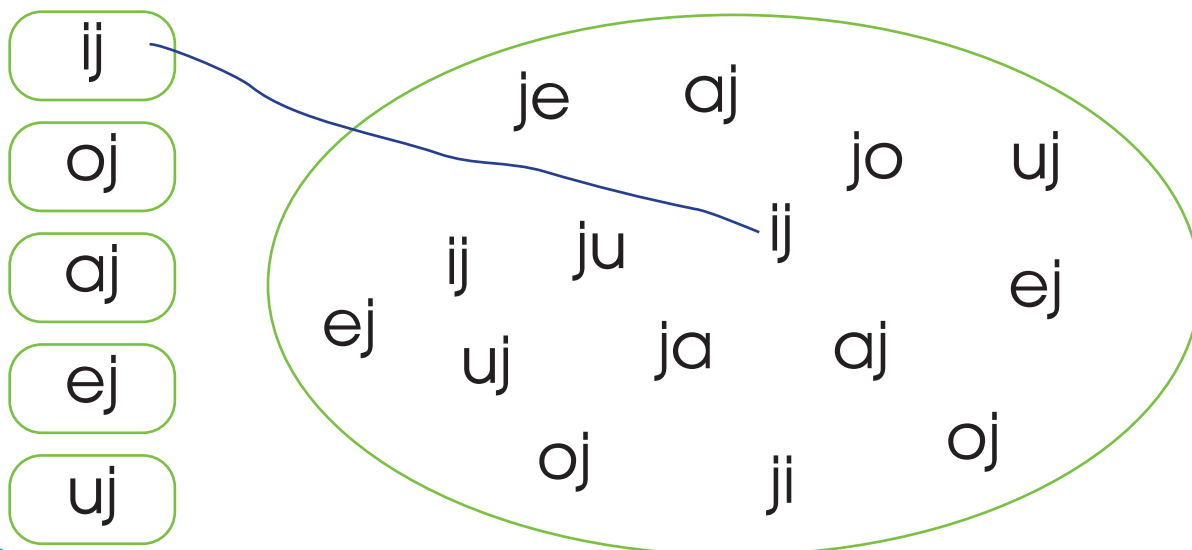

ejqa'n

ajkem

Ke'atz'eta' ri jap tzij e k'o chi rupam ri e pa'äl kakaxa. Ke'akanoj chi rupam la setesik la jap tzij e junam, k'a ri' ke'atunu' rik'in jun ch'ab'. Tawoq'aj achi'el rub'anon pa tz'eteb'äl

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **J** chuqa' ri ch'utitz'ib' **j**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

J	j	J	j	J	j	J	j	J	j
J	j								

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **j** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl

jo	
ja	
je	
ji	
ju	

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **j** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

jö

jä

jë

jï

jü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tzij: **jo**, **ja**, **ji**, **ju**, **jä**, **aj**, ri xke'awil. Tatz'ib'aj ri jap tzij ruk'amon pa ruwi' ri juch' k'o chi ruxikin ri achib'äl. Ütz nakusaj xab'ixke jap tzij ri e k'o pa jotöl. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

jo

Ke'asik'ij ri ch'ab'äl e k'o chuxe' ri jujun achib'äl. Ke'ajuxu' rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jujun tzib' **j** rik'in ri k'uxatz'ib'. Ri b'i'aj yetz'ib'äx rik'in nimatz'ib'.

jok'

Julia

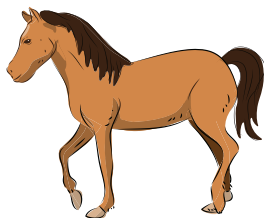

jäb'

aji'

Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Eqa! tab'ij rub'i' k'a ri' xke'aw'il ri k'oxomal e k'o chi rupam ri rub'i' ri achib'äl. Chi ruxe' ri achib'äl k'o jun setesik richin jujun k'oxomal k'o chi rupam ri tzij. Tasik'ij chi jujun k'oxomal xtaw'il.

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

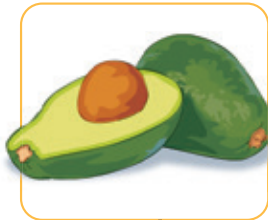
1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wa'n ri tz'ib' **j** k'a ri' ke'atunu'.

jo - je - oj - ej - ju - ji - uj - ij - ja - aj - jaj - jij - juj

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan tz'ib' **t** rik'in j k'a ri' ke'atunu'

tuj - jut - ja'j - ti'ij - jotöl - tata'aj

Tatz'eta' chi jujun achib'äl chuqa' ri tzij nub'ij rub'i'. Tab'ij jun b'ab' kik'in chi kijujunal. Takamuluj ri b'ab' k'a ri' tajuxu' chi rupam ri kakaxa, ri jujun tzij k'o chi rupam ri b'ab'.

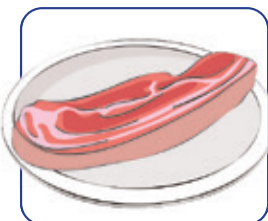
oj

tuj

jut

ti'ij

R r

Tawetamaj julëy chïk tz'ib'. Wakami xoqa' ruq'ijul ri tz'ib' **r**. Tawak'axaj re jun lema' re'.

iK'o ri man etaman ta pa ruwi' ri ronqs!

Ri chi ruwäch jay kichin jun ach'alal ri'il k'o jun jeb'ël rukotz'ijal ronqs. E jin'il säq, käq, q'än chuqa' kaqkøj ronqs chi rupam.

Jun q'ij, ri te'ej xuqupij jun ka'i' ronqs k'a ri'... ¡Toq pa junamin! Xutz'ët chi man jun chïk kisi'j ta ri ronqs. Nimayon, xtzu'n xitaq ruxikin, xaxe xutz'et rukej ri ral. Xkich'ob' chi rik'in jub'a' k'o xb'e eleq'än el, xaxe manjun **retal** raqän winäq ta k'o. Man niq'axta pa kiwi' atux xkulwachitäj.

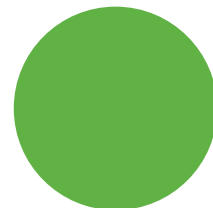
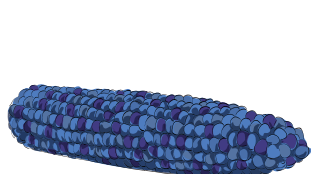
Ri q'ij xe'ik'o, ri toq ronqs jun b'ëy chïk xekotz'ijan pe. Jun q'ij, toq ri te'ej neryi'aj ri ronqs, xutz'ët rukej ri ral e k'o jun ka'i' oxi' rusi'j ri ronqs pa ruchi'. Ri q'ij re' xketamaj ri nikik'ulwachij ri ronqs.

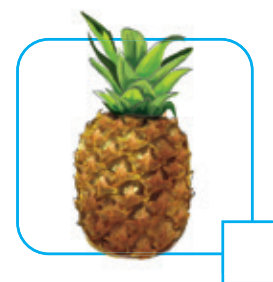
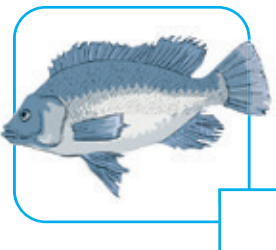
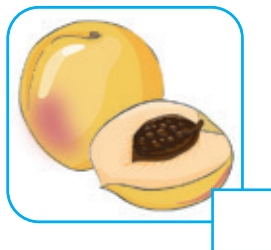
Kojtzijon:

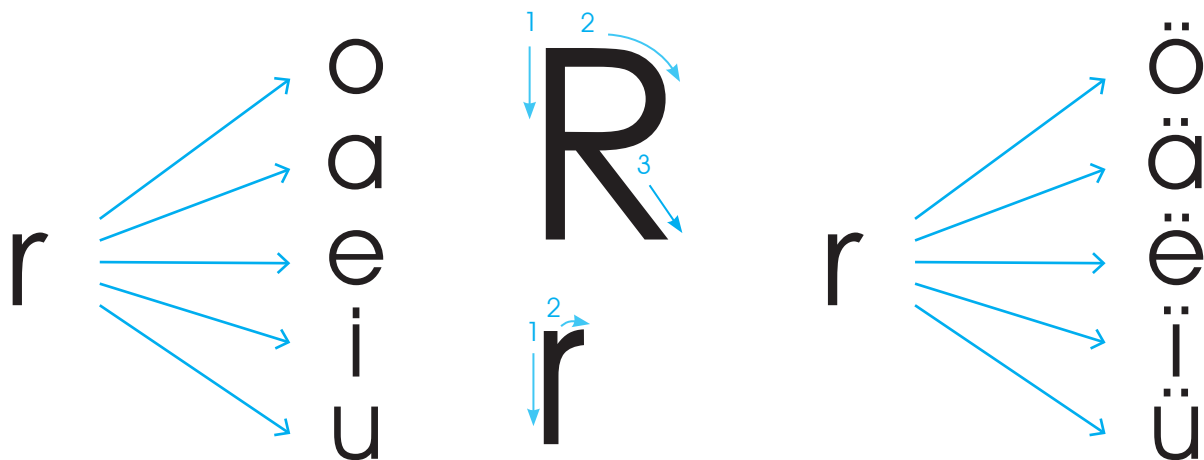
- ¿Akuchi' nib'anatäj ri lema' re'?
- ¿Atux xkikulwachij ri ronqs?
- ¿Atux rusolik xkib'än richin xketamaj ri xkik'ulwachij ri ronqs?
- ¿La xqa chawäch ri lema'? ¿Atux ruma?

- ¿Atux achib'äl k'o chi ruxik'in? Eqal tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /rrr/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /ro'/. /ra-/maj/, /rij/. Tasik'ij julëy chik tzij ri yetik'ir el rik'in ri k'oxomal /r/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Ke'ajuxu' chi rupam jun setesik ri achib'äl yetik'ir el kib'i' rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **ronqs**.

- Ke'awak'axaj ri tzij. Kik'wan ri k'oxomal /r/, man pa rutikirlem ta k'o wi, e k'o pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isibäl ri tzij: /ki-/ri-/nik/, /i-/wir/, /ju-/rej/, /ka-/b'i'-/jir/, /b'a-/ra-/b'ik/.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o qa pa xulan, tab'ij kow ri kib'i'. Tab'onij ri kakaxa' richin ri achib'äl ri chupam ri rub'i' ruk'wan ri k'oxomal /r/ pa nik'aj chuqa' pa ruk'isib'ël. Tatzeta' la tz'eteb'äl.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /r/. Ja re' ri nimatz'ib' **R** chuqa' ri ch'utitz'ib' **r**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chuwäch ri tz'alän tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chuwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. Chuqa' tikirel nakusaj ach'ak'ul richin nab'än. K'a ri', tab'ana' chuwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj kik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rusik'ixik ri tz'ib' **r** kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj, rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in jun b'onitz'ib'ab'äl, ri jujun **r** chuqa' ri k'uxatz'ib' k'o rik'in.

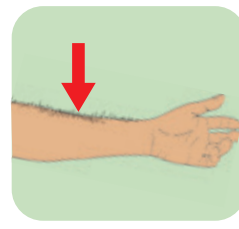
rojxiwan

ri'j

karunik

rusumal

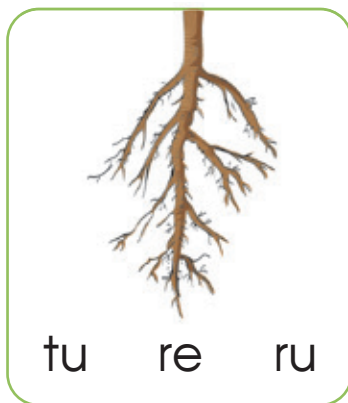
Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o qa pa xulan. Eqa tab'ij kib'i'. Takanoj ri jap tzij rik'in nitikir kib'i' ri jujun achib'äl. Tajuxu' pa jun setes'ik ri jap tzij xawil.

ra

xa

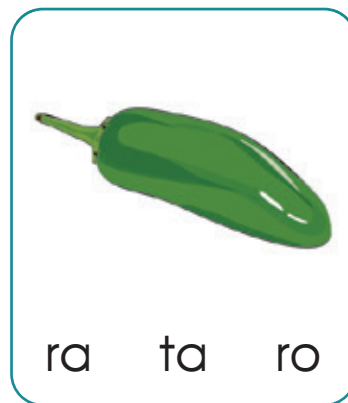
ro

tu

re

ru

ra

ta

ro

o
a
e
i
u

r

R
r

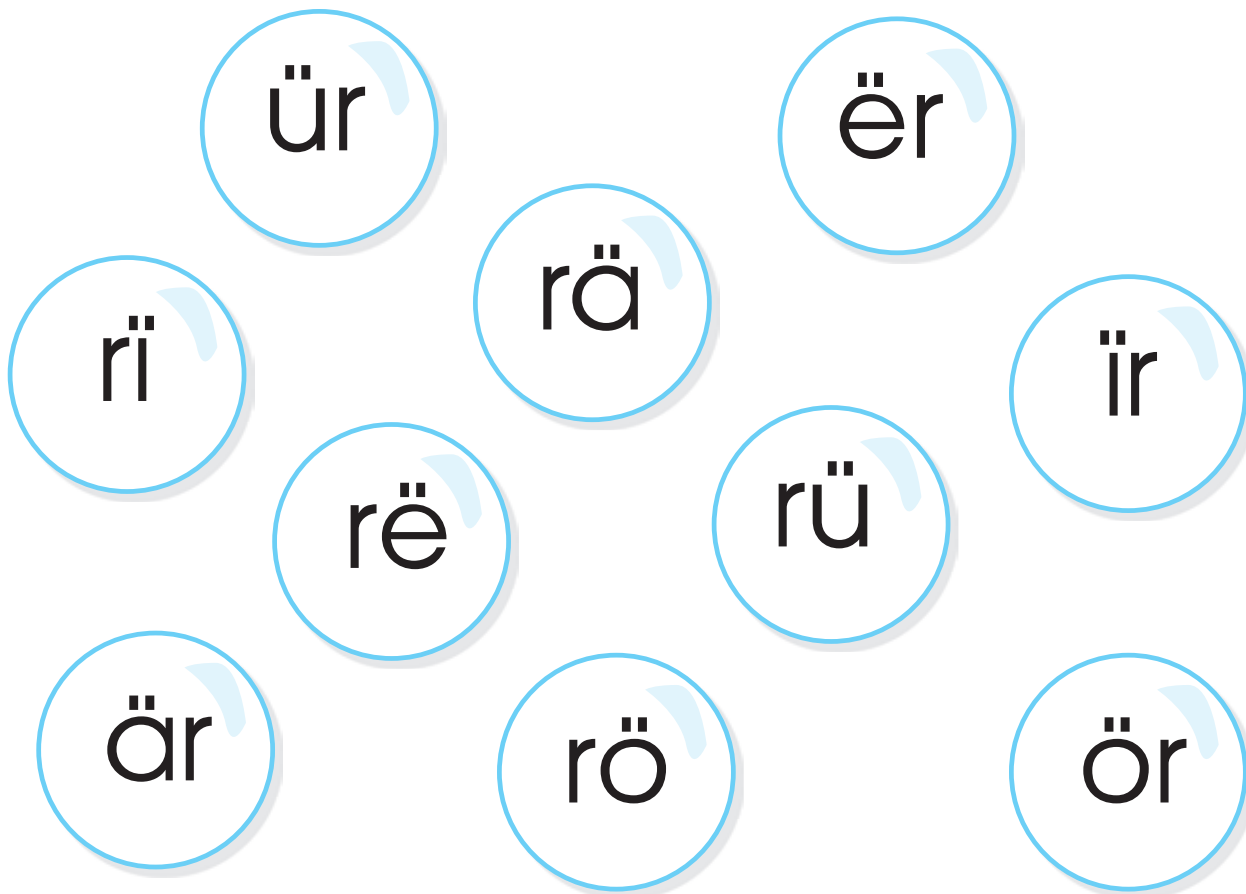
ö
ä
ë
ï
ü

r

- Tab'ana' ri rub'anikil ri nimatz'ib' **R** chuqa' ri ch'utitz'ib' **r**, tatzeqelb'ej la ch'ab'. Takamuluj kitunuxik ri k'uxatzib' rik'in la **r**.
- Ke'awak'axaj ri jujun jap tzij. Wi nawak'axaj la jap tzij: or, ar, er, ir chuqa' ur, tapaq'ij aq'a': ar, at, ij, ox, er, uk, en, ir, it, or, ak, aj, ot, ik, ur.

Ke'ab'onij rik'in ri b'onil niqa' chawech, konojel ri jap tzij: **ër, ïr, ör, är, ür**, e k'o chupam la taq setes'ik.

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **R** chuqa' ri ch'utitz'ib' **r**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

R r R r R r R r R r

R r

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **r** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

ro

ra

re

ri

ru

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' r kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

rö

rä

rë

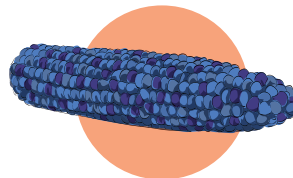
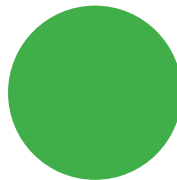
rï

rü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tzij: ro, ra, rä xke'awil. Tatz'ib'aj ri jap tzij ruk'amon pa ruwi' ri juch' k'o chi ruxikin ri achib'äl. Ütz nakusaj xab'ixke jap tzij ri e k'o pa jotöl. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

ro

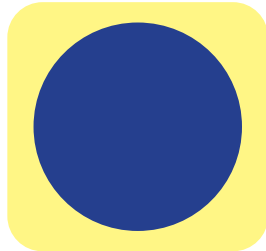
Ke'asik'ij ri ch'ab'äl e k'o chuxe' ri jujun achib'äl. Ke'ajuxu' rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jujun tzib' r rik'in ri k'uxatz'ib'. Ri b'i'aj yetz'ib'äx rik'in nimatz'ib'.

Rita

ri'j

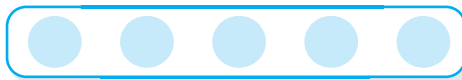

xar

raxun

Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re', k'a ri' eqal tab'ij kib'i'. Tab'ij chi jujun k'oxomal ri e k'o chi rupam ri tzij. Taya' qa jun chuq' chuqa' üt'z jun ti setes'ik chi re jujun k'oxomal ri xke'awaxaj. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Ke'awak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' **r** k'a ri' ke'atunu'.

ro - re - or - er - ru - ri - ur - ir - ra - ar - ror - rir - rur

2. Ke'awak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r k'a ri' ke'atunu'.

ro' - rat - roj - tür - ri'j - rij - jaru' - rute' - rot'

Ke'asik'ij ri julëy b'ab' re'. Ke'akamuluj rusik'ixik ri b'ab', k'a ri' naya' jupaq' aq'a ri jujun tzij. Tawajlaj janipe' tzij k'o chi rupam ri jujun b'ab'. Ri b'ab' yalan tzij k'o chi rupam, tab'onij chi käq ri rukakaxa.

Tata tatija' ri oj.

Rita, tato' atata'.

Rutuj ri tata Tito.

K k

Wakami xtawetamaj ri ruk'oxomal ri tz'ib' **k**. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Xsolq'opix ri kuk

Xb'ek'ase' ri Ixkan rik'in ri rute' rutata', pa jun ch'ik tinamit. K'o jun kuk tzapäl pa kok, akuchi xb'ek'ase' ri Ixkan.

Ri q'ij xapon Ixkan pa jay kan ja' ri' üt'z xuk'waj ri rik'in ri kuk. Ri kuk xkikot ruk'u'x. Xutzijoj chi re ri Ixkan chi nib'ison ruma **tz'apin**.

Xeq'ax ri q'ij, ri rute' rutata' ri Ixkan xkiya' chi kiwäch chi yetzolin chi kachoch. Ixkan xurayb'ej xuk'waj chi rachoch ri kuk. «K'o chi naloq' chuwe» xub'ij ri rajaw chi re. «Ütz k'a» xub'ij ri Ixkan chi re, xutoj ri rajil rik'in ri ruwuwaq ruyakon.

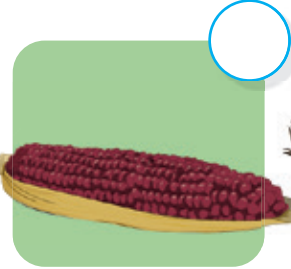
Taq xapon chi rachoch, xsolq'opij ri kuk. Rija' nropin xtz'olin pa juyu' rik'in rukikotemal.

Kojtzijon:

- ¿Achike ajwinäq ye'awil pa ri jun lema' re'?
- ¿Atux xub'än ri xta Ixkan? ¿Achike xub'än?
- ¿Tach'ob'o' atux xtub'an ri kuk?
- Tatzijoj ri lema' re' chike awach'alal. Tanataj ri rucholajem xb'anatäj ri tzijonem.

- ¿Atux achib'äl k'o chi ruxik'in? Eqal tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /k/, /k/, /k/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj, k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /ki'/, /ka/-/mul/, /ko/-/öl/. Tach'ob'o' julëy chik tzij ri yetik'r el rik'in /k/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Tajuxu' rik'in jun X chi rupam la setesik kichin la achib'äl yetik'r el kib'i' rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **kuk**.

- Ke'awak'axaj ri jujun tzij re': /xok/, /ch'ök/, /yi/-/q'i/-/yik/, /a/-/ti/-/n'ik/. ¿Atux k'oxomal nawak'axaj pa rukisib'äl la tzij? Jari koxomal /k/, /k/, /k/. ke'awak'axaj wakami ri tzij, jare' kik'wan ri k'oxomal /k/ pa runik'ajal ri ch'ab'äl: /ju/-/ku/-/maj/, /aj/-/kem/, /aj/-/ti/-/ko'n/, /ti/-/ko'n/.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o qa pa xulan, kow tab'ij kib'i'. Tab'onij chi käq ri rukakaxa ri achib'äl ri ruk'wan chi rupam rub'i' ruk'oxomal /k/ pa ruk'isib'äl. Tab'onij chi xär, ri ruk'wan ri k'oxomal pa runik'ajal ri rub'i' ri achib'äl.

k o
a
e
i
u

K
k

k ö
ä
ë
ï
ü

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /k/. Ja re' ri nimatz'ib' **K** chuqa' ri ch'utitz'ib' **k**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'alän tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chi ruwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri', tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj kik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rusik'ixik ri tz'ib' **k** kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj, rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in jun b'onitzib'ab'äl, ri jujun **k** chuqa' ri k'uxatz'ib' k'o rik'in.

ka'j

tukür

kaji'

ku'x

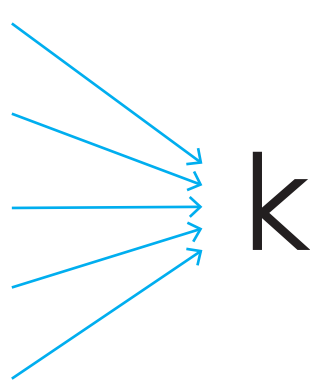
Tasik'ij ri choltzij. Ri tzij re' yatikir ch'ik ye'asik'ij. Tatz'ib'äj chi ruxik'in, ri rutunuxik ri tz'ib' **k** kik'in ri kuxatz'ib' kik'wan ri tzij. Rik'in jub'a' jare': **ka, ko, ku, ke, ki, kä, kö, kü**. Tatz'eta' rub'anom pa tz'eteb'äl.

kaji' ka
ki'
kij
kär

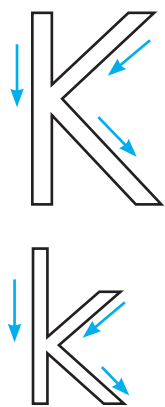
kaj
tukür
kot
köj

kut
kej
ka'
ka'i'

o
a
e
i
u

K
k

ö
ä
ë
ï
ü

- Tajuxu' rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'onitz'ib'äb'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **K** chuqa' ri ch'utitz'ib' **k**. Takamuluj ri rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri tz'ib' **k**.
- Tatzu' ri jun achib'äl re' k'a ri' tab'ij rub'i'. Ke'atz'eta' ri tzij e k'o chi ruxik'in. Takamuluj, rik'in ri atz'ib'ab'äl chuqa' bonitz'ib'ab'äl, ri tzij nub'ij rub'i'.

ik
ik
ok

Ke'asik'ij ri jap tzij e k'o qa pa xulan. Ke'ab'onij ri jap tzij **ok, ak, ek, ik, uk**, tatzeqelb'ej ri rub'anikil ri xawetamaj yan.

ok ak ki ke uk
ka ek ku ik ko
uk ko ek ku ok
ik ke ak ki ka

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **K** chuqa' ri ch'utitz'ib' **k**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

K k K k K k K k K k

K k

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **k** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl.

ko

ka

ke

ki

ku

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **k** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl.

kö

kä

kë

kï

kü

- Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tz'ij: **ka, ke, ku, ko, ki, kä, kö,** ri xke'aw'il.
- Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'ib'aj chi rukojol la juch' k'a ri' tasik'ij ri jujun tz'ij xanuk'. Tatz'eta ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

kö j

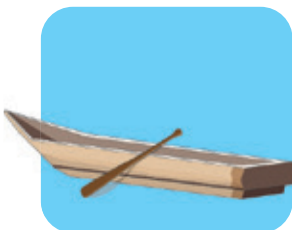
i

j

r

ju

'k

Takamuluj rik'in atz'ib'abäl ri jujun tzij. Ke'atunu' rik'in jun juch' ri achib'äl rik'in rub'i'.

kaj

Kati

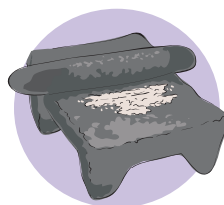

ajkem

Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re', k'a ri' eqal tab'ij rub'i'. Tab'ij chi jujun k'oxomal ri e k'o chi rupam ri rub'i' ri achib'äl. Tz'eteb'äl: /j/-/u/-/k/-/u/. Tawak'axaj akuchi' b'enäq chi rupam ri tzij ri k'oxomal /k/ k'a ri' tab'onij ri ti rukakaxa. Jujun ti kakaxa rejqalen jun k'oxomal. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

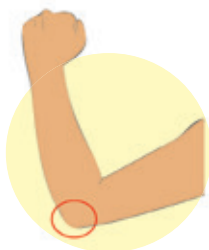
□ ■

□ □ □

□ □ □ □

□ □ □ □ □

□ □ □ □

□ □ □ □ □

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'and' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' **k** k'a ri' ke'atunu'.

ko - ke - ok - ek - ku - ki - uk - ik - ka - ak - kö - kä - kok - kik
kuk

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan tz'ib' t, j, r, k k'a ri' ke'atunu'.

ik - kaj - köt - kär - ka' - kij - ko'k - kuk - kej - köj - ka'i' - kej
juku' - kuku'

- Ke'asik'ij ri jujun b'ab'. K'a ri' ke'awajlaj janipe tzij e k'o chi rupam ri jujun b'ab'.
- Tajuxu' chi ruxe' ri b'ab' ri yalan k'iy tzij k'o chi rupan. Tatikirsaj el rik'in ri q'anq'öj chuq'. Tab'ij chi re ri atijonel achike ri b'ab' n'im raqän.
- Ke'aq'asaj ri b'ab' chi ruwäch ri atz'ib'awuj.

Kati, tatorij rij ri oj.

Rukej ri tata.

Ja re' rij ri kök.

Tzij richin yesik'ïx chuqa' richin tijonik

Yatqa'ula'ej richin yatetz'an chuqa' natijoj ri xawetamaj. Ruma ri', xtawil qa jun choltzij akuchi' xke'awil ri jujun tz'ib' xe'awetamaj, t, j, r chuqa' k. Ütz ye'asamajij ri solojsamaj jalajöj taq q'ij.

- Ke'asik'ij ri tzij e k'o pa jujun choltzij.
- Takanuj ronojel ri tzij kik'wan t, chi rupam re jun ruxaq wuj re' chuqa' ri petenäq. Rik'in jub'a k'o pa rutikirlen chuqa' pa runik'ajal ri tzij.
- Tajuxu' rik'in käq konojel ri tzij nikik'isib'ej rik'in ri tz'ib' j. Tajuxu' rik'in xär, ri nikik'isib'ej rik'in ri tz'ib' k.
- Tapaq'apa' ri aq'a' taq ye'asik'ij ri jap tzij e k'o chi rupam oxi' tzij ri ye'awil chi rupam ri jujun choltzij. Ke'acha' ri nawajo rat.
- Pa jujun choltzij takanoj ri tz'ij ri yetz'ib'äx rik'in ka'i' oxi' tz'ib'. K'a ri' ke'ab'onij chi q'än.
- Ke'ak'utu' konojel ri tzij kib'i' chikopi'.
- Ke'asik'ij konojel ri tzij yetikir rik'in nimatz'ib'.
- Ke'ajuxu' pa jun setesik konojel ri tzij kejqalen winaqi'.

T t

tata'aj	turut'ik
totaj	tukur
Tito	tijoj
te'ej	ti'ij
tuj	tak'at'ik
tukuj	tojoj
teja'	Tere

J j

jut	ja'
ja'j	jite'
juj'ik	jo'
jaru'	jerejik
jujaj	jät
Jere	juku'
joror	jujik

Tzij richin yesik'ix chuqa' richin tijonik

R r

rat	rora
röj	rujr'ik
ri'j	rije'
rukaj	ro'
rajij	rij
rafi't	raj
rute'	Rut

K k

kök	kär
kaj	küt
ka'i'	kaji'
kaka'	köj
kej	kot
kuk	ka'j
ki'	kiköj
Kati	korokot
kotokik	kiroj

Chi rupam ri choltzij k'o chi ruxik'in, nawil julëy chik tzij. Tab'ana' kik'in rije' ri samaj re':

1. Tasik'ij chanin ri nab'ey choltzij. Junam tab'ana' rik'in ri ruka'n choltzij.
2. Tacha' ka'i' tzij pa jujun taq choltzij, ka' ri ke'asik'ij ri ruk'oxomal ri jujun kitz'ib'.
3. Tanutu' rik'in jun juch' ri tzij k'o pa nab'ey choltzij, rik'in jun tzij k'o pa ruka'n choltzij, ri junam tz'ib' nikik'isib'ej.

Juläy chik tzij

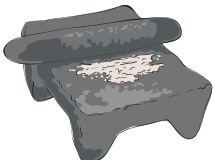
kot	tuj
kaj	tikik
ik	oj
tuktuk	ja'j
kär	po't
jorjor	jut
kej	xär
toj	tukur
kut	kok

iK'a qojetz'an kik'in ri tzij!

Rub'eyal Samaj: taqupij ri etz'ab'äl. Tapisa' rik'in tz'at'im, wi yatikir.

- **¿Achike rub'eyal ri etz'anem?** Ye'ek'atzin tz'aheb'äl ruwi' leme't, ch'utaaq che' chuqa' ch'utaaq ab'äj (retal), jare' xke'aya' pa kiwi' jujun tzij ri xtusik'ij ri atijonel. Taq xtab'än tasik'ij kow ri tzij.
- Taya' jun retal pa ruwi' ri jalajöj taq achib'äl ri nitikir kib'i' rik'in ri tz'ib' **t**.
- Tak'utu' rik'in jun retal, konojel ri b'aj nikik'isib'ej rik'in ri tz'ib' **j**.
- Tasik'ij ri kib'i' ri achib'äl e k'o chi rupam ri choltzij xtuk'üt ri a tijonel, chuqa' ta taya' jun retal pa ruwi' ri tzij rutz'ib'axik rik'in K'iy tzi'b'.
- Tacha' jun achib'äl chuqa' tasik'ij rub'i'. Tab'ij jun b'ab' rik'in ri tzij xacha'.
- Tacha' ka'i' achib'äl chuqa' tasik'ij kib'i'. Tab'ij achike tzij ri yalan ko'ol.

Chi rupam ri jun chik ruxaq wuj, e k'o julëy chik rub'eyal richin yatetz'an kikin ri tzij.

				
tukur	ko'k	ti'ij	köj	ik
				
oj	kök	jüt	kej	kuku'
				
te'ej	kot	kuk	ka'j	juku'
				
tikoj	kär	ka'	tuj	aji'j

iQujetz'an kik'in taq tzij!

Ri atijonel xtucha' jun tzij chuqa' xtub'än rik'in ruq'a' raqän ri nuq'ajuj. Rat k'o chi xtaw'il chuqa' xtak'üt chi rupam ri etz'ab'äl. K'a ri', tacha' jun tzij chuqa' tab'ana' rik'in aq'a' awaqän ri nuq'ajuj. Ri awachib'il k'o chi xtiwi'il ri nuq'ajuj ri atzij.

- Tawak'axaj kik'oxomal ri jalajöj taq tzij xtub'ij ri atijonel. Tawila' achike tzij ri', k'a ri' takanuj chi rupam ri etz'ab'äl. K'a ri' tacha' jun tzij, tab'ij ri jujun ruk'oxomal richin ke ri' ri awachib'il nik'il ri rub'i'.
- Ri atijonel xtub'ij jun ajilab'äl. Takanuj ri tzij rejqalen chuqa' tab'ij jun b'ab' rik'in.

1 kaj	2 tijo	3 kutet	4 rora	5 kaka'
6 ja'	7 rute'	8 ki'	9 ro'	10 kaji'
11 rat	12 tata	13 küt	14 ri'	15 ti'ij
16 rij	17 tür	18 ka'i'	19 tukuj	20 rukaj

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

ä

ö

ü

ë

ï

ä

ö

ü

ë

ï

a'

o'

u'

a'

i'

t

j

r

k

t

t

j

r

k

j

t

j

r

k

r

t

j

r

k

k

T

J

R

K

T

T

J

R

K

J

N n

Xoqa ri ramaj richin nawetamaj ri tz'ib' **n**. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Nan Karmela

Ri nan Karmela nukem wi jun po't richin ri ch'uti'n riy rumam. Ri po't yalan wi jeb'el kanajnäq kan. Ri nan yalan rupararen ri' ruma ruq'ij ri riy rumam, xa naqaj chik k'o wi.

Taq xa xe chik ka'i' q'ij nrajo' richin noqa ri nimaq'ij, ruway ri kem xk'is qa. Xb'e pa k'ayb'äl, man xril ta. Xukanoj kik'in konojel ajk'ayil b'ätz', man xril ta ri b'onil nrajo'.

Ri nan xmayon. Xa jub'a chik xrajo', richin xuk'is ri kem. Man tikirel ta nukusaj jun chik b'onil. Xunataj chi ruyakon wi kan jun k'olaj b'o'j. Kan chanin xsamäj qa chi **rub'atz'ik**. K'a ri xub'onij ri b'ätz' rik'in ri b'onil nrajo' ri kem.

Ri nan yalan xkikot ruma xuk'is na rukemik ri po't.

Kojtzijon:

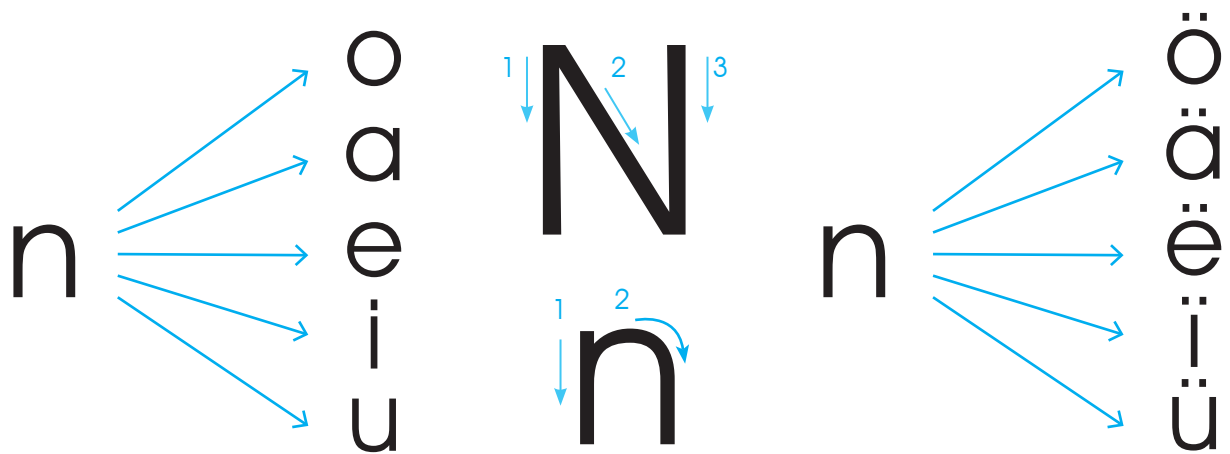
- ¿Atux ruma ri nan rupararen ri po't?
- ¿Achike k'ayewal k'o chi rupam ri jun lema' re? ¿Achike rusolik xilitäj?
- ¿Jampe' ri nan xmayon pa ruwi' ri k'ayewal? ¿Jampe' xkikot?
- Katzijon kik'in ri awachib'il: ¿Atux xub'än ta ri nan, wi man xril ta ri k'olaj b'o'j?

- ¿Atux achib'äl k'o chi ruxik'in? Eqal tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /nnn/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /na/- /b'ey/, /ni'/, /nu/-/tul/. Tab'ij julëy ch'ik tzij ri yetik'ir el rik'in /n/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Tab'onij ri rukakaxa ri achib'äl yetik'ir el kib'i rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **nan**.

- Ke'awak'axaj ri tzij re', k'a ri' ke'akamuluj chi rij ri atijonel: /chun/, /a/-/ja/-/nel/, /ch'a/-/jo'n/, /aj/-/na'-/oj/, /tza/-läm/, /a/-/qa/-/naj/. ¿La xawak'axaj ri ruk'oxomal ri /n/? Man pa rutikirlem ta ri tzij k'o wi, k'o chi rij.
- Eqal chuqa' kow tab'ij kib'i' ri achib'äl e k'o qa pa xulan. K'a ri' takamuluj chuqa' taya' jupaq' aq'a' chi re ri jujun jap tzij. Ja re' jun tz'eteb'äl: /xan/.
- Tab'ij junb'ey ch'ik ri kib'i' ri jujun achib'äl. Tajuxu' pa jun setes'ik ri achib'äl kik'wan pa kib'i' ri k'oxomal /n/ pa ruk'isib'äl.

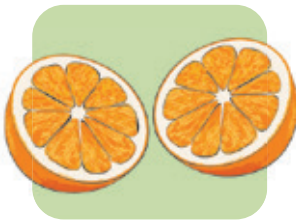

- Tatz'eta' ri tz'i'b' ruk'oxomal /n/. Ja re' ri nimatz'ib' **N** chuqa' ri ch'utitz'ib' **n**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'aläm tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chi ruwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri', tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj kik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rutunaxik ri tz'ib' **m** kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Tatz'eta' ri julëy achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj, rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in jun b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: **na**, **ni**,

jutuna**j**

nik'a**j**

tikonel

n**im**

Ke'ajuxu' pa jun setes'ik konojel ri jap tzij **no**, **ni**, **na**, **ne**, **nu**, **në** **nä**, **nü**, xke'awil chi rupam ri kakaxa. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

tano

nija

runë

naki

kone

nure

teni

noju

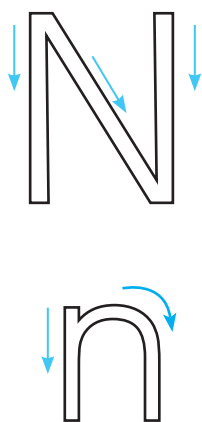
runä

nüki

o
a
e
i
u

N

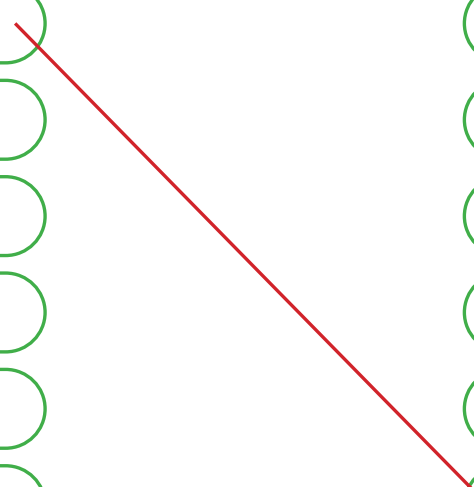
ö
ä
ë
ï
ü

- Tab'ana' ri rub'anikil ri nimatz'ib' **N** chuqa' ri ch'utitz'ib' **n**, tatzeqelb'ej la ch'ab'. Takamuluj kitunaxik ri k'uxatzib' rik'in la **n**.
- Ke'awak'axaj ri jap tzij re'. Wi nawak'axaj ri jap tzij: on, an, en, in chuqa' un, tapaq'ij aq'a': un, ut, ij, en, ar, ik, ot, in, ej, er, on, uk, at, uj, an.

Ke'atunu' rik'in jun juch' ri jap tzij **an, on, en, in, un, än, ön** rik'in ri e junam. Ke'asik'ij taq achapon rutunaxik. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

an	ne
en	än
in	ni
on	nu
un	ön
än	an
ne	un
nu	en
ön	on
ni	in

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **N** chuqa' ri ch'utitz'ib' **n**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

N n N n N n N n N n

N n

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **n** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.
(wawe ri k'uxatz'ib' yetun ja ri: a, e, i, o, u)

no

na

ne

ni

nu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **n** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl.
(wawe ri k'uxatz'ib' yetun ja ri: ä, ë, ĩ, ö, ü)

nö

nä

në

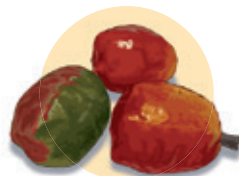
nï

nü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tzij:
na, nu, ne, ni, no, nü, ri xke'awil. Tatz'ib'aj ri jap tzij ruk'amon pa ruwi' ri
juch' k'o chi ruxikin ri achib'äl. Ütz nakusaj xab'ixke jap tzij ri e k'o pa jotöl.
Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

na

Ke'asik'ij ri ch'ab'äl e k'o chuxe' ri jujun achib'äl. Ke'ajuxu' rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jujun tzib' **n** rik'in ri k'uxatz'ib'. Ri b'i'aj yetz'ib'äx rik'in nimatz'ib'.

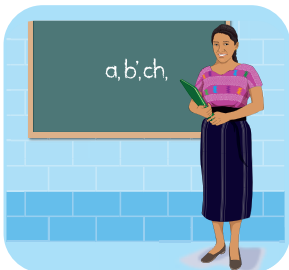
anin

jun

Tina

tijonel

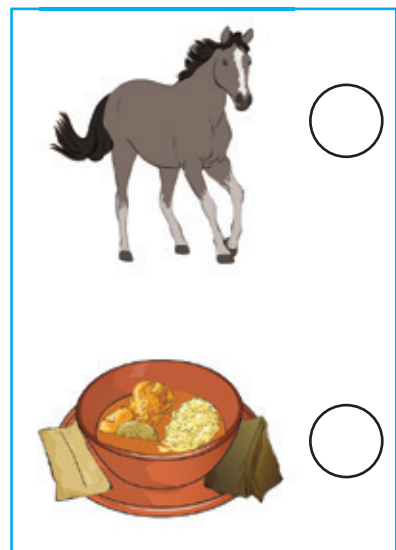
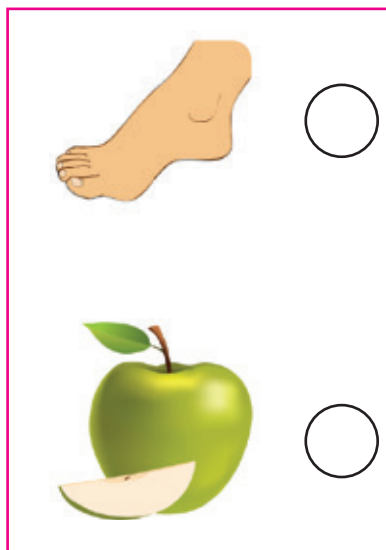
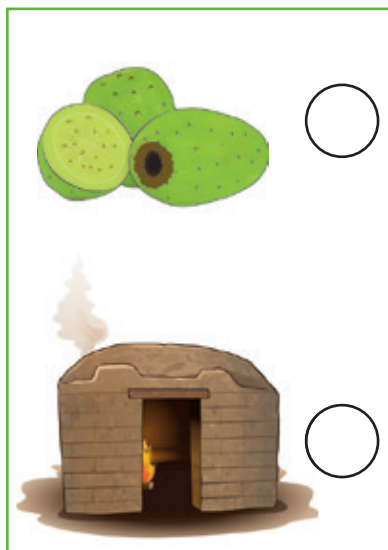

Neto

ke'en

Pa jujun kakaxa e k'o ka'i' achib'äl. Eqal tab'ij rub'i'. Tab'ij chi jujun ri k'oxomal e k'o chi rupam ri rub'i' ri achib'äl. Tab'onij ri setesik toq pa rub'i' ri achib'äl ruk'wan ri ruk'oxomal ri n. K'a ri' tab'onij ri ka'i' setesik toq chi e ka'i' tzij kik'wan ri koxomal **n**.

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' **n**, k'a ri' ke'atunu'

no - ne - on - en - nu - ni - un - in - na - an - non - nin - nun

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan tz'ib' t, j, r, k, n k'a ri' ke'atunu'.

kan - ku'n - nin - ken - ke'n - jun - näj - ikan - nana - tanaj - tunaj
tunun - tiko'n - koton - junam - nataj - tijon'ik - tikon - kuta'n - ruka'n
etan'ik - atin'ik - kajin - takanuj - kikoten - kiran'ik - jutunaj - kajin'ik
kikoten - kikoten'ik - kiron'ik - koton'ik - kikoton

Tasik'ij ri jujun b'ab'. Tatz'aqatisaj rik'in jun chike ri tzij e k'o pa kakaxa. Tajuxu' ri xach'a' k'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch'.

Ri nana nutäj

tem
tun
oj

Ri tata ki' nuna' ri

ko'k
äj
ka'

Ja re' ruka'n ruk'a' ri

kuk
kök
nan

Wakami xtawetamaj ri ruk'oxomal ri tz'ib' **m**. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Xajonel mama'aj

Ri rumama' ri a Manuel jun mama'aj k'äs ruk'u'x chuqa' yalan niki'ot. Stape' xb'e'yan rujuna', jeb'ël nuna' nxajon. Ütz nuna' yerumol ri rïy taq rumam chuchi' ri q'aa'. Pa wayb'äl jay nuq'ojomaj ri xul, nxajon, k'a ri nuchöp tzijonik.

Ri a Manuel chuqa' ri taq ruchaq' yalan yekikot taq nerk'ama' pe ri xul. Taq nik'itz'et nxajon, yek'astan. Xa xe taq nikiwak'axaj yalan yekikot.

Ri qamam achi'el jun sik'iwuj ri man nik'is ta. Ri jujun q'ij ruk'aslem achi'el jun molaj lema'. E k'o lema' nikiya' ab'is, e k'o ri nikiya' kikitomal, juläy chik **rejqalen oq'ej** chuqa' ch'aaq' chik nikiya' axib'iril. Konojel nimaläj taq lema', taq rija' nukanoj rub'anikil nitzijon.

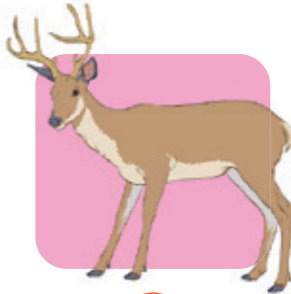
Toq a Manuel xtok mama'aj, nirajo' nitok achi'el rija'.

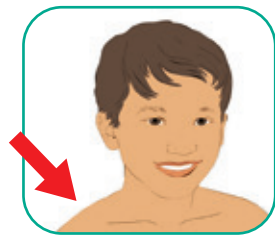
Kojtzijon:

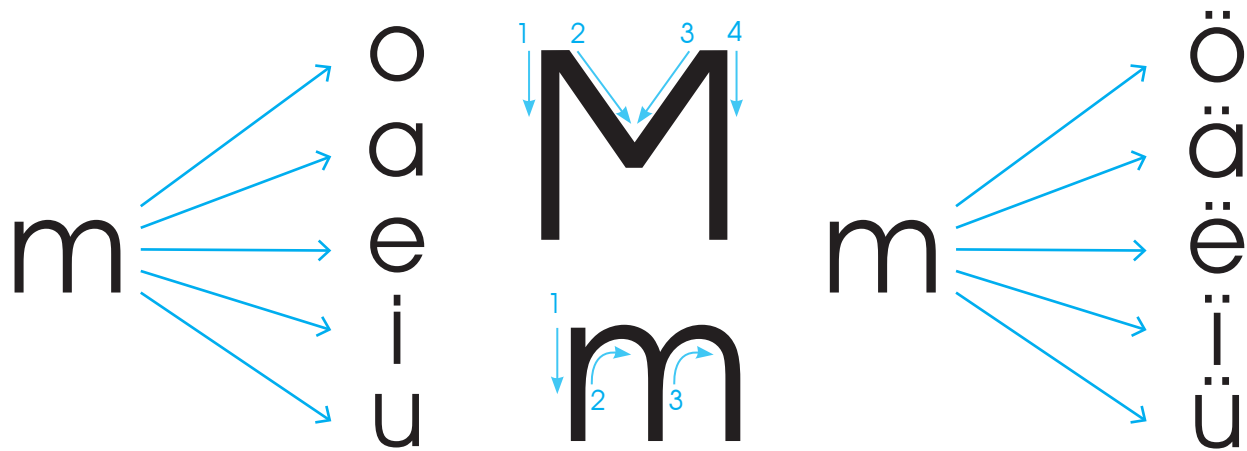
- ¿Atux rub'anikil rumama' ri a Manuel?
- ¿Atux nub'ij chupam ri lema' chi ri mama'aj achi'el jun sik'iwuj ri man nik'is ta?
- ¿Atux kib'anikil ri lema' nutzijoj rumama' ri a Manuel?
- ¿Atux kib'anikil ri awati't amama'?

- ¿Atux achib'äl k'o pa ajkiq'a? Eqa! tab'ij. ¿Atux nab'ey k'oxomal nawak'axaj? Ja ri k'oxomal /mmm/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /ma/-/joj/, /mem/, /mi/-/tij/. Tab'ij julëy chik tzij ri yetik'r el rik'in /m/.
- Tasik'ij kib'i' ri achib'äl e k'o qa pa xulan. Ke'ab'onij ri ruşetesik ri achib'äl yetik'r rik'in ri nab'ey ruk'oxomal ri tzij **mama'aj**.

- Ke'awak'axaj ri tzij re': /xa/-/ma/-/nil/, /ni/-/man/, /xi/-/moj/, /aj/-/maq/. ¿La nawak'axaj ri ruk'oxomal ri /m/? Man pa rutikirlem ta ri tzij k'o wi, k'o chi rij. Wakami takamuluj.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o pa jujun cholaj, k'a ri' kow tab'ij kib'i. E k'o ri man kik'wan ta ri ruk'oxomal ri /m/ pa kib'i'. Ke'awila' chuqa' ke'ajuxu' rik'in jun X. Tatz'eta' la tz'eteb'äl.

- Tatz'eta' ri tz'i'b' ruk'oxomal /m/. Ja re' ri nimatz'ib' **M** chuqa' ri ch'utitz'ib' **m**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'aläm tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chi ruwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri', tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj rik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rutunuxik ri tz'ib' **m** kik'in ri jujun k'uxatz'ib'.
- Tatz'eta' ri julëy achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj, rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in jun b'onitz'ib'ab'äl, ri jujun tzib' **m** chuqa' ri kuxatz'ib' k'o rik'in.

me's

much'

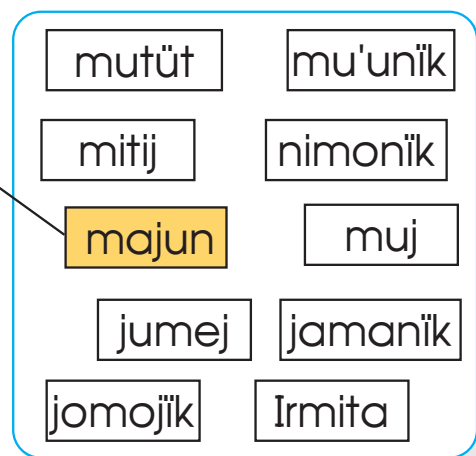
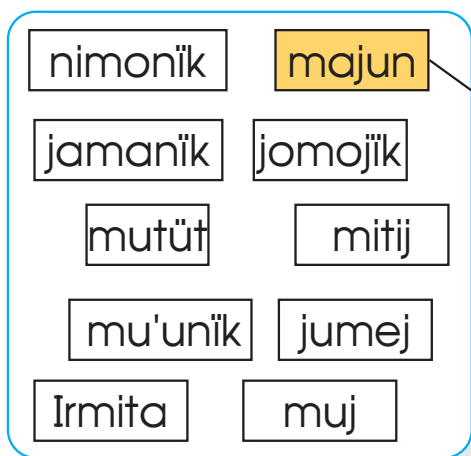

muxu'x

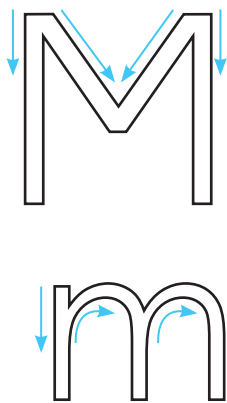

tinamit

Ke'asik'ij ri tzij e k'o chi kipam la kakaxa. Ke'atunu' rik'in jun juch' ri tzij e junam chuqa' k'o chi kipam ri tzib' **m**. Taq xak'achoj, junam ke'ab'onij chi ka'i'. Tatzeta' la tz'eteb'äl.

o
a
e
i
u

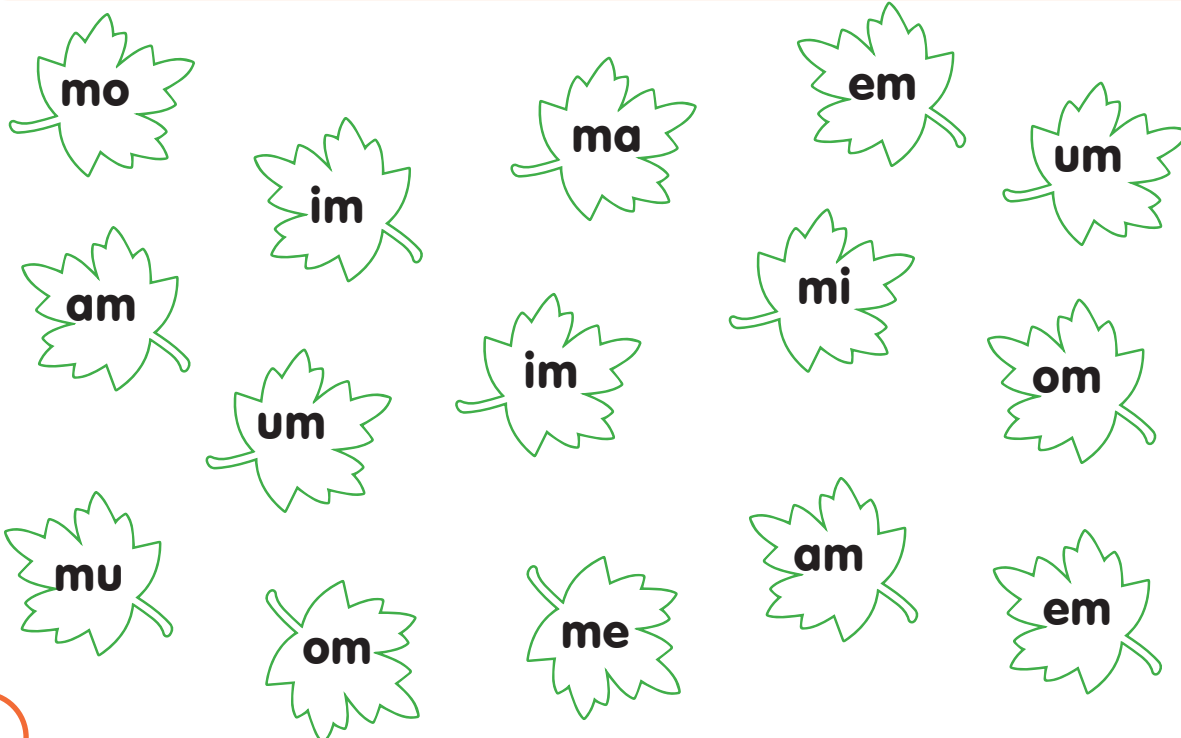
ö
ä
ë
ï
ü

- Tajuxu' rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'onitz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **M** chuqa' ri ch'utitz'ib' **m**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri tz'ib' **m**.
- Tatzu' ri jun achib'äl re' k'a ri' tab'ij rub'i'. Ke'atz'eta' ri tzij e k'o chi ruxik'in. Takamuluj, rik'in ri atz'ib'ab'äl chuqa' bonitz'ib'ab'äl, ri tzij nub'ij rub'i'.

Ke'atzeta' la ruxaq che', chi rupam ri k'o jun jap tzij. Ke'abonij ri ruxaq taq che' kik'wan ri jap tzij: **om**, **am**, **um**, **em** chuqa' **im**.

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **M** chuqa' ri ch'utitz'ib' **m**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'ab'äl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

M m M m M m M m M m

M m

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **m** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

mo

ma

me

mi

mu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **m** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

mö

mä

më

mi

mü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tz'ij: **mo, mu, mi, ma, me**, ri xke'aw'il. Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'imb'aj chi rukojol la juch' k'a ri' tasik'ij ri jujun tz'ij xanuk'. Tatz'eta ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

_____j

_____lul

jo_____t

ni_____kej

ma_____aj

ke_____nik

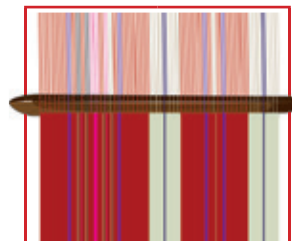
- Ke'atz'eta' jujun achib'äl, k'a ri' tab'ij kib'i'. Tapaq'ij ri aqa' taq xtab'ij jujun jap tzij. Ke'akanuj chi ruxe' ri achib'äl ri jap tzij e ruk'wan ri rub'i k'a ri' ke'ab'onij.
- Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' ri tzij xatün.

ma	me'
mo	mi
mu'	ma'

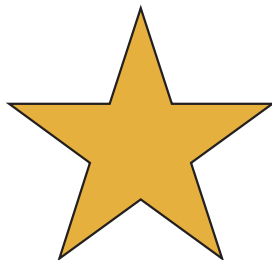

xe	min
xi	maj
xu	moj

ke	Ku
ko	mi
mo'	ma'

- Ke'atz'eta' ri juläy achib'äl re', k'a ri' eqal tab'ij kib'i'. Tab'ij chi jujun k'oxomal ri e k'o chi rupam ri rub'i ri achib'äl. Tab'onij ri ti rusetesik taq nawak'axaj jun k'oxomal.
- Ke'akamuluj junb'ëy ch'ik ri jujun b'i'aj, k'a ri' taq xtab'an, man tab'ij ri k'isib'äl ruk'oxomal. Tab'ij achike rub'anikil nawak'axaj ri jujun tzij taq nawelesaj kan ri k'isib'äl k'oxomal. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl: /m/-/a/-/m/-/a/-/a/-/j/. Ri k'isib'äl k'oxomal ja ri /a/. Wi niqelesaj kan, nub'ij: mam.

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' m k'a ri' ke'atunu'.

mo - me - om - em - mu - mi - um - im - ma - am - mam - mem
mum

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m k'a ri' ke'atunu'.
Ri jujun b'ey yeqakusaj ri taq peraj ruxaq wuj, k'o chi yeqatun 10 tzij.

ma - öm - kem - mak- mam - mej - men - muj - nīm - tem - majon
majun - mama' - mama'aj - ramaj - roma - niman - kema' - kamik
taiman - takamäl - tinamit - kamonik

Ütz Ke'acholajij ri tzij chi rupam ri b'ab'. Ke'atz'ib'an pa rucholajen chuwäch ri jujun juch'.

numama'.

ri

Nīm

numam.

ka'i'

Ri

rukej

nan

Ri

nikemon.

Wakami nawetamaj ri tz'ib' x. Tawak'axaj ri lema' re'.

Ri xot man tz'eton ta

Jub'ey k'o cha jun ch'uti xtän rub'i' Rosa. E k'o wi rik'in rute' pa jun xti ka'aj.

Jun q'ij xtik'ir jun **nimaläj saq'ij**. Ri pa tinamit manilitäj ta ch'ik q'utu'n.

Rosa xerukanuj jub'a ruq'utu'n. Pa b'ey xutz'et, xtzaq jun nana. Rosa xb'eruyaka'. Ri nana yalan nik'awoman, ruma ri' xusipaj chi re jun xot. Xutzu' ri ch'uti xtän, k'a ri' xub'ij chi re: —ri xot re man tz'eton ta!

—Xaxe' tab'ij chi re: ¿xot tab'ana' ri wäy!, k'a ri' ¡xot katane'!

Rosa xanin chi rub'ixik chi re ri rute'. Kan ja ri' xkitojtob'ej ri xot. Ri xot pa ruyonil xub'än k'iy wäy. Ri Rosa xujäch chi kiwäch ri winaqi' aj rutinamit.

Ja q'ij re' ri Rosa chuqa' ri rute' man xkit'ij ta ch'ik wayjal.

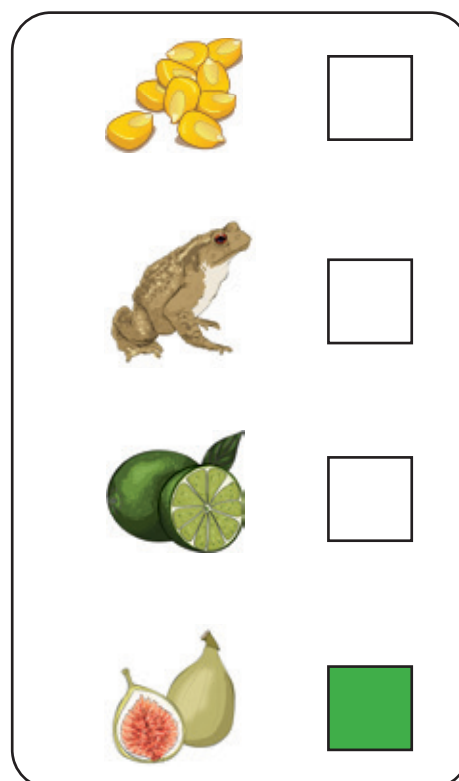
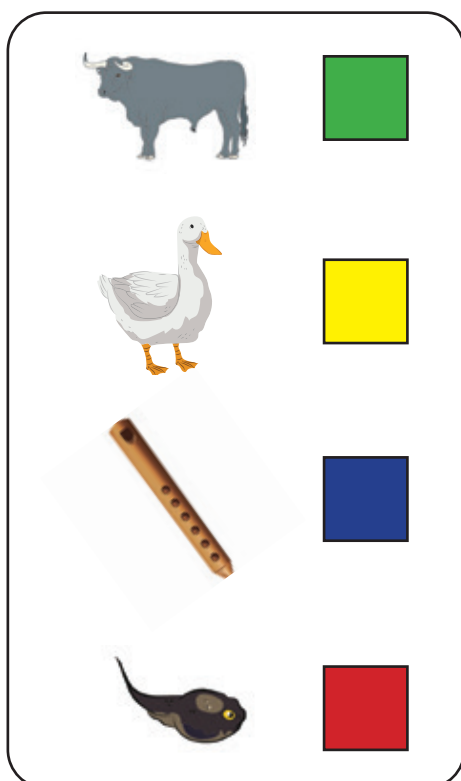
Kojtzijon:

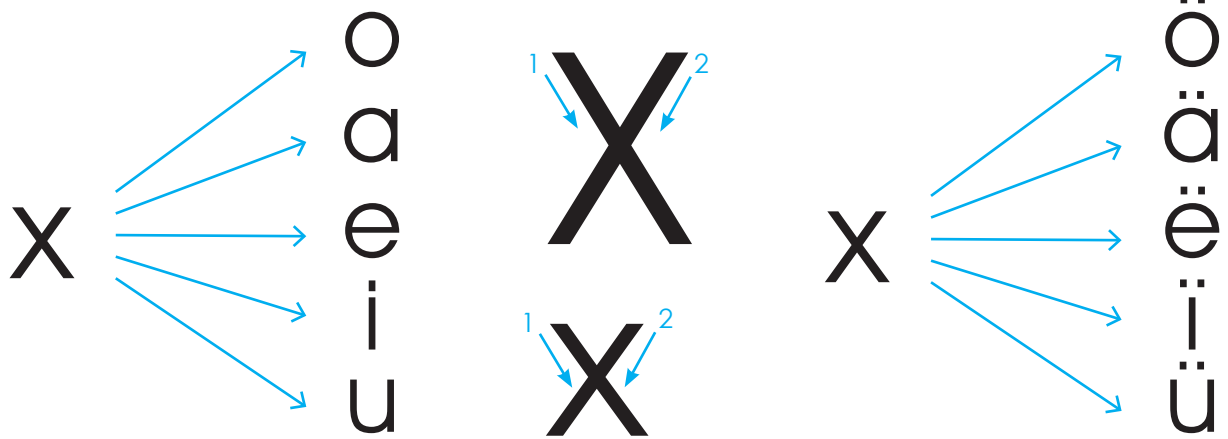
- Chupam ri lema' e k'o b'anob'äl yeb'anatäj chuqa' e k'o ri man yeb'anatäj ta. Chupam ri jun b'anob'äl re': ¿Atux ri pa qitzij xb'anataj? ¿Atux ri man qitzij ta xb'anatäj?
- ¿Atux ri yalan rejqalen xb'anatäj chupam ri b'anob'äl?
- ¿La xqa chawach ri b'anob'äl re'?, ¿achike' ruma?
- ¿Atux ta nab'an wi nisipäx ta chawe jun xot achi'el ri xtzijox?

- ¿Atux achib'äl k'o chi ruxik'in? Eqa! tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /xxx/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /xaq/, /xak/, /xu/-/na'/. Tab'ij julëy ch'ik tzij ri yetik'ir el rik'in /x/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Takamuluj ri taq juch' k'o chi kij la kakaxa, e k'o achib'äl chi kipam yetik'ir el kik'oxomal rik'in ri nab'ey tz'ib' richin ri tzij **xot**.

- Ke'awak'axaj ri tzij re', k'a ri' ke'akamuluj chi rij ri atijonel: /aw/-/ex/, /chu/-/xe', /k'al/-/k'a'x/, /a/-/la/-/xel/, /lo'x/, /b'ix/-/k'ul/. ¿La xawak'axaj ri ruk'oxomal ri /x/? Man pa rutikirlem ta ri tzij k'o wi, k'o chi rij.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o pa nab'ey rucholaj ch'ab'äl e pa'äl pa kakaxa, tab'ij eqal kib'i'. Tatz'eta' akuchi kik'wan rukoxomal ri /x/. Jujun achib'äl k'o jun rukakaxa b'onin chi ruxikin. Takanuj pa ruka'n cholaj ch'ab'äl e pa'äl pa kakaxa jun achib'äl ri ruk'wan pa rub'i' ri k'oxomal /x/ pa junam jap tzij, k'o chi nakanoj pa rutikirlem, pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isib'el ri k'oxomal. Tab'onij ri kakaxa rik'in junam rub'onil. Tatz'eta' ri tz'eteb'äl.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /x/. Ja re' ri nimatz'ib' **X** chuqa' ri ch'utitz'ib' **x**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'aläm tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chi ruwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri', tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj rik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rutunuxik ri tz'ib' **x** kik'in ri konojel ri k'uxatz'ib'.
- Tatz'eta' ri julëy achib'äl re'. Tasik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj, rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in jun b'onitz'ib'ab'äl, ri jujun tz'ib' **x** rik'in ri k'uxatz'ib' k'o rik'in.

ixim

xikinaj

xot

xanän

Tatz'eta' ri jap tzij etz'ib'an chi kixe' ri achib'äl. Tab'onij ri jap tzij k'o chi rupam ri kib'i' ri jujun achib'äl.

xe	xi	xä
xo	ki	xu

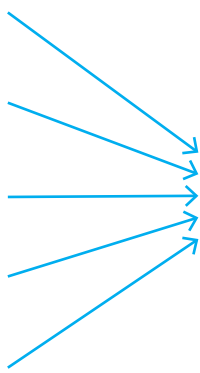

ko	xi	xu
xë	xä	xo

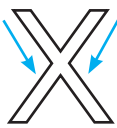
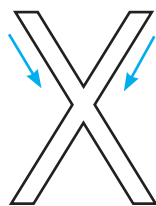

xe	xü	ka
xi	xä	xo

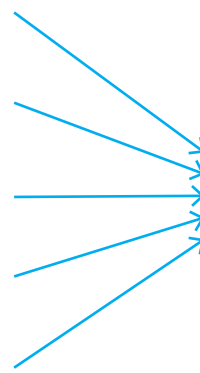
o
a
e
i
u

x

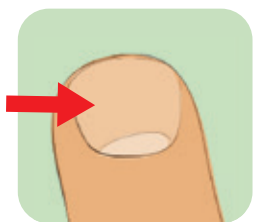

ö
ä
ë
ï
ü

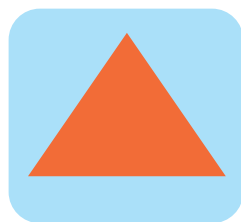

x

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil la nimatz'ib' **x** chuqa' ri ch'utitz'ib' **x**. Takamuluj rutunaxik ri jujun k'uxatz'ib' rik'in la ch'utitz'ib' **x**.
- Tawak'axaj ri jujun tz'ij, tab'ij atux jap tzij mawak'axaj, rik'in jub'a': ix, ox, ux,: /ix/-/ka/-/nul/, /ox/-/mul/, /ux/-/lan/-/b'äl/.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tzij e k'o qa pa xulan. Takamuluj, rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij; **ix**, **ox**.

ixk'äq

oxtz'ik

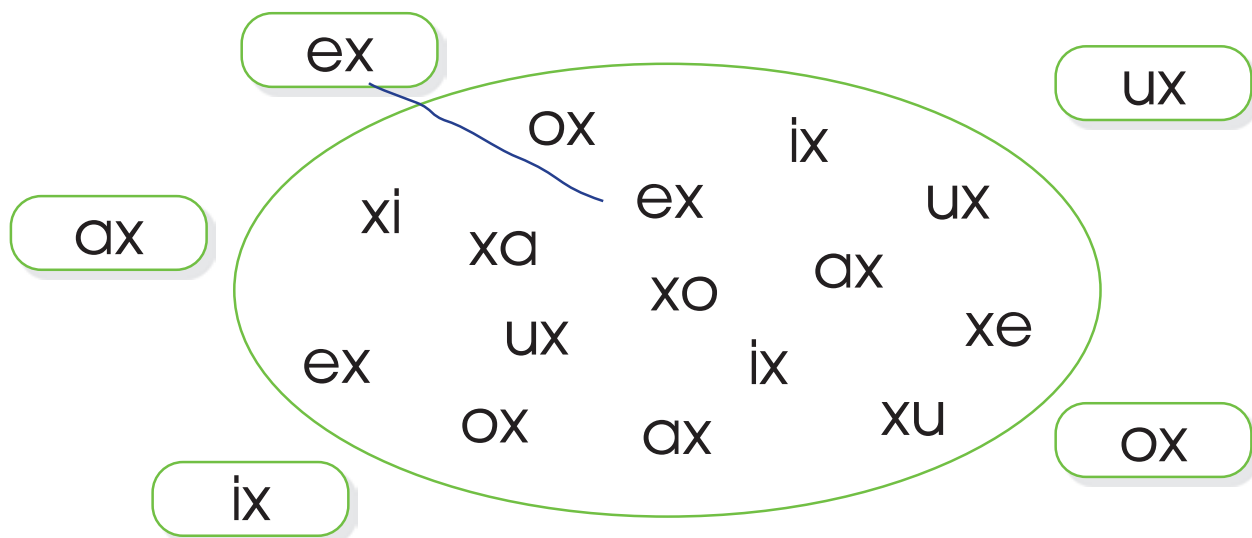

ixkoya'

oxlajuj

Ke'atz'eta' la jap tz'ij e k'o chi ruxikin la setes'ik. Ke'akanoj chi rupam la jap tz'ij e junam, ke'atunu' rik'in jun juch'. Tatz'eta' la tz'eteb'äl.

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **X** chuqa' ri ch'utitz'ib' **x**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'ab'äl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

X x X x X x X x X x

X x

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **x** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

xo

xa

xe

xi

xu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **x** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

xö

xä

xë

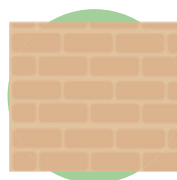
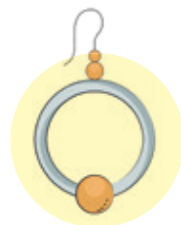
xï

xü

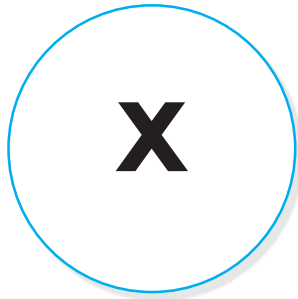
Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tzij: **xo**, **xi**, **xa**, **ix**, ri xke'awil. Tatz'ib'aj ri jap tzij ruk'amon pa ruwi' ri juch' k'o chi ruxikin ri achib'äl. Ütz nakusaj xab'ixke jap tzij ri e k'o pa jotöl. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

xo

Tatunu' ri tz'ib' **x** ri k'o pa ajxokön k'ik'in ri tz'ib' e k'o pa ajkiq'a', ke'atunu' rik'in jun xuch' richin ye'atun ri tzij. Ke'atz'ib'aj chi ruwäch ri juch' tolan, k'a ri' ke'asik'ij.

ax

e'

ak

är

ik

- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re', k'a ri' eqal tab'ij kib'i'. Pa jujun kakaxa tatz'ib'aj ri tz'ib' rejqalen.
- Tawelesaj kan ri nab'ey tz'ib' chi re ri jujun tzij. Tatz'ib'aj chi ruxik'in ri tzi'j achi'el xkanäj kan. Tasik'ij achike nub'ij. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

n o x t i'

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Ke'awak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' **x** k'a ri' ke'atunu'.

xo - xe - ox - ex - xu - xi - ux - ix - xa - ax - xax - xex - xux xix - xox

2. Ke'awak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x k'a ri' ke'atunu'.

nix - xan - xot - xar - xex - xax - jux - küx - ixim - tix - xar - xa'r
xe - xik - xka' - räx - rix - xtän - xajan - kuxin - ajxul - muxu'x - textik
kaxkate' - ajxokon - ajxajonela'

Ke'asik'ij chi jujun ri b'ab' re', k'a ri' tak'utu' ri achib'äl rejqalen. Tatz'ib'aj ri b'ab' chi ruwäch ri juch', tawojqaj ri achib'äl xak'üt.

Xax ruxot ri nana.

Nim ruxa'r xta Juana.

Ri tata nutij oj.

K' k'

Wakami xtawetamaj ri ruk'oxomal ri tz'ib' **k'**. Tawak'axaj ri lema' re'.

Ri k'um xapon Armita

Ma Xwan xb'eruaq'ejela' ri rana' k'o Armita. ¿Atux nink'waj chi re'? Xunataj chi ri rana' janila ütznuna' ri k'um. Xuch'a el jun nīmchi kikojöl ri rutiko'n richin xuk'wa'j.

Chupam ri **ch'ich'**, Ma Xwan ruq'eten el ri k'um. Ri winaqi' nikitutzta', yalan xqa chi kiwäch.

¿Jeb'ël ok la k'um! Nik'ib'ij. Taq xapon Armita, e k'o winäq xkik'utuj chi re wi nuk'ayij ri k'um. «Ma Xwan nub'ij chi ke «xa jun sipan'ik».

Ri rana' yalan xkikot ruma rusipanik chanin xusel qa, xutzakab'a qa richin xub'än pa kab'. Konojel ri rach'alal xkitäj ri k'um pa kab'.

Kojtzijon:

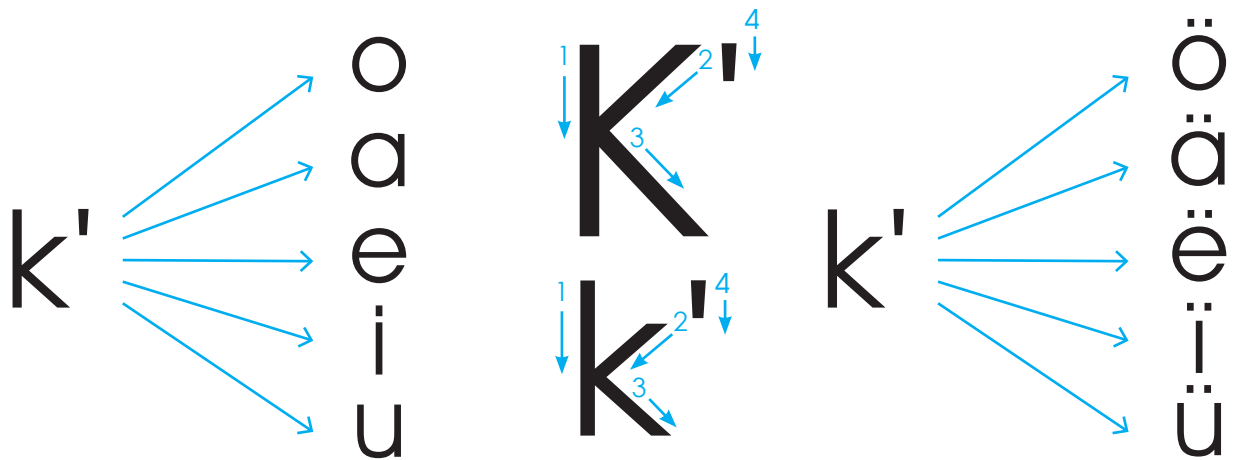
- ¿Akuchi' xb'anatäj wi ri jun lema' re'?
- ¿Atux ruma yalan wi nikitutzta' ri k'um?
- ¿Atux ruma ma Xwan xucha' jun k'um richin xusipaj chi re' ri rana'?
- Wi rat ta ma Xwan: ¿la xak'ayij ta ri k'um toq xk'utux chawe?

- ¿Atux achib'äl k'o pa ajkiq'a'? Tab'ij, eqal. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /k'/, /k'/, /k'/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj ri tzij re': /k'ix/-/kik'/, /k'aj/-/lik'/, /k'oj/-/lem/. Tasik'ij juley chik tzij ri yetikir el rik'in ri k'oxomal /k'/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Ke'ajuxu' chi rupam jun setesik, konojel ri achib'äl yetikir el kib'i' rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **k'um**.

- Ke'awak'axaj ri tzij: /ya/-/k'äl/, /jo/-/k'o'n/, /ra/-/k'a/-/rik/, /ni/-/k'aj/. ¿La xawak'axaj ri ruk'oxomal /k'/? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re. Wakami ke'akamuluj.
- Tab'ij kib'i' ri jujun achib'äl e k'o chuxe' qa. E k'o b'i'aj kik'wan ruk'oxomal /k'/ pa nik'aj, julay chik pa ruk'isib'al. Ke'ab'onij ruchi' ri kakaxa kik'wan la k'oxomal pa nik'aj chuqa pa ruk'isib'äl ri jap tzij.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /k'/. Ja re' ri nimatz'ib' **K'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **k'**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'aläm tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chi ruwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri', tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj rik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rutunuxik ri tz'ib' **k'** kik'in ri jujun k'uxatz'ib'.
- Tatzu' ri julëy achib'äl re'. K'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj rik'in jun tz'eteb'äl.chuqa' tab'onij ri jap tzij: **k'u, k'ä, k'ï**.

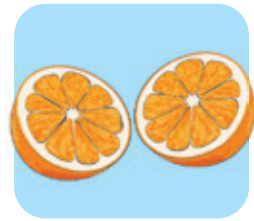
k'oj

k'äj

k'im

nik'aj

Ke'asik'ij ri jujun tzij re'. Tawila', pa jujun cholaj tzij e pa'äl pa kakaxa, ri jap tzij e junam kik'in la e k'o pa kakaxa chi ruxikin. Ke'aya' chupam jun setesik k'onojel ri e junam rik'in ri tz'eteb'äl. Takusaj ri rub'onil ri bonitz'ib'ab'äl okusan kik'in la jujun jap tzij.

k'a

kä

k'ajäk'

k'etek'öt

k'äm

k'ek'enik

k'a

k'etenik

k'atän

k'o

k'orok'a'

k'orör

k'exonik

k'otöt

k'irik'o'

k'oxon

k'ome't

k'u

k'uxäj

k'ixk'ik

k'uruk'ik

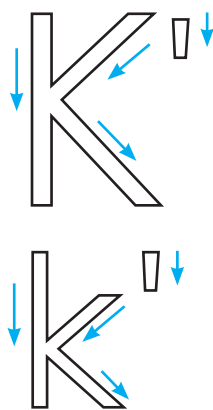
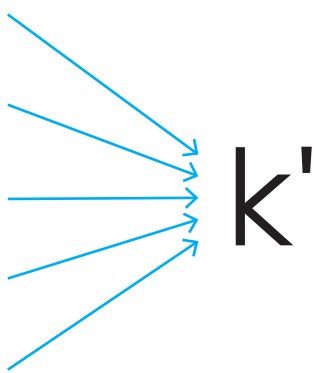
k'u'x

k'exoj

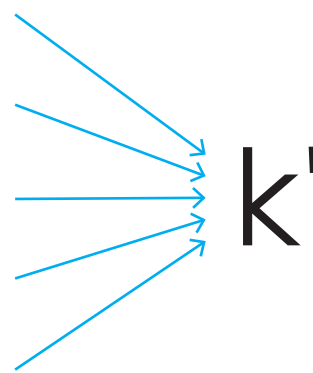
k'utunik

k'uxux

o
a
e
i
u

ö
ä
ë
ï
ü

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil la nimatz'ib' **k'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **k'**. Takamuluj ri rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **k'**.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tzij e k'o qa pa xulan. Takamuluj, rik'in tz'eteb'äl. chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: **ik'**, **uk'**.

ik'

uk'

Ke'asik'ij ri jap tzij e k'o qa chi ruxe qa. Ke'ab'onij la jap tzij: **ok'**, **ak'**, **ek'**, **ik'** chuqa' **uk'**, tatzeqelb'ej ri rujuxik xawetamaj.

k'o ik' k'a k'i uk'

ak' uk' ke' ek' ok'

k'u ok' ik' ak' ek'

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **K'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **k'**. Takamuluj ri tz'eteb'äl. rik'in atz'ib'ab'äl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

K' k' K' k' K' k' K' k' K' k'

K' k'

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **k'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

k'o

k'a

k'e

k'i

k'u

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **k'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

k'ö

k'ä

k'ë

k'ï

k'ü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tz'ij: **k'u, k'o, k'i, k'a**, ri xke'awil. Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'ib'aj chi rukojol la juch' k'a ri' tasik'ij ri jujun tz'ij xanuk'. Tatz'eta ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

_____ m

_____ s

_____ x

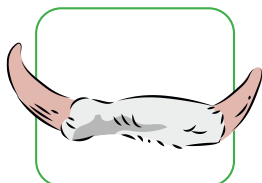
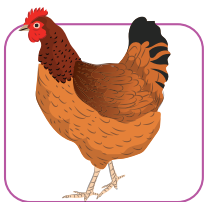

_____ n

- Tatz'eta' chi ruxk'in ri junjun achib'äl k'o jun jap tzij. Tatz'aqatisaj ri tzij ruk'amon ri' rik'in rub'i' ri achib'äl; richin nab'än ri samaj k'o chi naw'il ri rujap tzij e k'o pa ajkiq'a'. Tajuxu' apo k'a rik'in ri jap tzij ri rejqaalen rub'i' ri achib'äl. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.
- Tatz'ib'aj chi ruwäch ri atz'ib'awuj ri tzij xe'atun.

	k'an	tän
	k'a	xu'
	k'o	ti'
	k'u	laj

- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re', k'a ri' eqal tab'ij kib'i'. Pa jujun kakaxa tatz'ib'aj ri tz'ib' rejqaalen.
- Tawelesaj kan ri nab'ey tz'ib' k'a ri' ri jujun tzij. Tatz'ib'aj chi ruxk'in ri tzi'j achi'el xkanäj kan. Tasik'ij achike nub'ij. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

	<u> </u> k'u <u> </u>		<u> </u> <u> </u> <u> </u>
<div>k' u m <input type="text"/> <input type="text"/></div>		<div><input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/></div>	
	<u> </u> <u> </u> <u> </u>		<u> </u> <u> </u> <u> </u>
<div><input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/></div>		<div><input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/></div>	
	<u> </u> <u> </u> <u> </u>		<u> </u> <u> </u> <u> </u>
<div><input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/></div>		<div><input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/></div>	

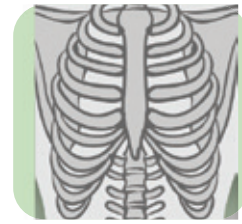
Eqal tasik'ij kib'i' chi jujun ri achib'äl. Tawetamaj ruwäch ri jap tzij e k'o chi rupam ri rub'i', rik'in jub'a' **ka, k'o, k'a, ku, ki**. Tajuxu' pa jun setesik ri rejqalen rub'i' ri achib'äl. Ka' ri tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' ri tzij nub'ij rub'i'. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

k'a **ka**
kaxa

k'o ko

k'a ka

k'u ku

k'i ki

k'a ka

Ke'atz'eta' ri achib'äl. Eqal tasik'ij rub'i'. Tab'onij ri setesik ri e k'o tz'ib' chi rupam ri junam rik'in rub'i' ri jujun achib'äl, rik'in jub'a nitz'ibäx rik'in **k'** chuqa' rik'in jub'a' rik'in **k**. K'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch'.

k r n
a o m
t j k'

o k' k
k j x
u i a

k' n s
i a t
x o' k'

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' ri kik'uwa'n ri tz'ib' **k'** chuqa' rik'in jub'a' ri tz'ib' **k'** k'a ri' ke'atunu'.

k'o - ko - ku - k'u - k'a - ka - ke - k'e - k'i - ki - k'äj - köj - küx

2. Tawak'axaj ri jujun tzij kik'uwa'n ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x chuqa' ri k' k'a ri' ke'atunu'.

äk' - k'a - k'o - uk' - kaj - k'oj - kär - ka'i' nuk'aj - tukür - juku' - jok'on
jok' - k'ap - sokaj - kej - k'äj - kajin - k'ok' - kaka' - k'isik' - k'ajäk'

3. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'uwa'n ri tz'ib' **k** chuqa' **k'**. Ke'atunu'.

kik' k'eten'ik k'ixin'ik

- Taqupij ri taq peraj ruxaq wuj akuchi ya'on kan retal. Tasik'ij k'a ri' takanuj ri tzij rejaalen jujun achib'äl.
- Tatz'ajb'a' qa pa atz'ib'awuj ri taq peraj ruxaq wuj ruk'wan achibäl k'a ri' natz'ib'aj chi ruxe' ri kib'i'.

kök

k'ok'

k'ix

kix

koton

k'oton

ak'

äk

Ke'akamuluj rik'in atz'ib'ab'äl ri tz'ib' e k'o pa tz'eteb'äl. K'a ri' ke'asik'ij chuqa' tatz'aqatisaj ri jujun b'ab' rik'in rub'i' ri achibäl e k'o chi ruxk'in. Tatz'ib'aj ri tz'ij ruk'amon pa jujun b'ab'. Mantamestaj naya' kan ri chuq' pa ruk'isilem ri b'ab'. K'a ri' ke'asik'ij rik'in uchuq'a' ri b'ab'.

K'ak'a' ruxot ri

Ri kuk nutäj k'iy

Ja re' ruk'oj ri

Tzij richin yesik'ix chuqa' richin tijonik

Yatqa'ula'ej richin yatetz'an chuqa' natijoj ri xawetamaj. Ruma ri', xta'w'il qa jun choltzij. Ri tzij e nuk'ul ruma ri tz'ib' ri nutikirisab'aj. Chuqa' k'o choltzij akuchi' naw'il ri tz'ib' ri awetaman ch'ik'. Utz ye'asamajij ri solojsamaj jalajoj taq q'ij.

- Tasik'ij ri tzij e k'o pa jujun choltzij.
- Tawila' ronojel ri tzij kik'wan ri tz'ib' **n**. Junam tab'ana' rik'in ri tzij kik'wan ri tz'ib' **m**.
- Tajuxu' rik'in käq konojel ri tzij nikik'isib'ej rik'in ri tz'ib' **x**. Tajuxu' rik'in xär, ri nikik'isib'ej rik'in ri tz'ib' **k**.
- Tapaq'apa' ri aq'a' taq ye'asik'ij ri jap tzij e k'o chi rupam oxi' tzij ri ye'awil chi rupam ri jujun choltzij. Ke'acha' ri nawajo' rat.
- Pa jujun choltzij takanuj ri tzij rutz'ib'axik ka'i' oxi' tzi'b', k'a ri' ke'ab'onij chi q'an. K'a ri', eqal ta sik'ij richin nanataj ri ruk'oxomal jujun tzib'.
- Ke'ajuxu' pa jun setesik konojel ri tzij kib'i' q'utu'n.
- Ta juxu' rik'in ✓ konojel ri tzij man niq'axta pa awi' chuqa' ta k'utuj ri nuq'ajuj.
- Ke'asik'ij konojel ri tzij yetikir rik'in nimatz'ib'.
- Kow tasik'ij konojel ri tzij kib'i' wachinäq e k'o pa awachoch.

N n

ni'j	nuk'uj
nik'aj	na'oj
Nikte'	nuk'unik
ni'x	nan
noxta	nik'aj
näj	nijun
Natalia	nimik
nataxik	ni'

M m

ma'	makamo'
mej	Minko
Me'x	majonik
muxu'x	muj
majoj	mama'
man	mitij

Tzij richin yesik'ix chuqa' richin tijonik

X x

xajoj	xene'
xila	xot
xokon	xak
xex	xax
xik	xär
xok	xik'
xukunik	xokön
xan	Xixo

K k

k'aj	k'ojon
k'etenik	k'ix
k'ak'a'	k'ok'
k'un	k'oj
k'otonik	k'an
k'atän	k'in
Koköj	K'utunik

Juläy chik tzij

tata'j	rox
ajij	äk'
te'j	jok'
tiko'n	anx
jüt	eranik
ixim	k'u'x
xenimak'in	anin
ik'	juku'
kej	rukaj

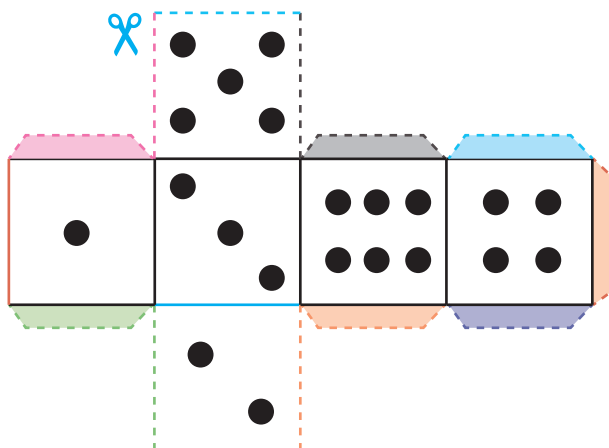
Juläy chik tzij

Imox	ajkem
tonka	kaj
tuktük	kär
ajilanik	ati't
etaman	nik'oj
jok'o'n	atata'
uk'	tinamit
k'ak'a'	chuwa'q
k'an	raxik
Tekun	etanik

iJotob'anik chuqa' jilojinik tzij!

Tatz'eta' rub'eyal samaj k'o chi rij ruxaq wuj.

iJotob'anik chuqa' jilojinik tzij!

Rub'eyal Samaj: taqupij ri etz'ab'äl k'o qa chi ruxe' ri ruxaq xik'o kan. Taq'ocho' chi xe taq ruxikin k'a ri' taq'olij ri e junam kib'onil, achi'el rub'anon chi rupam la tz'eteb'äl.

¿Achike rub'eyal ri etz'anem? Timolo' iwi' rik'in ka'i' oxi' awachib'il. Chi ijujunal nikusaj jun ko'öl retal ri iwetz'anem richin yab'iyin chi rupam. Ütz nikusaj jun rutz'ab'eb'äl ruwi' leme't chuqa' jun chuti' ab'äj. Chi ijujunal nitorij ri etz'ab'äl. Nutikirsaj ri etz'anem ri xtirelesaj ri nimajilab'äl. Ri rub'eyal ri etz'anin jare', yab'iyin janipe rajilab'al niqa chi rupam ri etzab'äl.

Wi ri retal xb'e'apon pa jun q'a'n, yajote' pa kakaxa akuchi' xapon ri q'a'an. Wi yatapon pa jun jilob'äl, yatzolin chawij k'a akuchi nub'ij chawe ri jilob'äl. Ri tijonel xtusik'ij ri tz'ib'än chi kipam ri taq kakaxa richin yab'iyin chi rupam ri etz'anen.

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

ä

ö

ü

ë

ï

ä

ö

ü

ë

ï

a'

o'

u'

a'

i'

t

j

r

k

t

t

j

r

k

j

n

m

x

k'

n

n

m

x

k'

m

T

J

R

K

T

N

M

X

K'

N

Wakami xtawetamaj jun tz'ib', rik'in rija' xke'atz'ib'aj k'i'y tzij: jari' ri **y**.
Tawak'axaj ri lema' petenäq.

Ri ya' nurayb'ej nich'ajch'ojir

Ri raqän ya' yalan q'ayis chuqa' tz'il ruk'ulun. Chupam e k'as jalajöj kiwäch kär chuqa' q'ayis. Nib'ison ruma' eqal niköm. Ruma' wi ri nurayb'ej nich'ajch'ojir ta.

Ri loqoläj ya' xutojto'ej xrelesaj ri q'ayis xe taq ruxik'in. Ri kaq'iq' chuqa' ri jäb' xkitzoli chik pe. Xuk'üt chi kiwäch ri winaqi' chi yalan xtz'ilob'. Ri winaqi' manjun achike ta xkina' chi re.

Jun molaj ak'wala' xeb'apon richin yeb'e'atin. Taq xkitz'et yalan rutz'ilol ri ya' xkixib'ij ki'. Xetzolin richin xekik'utuj chi ke ri kite' kitata' yeto'on ta richin nkich'ajch'ob'irsaj.

K'a ri' xq'ax chi kiwäch ri winaqi' ri **k'ayewal**. Konojel xeto'on richin nkich'ajch'ob'irsaj ri loq'oläj ya'.

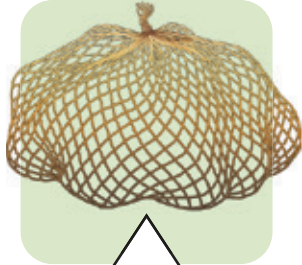
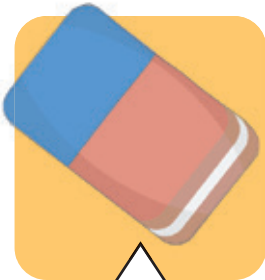
Ri loq'oläj ya' xtzolin ruk'u'x, xkikot.

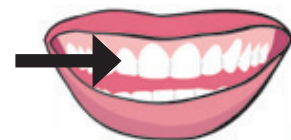
Kojtzijon:

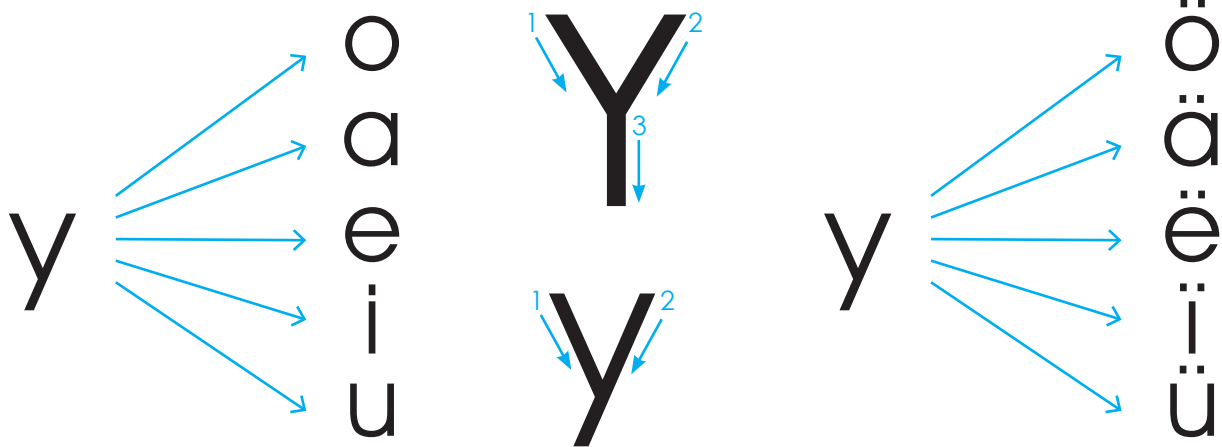
- ¿Achike ri ajwinaqi' chupam ri lema'?
- ¿Achike xuna' chi re ri ya' pa rutikirlem ri lema'? ¿Atux ruma?
- ¿Achike xuna chi re pa ruk'isib'äl? ¿Atux ruma?
- Pa molaj, tich'ob'o' rij: ¿Atux xqetamaj rik'in ri jun lema' re'?

- ¿Atux achib'äl k'o xeruxk'in? Eqal tab'ij. ¿Achike nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj taq nab'ij ya'? Ja ri ruk'oxomal /yyy/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Ke'ab'onij la oxtz'uk kichin la tzij yetik'ir el kik'oxomal rik'in ri nab'ey tz'ib' richin ri tzij **ya'**.

- Ke'awak'axaj ri tzij: /k'iy/, /ru/-/yo/-/nil/, /so/-/to'y/, /ju/-/yu/. ¿Xawak'axaj ri ruk'oxomal ri /y/? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o chuxe qa, tab'ij kib'i' ri jujun achib'äl e k'o chi ruxe' qa, kow tab'ij kib'i'. Chi käq tab'onij ri setes'ik richin ri achib'äl ruk'wan pa rub'i' ri k'oxomal /y/ pa ruk'isib'äl, chi qän taq ruk'wan pa runik'ajal.

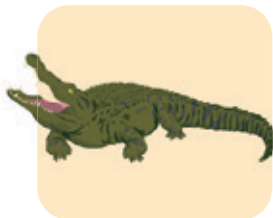

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /y/. Ja re' ri nimatz'ib' **Y** chuqa' ri ch'utitz'ib' y. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'än ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'alän tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi' nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi. Wakami tab'ana' pa atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri', tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj rik'in ri ab'onitz'ib'ab'äl. Takamuluj ri rutunuxik ri tz'ib' **y** kik'in ri jujun k'uxatz'ib'.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Tasik'ij ri tzij e k'o chi kixe'. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'onitz'ib'ab'äl, jap tzij: **yu, ya, yi**.

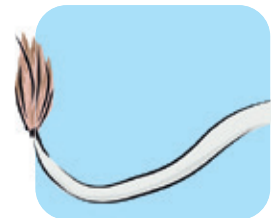
juyu'

ayin

k'ayy

jeyaj

Tasik'ij ri jap tzij k'o chi rupam ri nab'ey kakaxa. Tacha' jun jap tzij ri e k'o xeruxkin, richin nanuk' jun tzij. La tzij xanuk', tatzib'aj chi kipam la juch'.

yi

taj

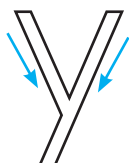
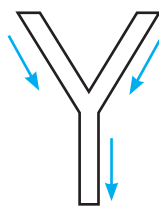
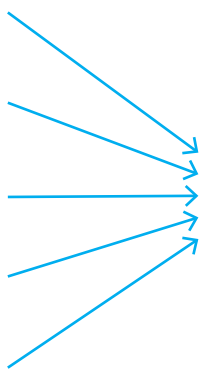
k'ik'

jöj

tan

yo

o
a
e
i
u

ö
ä
ë
ï
ü

y

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil la nimatz'ib' Y chuqa' ri ch'utitz'ib' **y**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in la ch'utitz'ib' **y**.
- Tawak'axaj ri jap tzij. Taq xtaxaxaj ri jap tzij oy, ay, ey, iy chuqa' uy, taya' jupaq' aq'a': at, oy, ur, ja, ay, ek, ey, en, im, iy, ax, uk, ek', uy.

Tab'onij ri jap tzij: **oy**, **iy**, **ay**, xke'awil chupam ri setes'ik. Ke'abonij rik'in ri b'onil okisan chupam la tz'eteb'äl.

oy

iy

ay

iy

ye

ay

ru

ti

re

oy

ta

oy

te

to

ri

tu

ra

iy

ta

ay

iy

re

ti

oy

ro

yu

ay

ru

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **Y** chuqa' ri ch'utitz'ib' **y**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

Y y Y y Y y Y y Y y

Y y

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **y** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl.

yo

ya

ye

yi

yu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' y kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl.

yö

yä

yë

yï

yü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tzij: **ya**, **yu**, **ye**, **yï**, **yo**, chuqa **oy** ri xke'aw'il. Tatz'ib'aj ri jap tzij ruk'amon pa ruwi' ri juch' k'o chi ruxikin ri achib'äl. Ütz nakusaj xab'ixke jap tzij ri e k'o pa jotöl. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

yi

Takamuluj rik'in atz'ib'ab'äl ri tzij e k'o chi ruxe' ri jujun achib'äl. Ri b'i'aj yetz'ib'äx rik'in nimatz'ib'.

nune'y

jay

axu'y

araxya'

Chi rupam jujun kakaxa k'o jun tzij mantz'aqät ta. K'a nirajo' ri k'isib'äl tz'ib'. Chi ruxe' e k'o ka'i' tzi'b'. Tacha' ri nutz'aqatisaj ri tzij k'a ri' tab'onij. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' k'o chi ruxe' ri tzij xatz'aqatisaj. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

jeya

x j

jeyaj

juy

u' e'

xik'a

t y

majk'u

y k

eya

n j

cha

r y

P p

Wakami xtawetamaj ruk'oxomal ri tz'ib' **p**. Tawak'axaj ri lema' re'.

Nikikot ri poy

Ri poy janila xkikot taq xenimür ri awän. Nuq'ajuj k'a ri chi ruq'ijul ri äj, noqa yan. Ja re' ri ramaj taq nelesäx pe akuchi ruyakon wi ri rajaw. **Xtuchojmirsäj** ri teq'et'ik chuwa ruk'u'x, ruq'a', k'a ri k'a xtuk'waj pa awän.

Ri q'ij chanin ye'ik'o. Ri rajaw man nirelesäj ta pe. Ri poy man nukoch' ta ch'ik. Ri ruq'a' yalan xq'axon pe.

Jun aq'a' taq niwir, ri rajaw xub'an ützil. Toq xuna' pe ruwäch b'anon ch'ik ützil ri ruk'u'x chuqa. Janila xkikot ri poy. Ri rajaw xuk'waj, xb'eruya' kan pa runik'ajal ri awän.

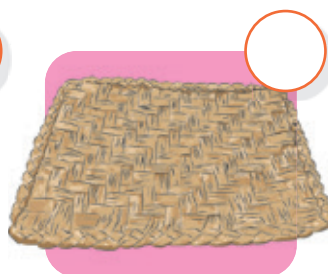
Ri poy nixub'an chi kikotem rik'in ri kaq'iq'. Ri awän chuqa' xekikot.

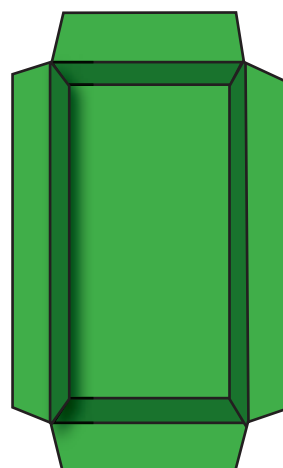
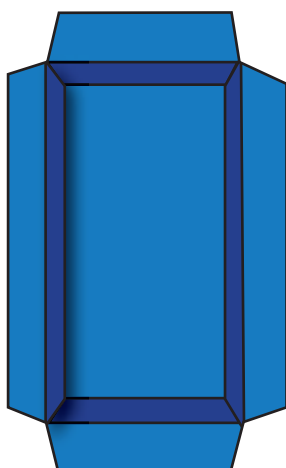
Kojtzijon:

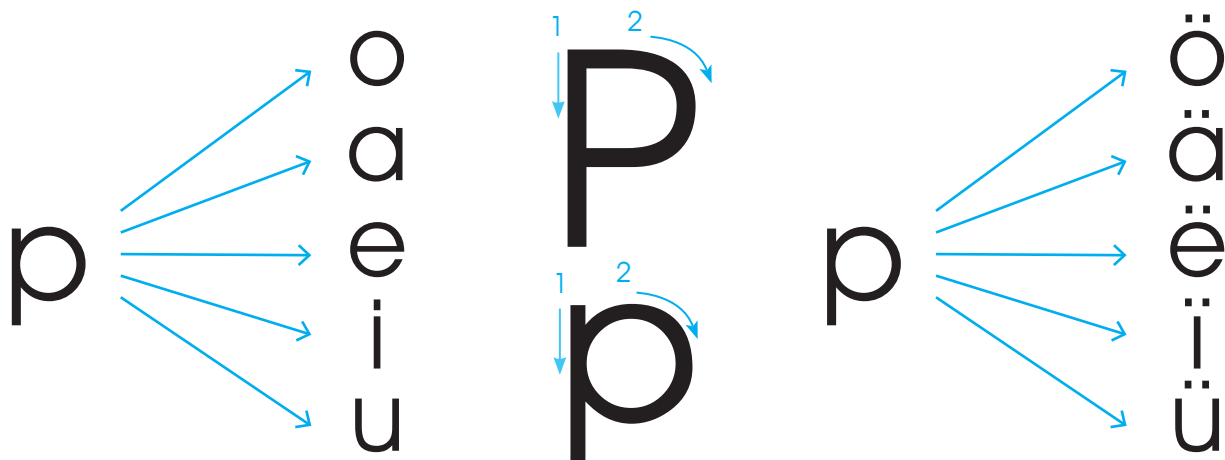
- ¿La xq'a chawäch ri lema' re'? ¿Atux ruma?
- ¿Atux nuq'ijuj chi ri q'ij yenimür?
- ¿Achike xuna' ri poy chupam ri lema' re'?
- ¿Achike ruma nixub'an ri poy?

- ¿Atux achib'äl k'o xeruxk'in? Eqal tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /p/, /p/, /p/. Takamuluj jun ka'i' ox'i mul. Ke'awak'axaj k'a ri ke'akamuluj re ka'i' ox'i tzij re': /pan/, /pe/-/yo/-/n'ik/, /po/-/k'ok'/. Tasik'ij julëy ch'ik tzij ri yetikir el rik'in ri k'oxomal /p/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Tab'onij ri setes'ik kichin ri achib'äl yetik'ir el kik'oxomal junam rik'in ri tzij **poy**.

- ¡Katetz'an kik'in ri k'oxomal! Tawak'axaj ri tzij re'. Kapa'e wi kik'wan ri k'oxomal /p/ pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isib'äl, wi manäq kik'wan ta, man kapa'e. /koxpin'ik/, /tijonel/, /k'ap/, /jotay/, /xolopön/, /retz'ab'äl/, /k'epin'ik/, /kab'raqän /, /xöp/.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o chi kikojol ri Kajk'ojlib'äl. Kow tasik'ij kib'i'. Taq ri k'oxomal /p/ k'o pa runik'ajal ri tzij, tajuxu' apo jun juch' rik'in ri räx Kajk'ojlib'äl. Taq ri k'oxomal /p/ k'o pa ruk'isib'äl ri tzij, tajuxu' apo jun juch' rik'in ri xar kakaxa.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /p/. Ja re' ri nimatz'ib' **P** chuqa' ri ch'utitz'ib' **P**. Tatz'eta' ri atijonel achike rub'anikil nub'an ri tz'ib' chi ruwäch ri tz'alän tz'ib'ab'äl. Tatz'eta' akuchi nutikirsaj el, chuqa' akuchi nuk'isib'ej wi kan. Wakami tab'ana' chi ruwäch atz'uyubäl, chi rij jun awachib'il, rik'in b'onkach' chuqa' pa ulew. K'a ri, tab'ana' chi ruwäch jun ruxaq wuj, chuqa' takamuluj kik'in ri ab'onitz'ib'ab'al. Takamuluj ri rusik'ixik ri tz'ib' **p** kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' tab'onij ri jap tzij: **po** chuqa' **pa**.

patix

pejik

pamaj

pur

Chi kipam la kakaxa re' e k'o tzij yetzib'äx rik'in ri tzib' **p**. Chuqa' e k'o kakaxa kik'wan ri jap tzij **po**, **pa**, **pu**, **pe** chuqa' **pi**. Ke'nu rikin jun juch' ri jujun tzij rik'in ri rujap tzij. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

popol	pö	k'epinik	pa
punül	pa	janipe'	pu
yopöl	po	pa'k	pi
pamaj	pi	pim	pe

o
a
e
i
u

→ → → → →

p

P

p

ö
ä
ë
ï
ü

→ → → → →

p

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil la nimatz'ib' **P** chuqa' ri ch'utitz'ib' **p**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in la ch'utitz'ib' **p**.
- Ke'awak'axaj ri jap tzij re'. Taq xtawaxaj ri jap tzij op, ap, ep, ip chuqa' up, taya' jupaq' aq'a': et, ij, op, ar, uk, ip, an, im, ax, up, ak', oy, it, ap, uj, er, uk, ap.

Takanuj chi rupam ri rachib'äl ri palamax, ri jap tz'ij **op, ep, ap, up** chuqa' **ip**, k'a ri ke'ab'onij achi'el runuk'b'al rub'anun pe.

op

ep

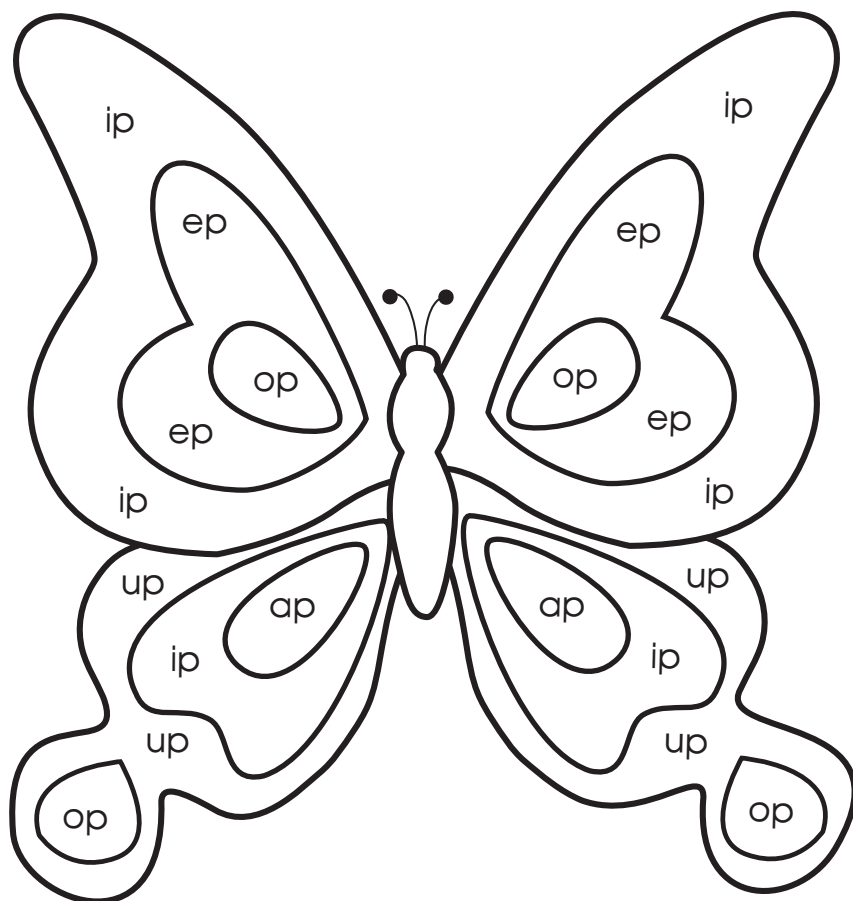
ap

up

ip

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **P** chuqa' ri ch'utitz'ib' **p**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'ab'al k'a ri tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

P p P p P p P p P p

P p

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **p** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl.

po

pa

pe

pi

pu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **p** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl.

pö

pä

pë

pï

pü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tz'ij: **pi, pe, pu, po, pa, pä**, ri xke'aw'il. Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'ib'aj chi rukojol la juch' k'a ri tasik'ij ri jujun tz'ij xanuk'. Tatz'eta ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

pillow

ka

p

k

y

r

Ke'asik'ij ri tzij e k'o chi rupam ri kakaxa. Tatz'ib'aj chi kijujunal chi ruxe' ri achib'äl rejqalen. Tanataj chi ri b'i'aj yetz'ibäx rik'in nimatz'ib'.

po't

pixi'k'

pas

tapa'l

pospo'y

pom

Chi rupam jujun kakaxa k'o jun tzij mantz'aaät ta. K'a nirajo' ri nab'ey tz'ib'. Chi ruxe' e k'o ka'i' tzi'b'. Tacha' ri nutz'aqatisaj ri tzij k'a ri tab'onij. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' k'o chi ruxe' ri tzij tz'aaät. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

o't

po't

üj

pe'n

äp

ospo'y

amaj

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri tab'ana' ri samaj re':

1. Ke'awak'axaj ri jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'uwa'n ri tz'ib' **p** k'a ri ke'atunu'.

po - pe - op - ep - pu - pi - up - ip - pa - ap - päp - pëp - püp
piy - pöp

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'uwa'n ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p k'a ri ke'atunu'. Jujun b'ey yeqakusaj ri taq peraj wuj, yeqatün lajuj tzij.

pa - pe - po - töp - par - pur - kup - nup - pan - par - k'ap - k'ip
päk - inup - pa'ps - xpeq - patix - pe'y - pin - pok' - pom - pop - po't
poy - pün - pu'y - yupul - papo' - patän - pamaj - perpe'r - xpumuy
xupüp - peraj - porkiy - pata'x - pata'y - patut - pik'ik' - pixtun - ponon
pujüj - xopok'ik - k'uxpun - koxpin'ik - xupux'ik k'epen'ik - K'opok'ik - yopin'ik
yopoy'ik - yupuy'ik

3. Tatzu' ri jujun achib'äl re' k'a ri tab'ij kib'i'. Tatz'ib'aj kib'i'.

- Tacha' ri tzij ruk'amon nutz'aaqatsaj ri jujun b'ab' k'a ri tab'onij rukakaxa. K'a ri tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch'. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'ab'al chuqa' taya' kan ri chuq' pa ruk'isib'äl ri b'ab'.
- Tasik'ij jun ka'i' oxi' mul ri b'ab'.

Ixxik

xpax ri rukuku'

ixkik

pim

rupo't ri nana

Pim

ri

tata k'o jun nım rupoy

Ri

B' b'

Xoqa ri ramaj nawetamaj ri tz'ib' **b'**. Tawak'axaj ri lema' petenäq.

Nb'iyaj ri b'ay

Chi ruxe' ri rawex ri ma Max, xub'än rachoch jun b'ay. Jeb'ël nuna' nutij ri awex. Nujek' jun awex ke re', nujek' jun ch'ik ke la'. Yeruk'waj wan pa rujul richin yerutij.

Xpe royowal ri ma Max rik'in ri b'ay. Yalan k'i'y awex rutijon. Ruma ri' xunojij nuya' rupata'y.

Ri b'ay chanin xunataj. Ruma ri' xb'e pa tik'o'n k'o chi ruxikin. Ri rajaw ri tiko'n re' chuqa' xpe royowal, xrajo' xuchöp. Chuqa' ri b'ay xretamaj, xb'e pa jun ch'ik tiko'n.

Ke ri xub'än jantape' taq ruq'ij ri tik'on awän, **nb'iyaj** chi kikojö'l ri tiko'n. Man junb'ey xchapatäj ta.

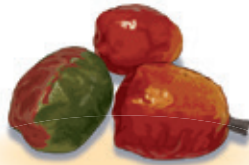
Kojtzijon:

- ¿Atux ruma ri lema' rub'i' «Nb'iyaj ri b'ay»?
- ¿Achike ri ajwinaqi' chupam ri lema'?
- ¿Atux ruma ri b'ay man xuya' ta ri' pa pata'y?
- ¿Nab'ij rat chi k'o jun q'ij ri b'ay xtitzolin chupam ri rawex ri ma Max?

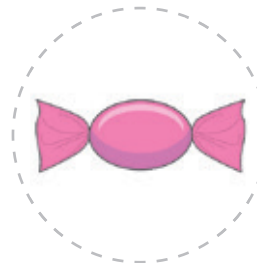
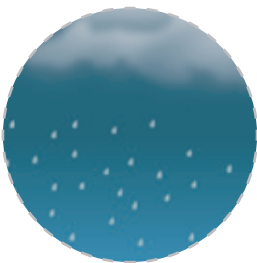
- ¿Atux achib'äl k'o xeruxikin? Tab'ij, eqal. ¿Achike nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /b'/. /b'/. /b'/. Takamuluj jun ka'i' oxi mul. Ke'awak'axaj chuqa' ke'kamuluj ri jujun tzij re': /b'aq/, /b'e/-/nan/, /b'i/-/aj/. Tasik'ij julëy chik tzij yetikir rik'in ri k'oxomal /b'.
- Kow tasik'ij, achike natz'ät pa jujun achib'äl re'. Tajuxu' rik'in jun X ri kakaxa ri achib'äl nitikir el rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **b'ay**.

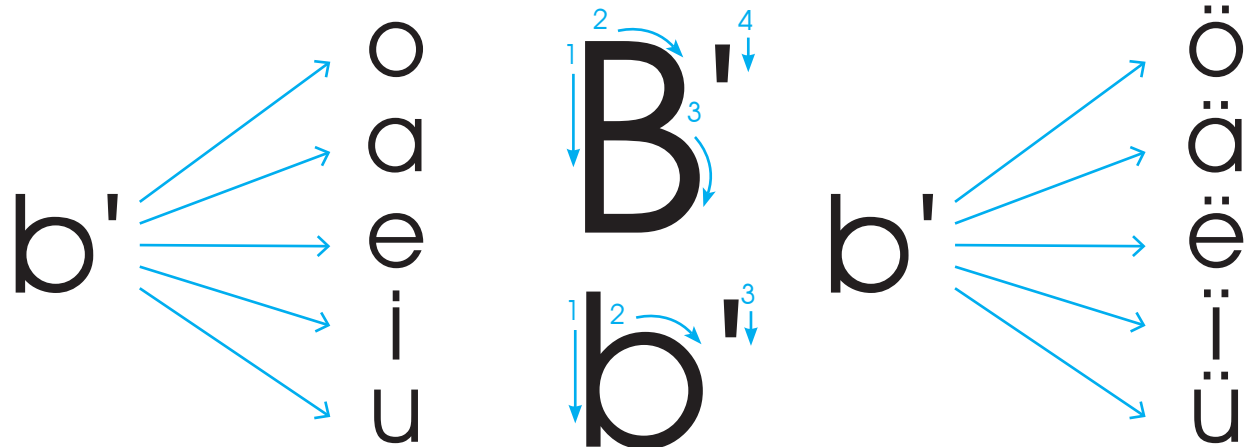

9

- Ke'awak'axaj ri tzij re': /a/-/chi/-/b'äl/, /kab'/, /a/-/b'äj/, /xa/-/jab'/, /ti/-/jo/-/b'äl/, /Ki/-/kab'/. ¿Xawak'axaj ri k'oxomal ri /b'? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Ke'asik'ij ri jujun achib'äl re'. Takamuluj ri taq rujuch' ri setesik ri k'o achib'äl chupam ri ruk'wan ri k'oxomal ri /b'/. Rik'in jub'a' k'o pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isib'äl. Takusaj ri b'onitz'ib'ab'äl nawajo'.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /b'/. Ja re' ri nimatz'ib' **B'** chuqa' ch'utitz'ib' **b'**. Tab'ana rujuxik ri tz'ib' re' pa taq jalajöj b'anikil, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' b' kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' bonitz'ib'b'äl ri jap tzij: **b'a**, **b'e** chuqa' **b'o**.

xub'anik

b'ey

b'oraj

b'ay

Ke'asik'ij ri taq tzij re'. Ke'atunu' rik'in jun juch' ri jap tzij: **b'o**, **b'e**, **b'a**, **b'u**, **b'i** rik'in ri tzij ruk'wan ri jap tzij re'. Tatzeta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

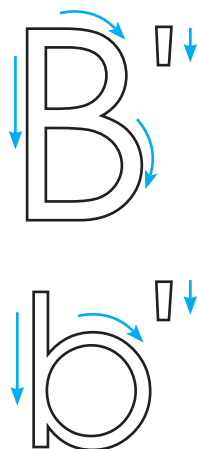
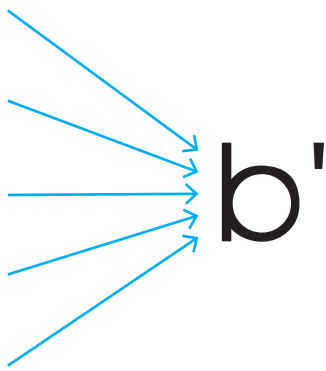

b'aja'j
k'atän
b'ojo'y
tukür
k'ulb'ik
jül
b'unun'ik
b'ey

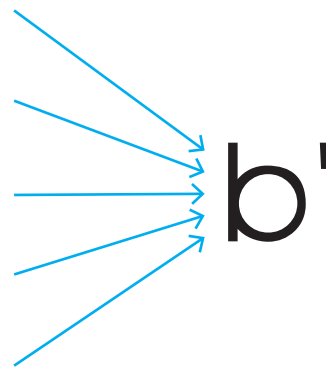

b'ök
eyaj
yub'uyik
jok'o'n
kzeb'en'ik
b'arab'ik
ab'äj
K'ayij

o
a
e
i
u

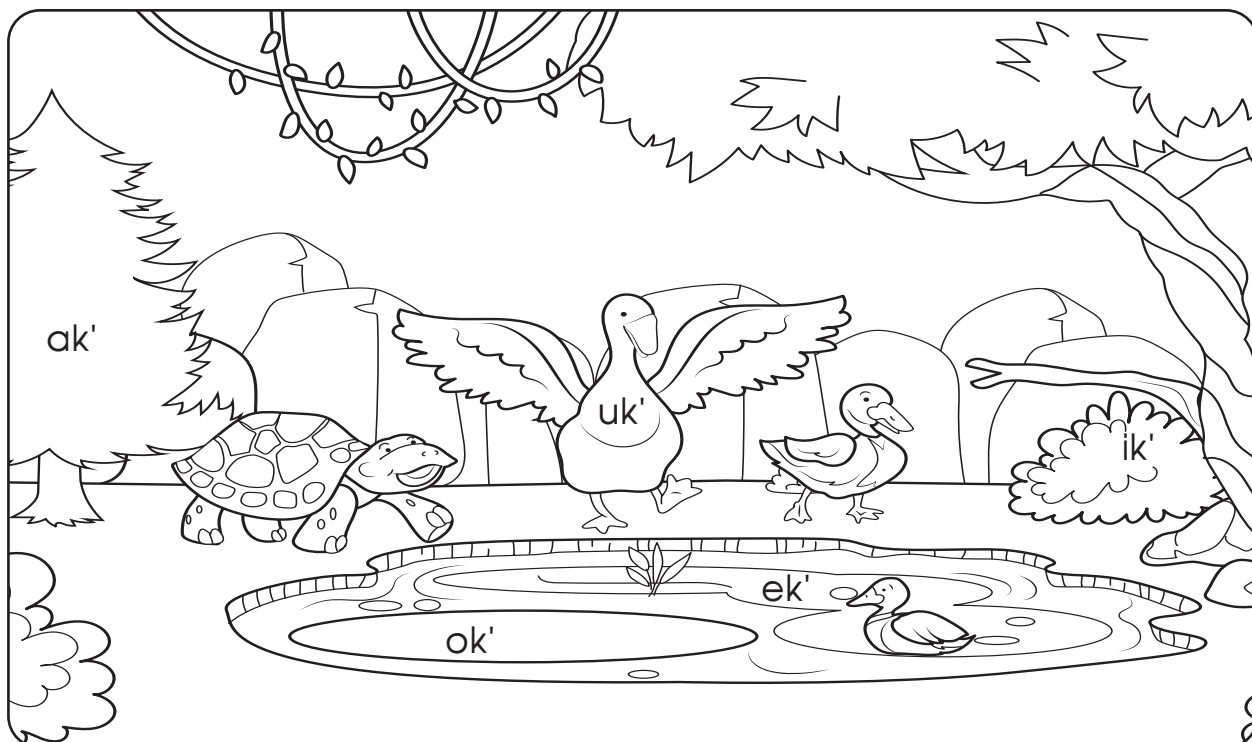

ö
ä
ë
ï
ü

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'onitz'ib'ab'äl ri rub'anikil ri nimatz'ib' **B'** chuqa' ri ch'ut'itz'ib' **b'**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in la chutitz'ib' **b'**.
- K'eawak'axaj ri jab' tz'ij re'. Taq xtawak'axaj ri jap tzij ob', ab', eb', ib' chuqa' ub', taya' jupaq' aq'a': ab', et, ub', ap, ot, ib', ar, eb', at, er, it, ob', ut.

Tatz'eta' ri achib'äl. Ke'asurij ri jap tzij **ab'**, **ob'**, **ub'**, **eb'** chuqa' **ib'**, xke'awu'l. K'a ri' tab'onij ri achib'äl rik'in ri b'onil narayb'ej. Tak'utu' ri jujun jap tzij xke'awul, chuqa' ke'asik'ij.

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **B'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **b'**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

B' b' B' b' B' b' B' b' B' b'

B' b'

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **b'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

b'o

b'a

b'e

b'i

b'u

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **b'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

b'ö

b'ä

b'ë

b'i

b'ü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tz'ij: **b'a, b'o, b'i, b'u, b'e, b'ä**, ri xke'awil. Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'ib'aj chi rukojol la juch' k'a ri' tasik'ij ri jujun tz'ij xanuk'. Tatz'eta ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

_____ y

_____ jo'y

xu _____ n'ik

_____ j

_____ q

a _____ j

Ke'asik'ij ri tzij e k'o chi rupam ri kakaxa. Tatz'ib'aj chi kijujunal chi ruxe' ri achib'äl rejqalen. Mantamestaj chi ri b'iya'j nitz'ibäx rik'in nimatz'ib'.

b'oraj b'inik pub' jäb' kab' xajab'

Chi rupam jujun kakaxa k'o jun tzij mantz'aaqät ta ruma k'a nirajo' ri tz'ib' b'. K'o b'ey mantz'aaqät ta pa rutikirlen, pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isib'äl ri tzij. Tatz'aaqatisaj ri tzij, tatz'ib'aj pa rub'ey chi ruwäch ri juch' e k'o chi ruxe'. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

ay ay

b'ay

ey

i'aj

oraj

oyo'y

xaja

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Ke'awak'axaj ri jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'uwa'n ri tz'ib' **b'** k'a ri' ke'atunu'.

b'o - b'e - ob' - eb' - b'u - b'i - ub' - ib' - b'a - ab' - b'ab' - b'ey
b'ay - b'ök

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, chuqa' ri b' k'a ri' ke'atunu'. Jujun b'ey yeqakusaj ri taq peraj wuj, yeqatün 10 tzij.

jab' - kab' - b'ay - b'ey - b'o'j - kab'ij - kab'in - nab'ey - xajab' yab'ij
b'ojo'y - b'aja'j - b'anik - b'anoj - b'eyon - b'anik - b'i'aj - b'oraj - Ajpub'
xab'on - keb'enik - nab'enik - nab'eyej - nimab'ey - meb'a'i' - xib'onik
xib'ixik - xeb'exöt - k'alab'anik - k'ixb'itäj - parab'ej - b'achanik - b'ajinik
b'ananej - b'ayab'ik - b'ayb'onik - b'ochinik - b'ojinik - b'iyajnik - peyob'enijik
k'oxk'ob'enik.

- Tasik'ij ri jujun b'ab'. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl. K'a ri', tacha' jun tzij chi rupam ri b'ab' ri ruk'uwan ri tz'ib' **b'** chuqa' tatz'ib'aj chi rupam ri kakaxa k'o chi ruxikin.
- Ke'ajuxu' pa setesik ri nimatz'ib' e k'o pa rutikirlen jujun b'ab' chuqa' ri chuq' k'o pa ruk'isib'äl.

Ja re' rub'ey ri b'ay.

Ri'j ruxajab' ri tata.

Ja re' rub'ojo'y ri nana.

Ch ch

Wakami nawetamaj ri tz'ib' **ch**. Tawak'axaj ri lema' petenäq.

Xjotayin ri che'

Pa k'ichelaj rchin ri tinamit, e k'as jalajöj nima'aq taq che'. Ri **nimache'** yalan nīm chuqa' jeqejik. Ri ch'aaq chik che' yalan kikuqub'an kik'u'x rik'in. Achi'el kitata' kib'anun qa chi re.

Pa jun aq'a' xtikir jun kaq'iq' jäb', xuqasaj ri nimache' rik'in ruchuq'a'. Taq xsaqär pe, konojel ri che' xeb'ison qa. Ri taq tz'ik'in kib'anon kisok pa taq ruq'a' k'o chi xkikanoj jun chik kachoch.

¿Atux niqab'an chi re? Xkib'ij ri achi'a' aj tinamit. «K'o chi niqaqupij» xub'ij jun. Xkiya' chi kiwäch, k'a ri' ke ri' xkib'än. Taq xkelesaj ronojel ri che', xaxe xkanöj kan jun setesik kuta'm pan ulew. Xa xe ri che' man ruk'ison ta wi ri rusamaj chuwäch ri Qate' Ruwach'ulew.

K'a ri' toq xeqa' ri nab'ey taq jäb', ri che' xjotayin pe. Xk'iy pe junb'ey chik ri nimache'.

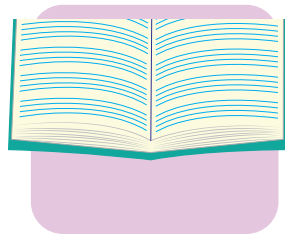

Kojtzijon:

- ¿Atux xub'än ri che'?
- ¿Atux ruq'ajarik nuya': «ri che' man ruk'ison ta wi ri rusamaj chuwäch ri Qate' Ruwach'ulew?»
- ¿Atux nab'ij rat xtub'än ri che' ri k'o chupam ri lema' re'?
- Tab'ana' rachib'äl ri peraj ri lema' jeb'el xqa chawäch. Tak'utu' ri achib'äl xab'an chi kiwäch ri awachib'il.

- ¿Atux achib'äl k'o xeruxkin? Eqal tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /ch/, /ch/, /ch/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ka'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /cha/-/nin/, /chi/-/b'äl/, /cho/-/laj/. Tasik'ij julëy chik tzij ri yetikir el rik'in ri k'oxomal /ch/.
- Ke'atzeta' ri juläy wachinäq re' ri ye'akusaj pa tijob'äl. Kow ke'ab'ij kib'i'. Tab'onij ri ruyutz'ik ri tzij nitik'ir el junam ruk'oxomal rik'in ri tzij **che'**.

- Ke'awak'axaj ri tzij re'. Tapaq'ij rik'in aq'a' ri atz'uyub'al taq nawak'axaj ri jujun jap tzij: /a/-/chik'/, /ru/-/wäch/, /b'o/-/chi/-/nik/, /k'o/-/lo'ch/, /a/-/chij/, /rax/-/wäch/. ¿Xawak'axaj ri k'oxomal ri /ch/? ¿Akuchi' k'o wi? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Eqal ke'asik'ij, ri jujun achib'äl re'. Chikixe' k'o jun setesik chi ki jujunal ruk'oxomal ri tzij. Tab'onij ri setesik akuchi nik'oxoman ri /ch/. Wi k'o ka'i' b'ey, ke'ab'onij ri ka'i' setesik akuchi e k'o wi ri k'oxomal. Tatzeta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

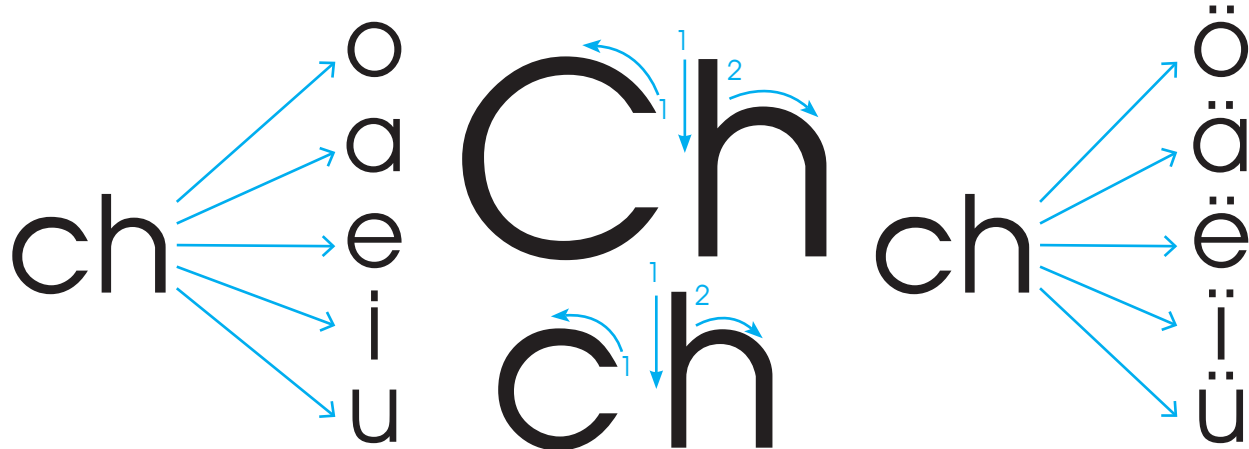

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /ch/, /ch/, /ch/. Ja re' ri nimatz'ib' **Ch** chuqa' ch'utitz'ib' **ch**. Tab'ana rujuxik ri tz'ib' re' pa taq jalajöj wach'äl, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' ch kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' bonitz'ib'b'äl ri jap tzij: **chu, cho** chuqa' **chä**.

choy

chäj

chakäch

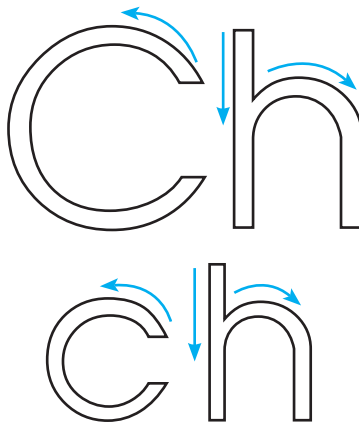
chun

Tatz'eta ri jap tzij e k'o pa rutikirib'äl ri jujun cholaj. Ke'ab'onij ri tzij ri k'o chi kipam ri jap tzij re'. Ke'ab'onij rik'in ri b'onil e k'o awik'in.

cho	b'achonik	chojmin	xab'on	chajinel	poronik
cha	yanayik	chanin	nachanel	k'as	chaj
chu	chukojol	b'utzaj	chub'äj	juch'	chuk'uk' '
chi	pixab'	achij	yik'iyo'	chiköp	achin
che	chenoj	meb'a'il	che'	b'ojo'y	chemäl

o
a
e
i
u

→ ch

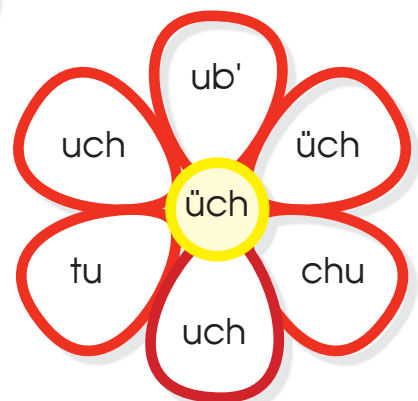
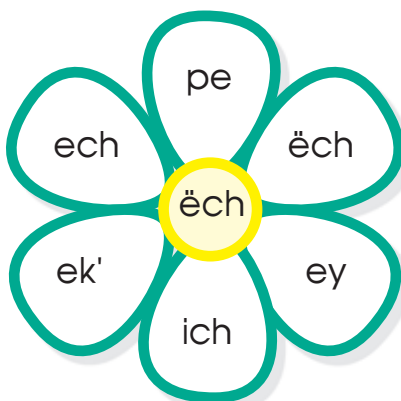
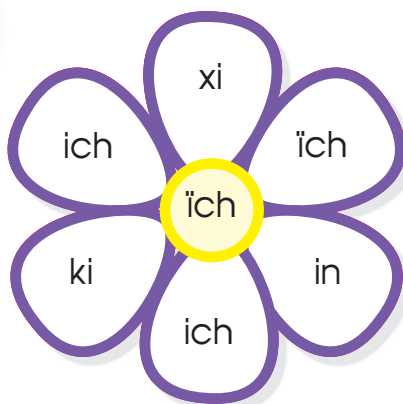
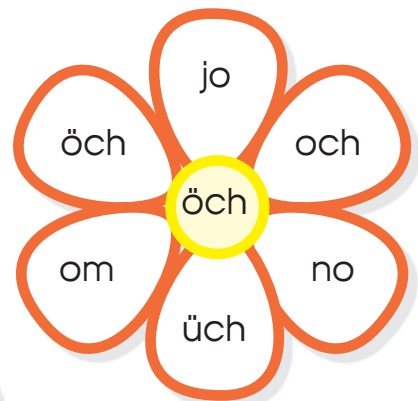
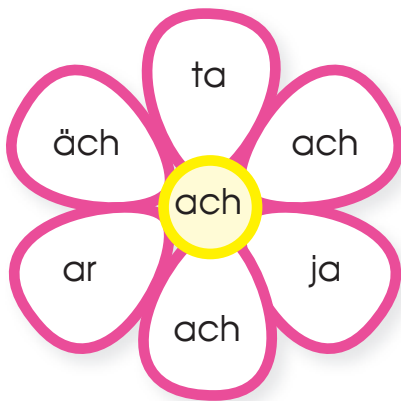

ö
ä
ë
ï
ü

→ ch

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **Ch** chuqa' ri ch'utitz'ib' **ch**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **ch**.
- Ke'awak'axaj ri jap tzij re'. Taq xtaxawaxaj ri jap tzij och, ach, ech, ich, chuqa' uch, taya' jupaq' aq'a': ach, it, oj, er, uk, ul, ich, an, om, ix, ik', eq, ech, ay, ep, ab', ot, uch, ej, ur, es, och.

Tasik'ij ri jap tzij ri e k'o pa runik'ajal ri jujun kotz'ij. Ke'atz'eta' ri rukotz'ijal k'a ri' tab'onij ri junam jap tzij e k'o chupam.

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **Ch** chuqa' ri ch'utitz'ib' **ch**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'ab'äl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

Ch ch Ch ch Ch ch Ch ch

Ch ch

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **ch** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqajri tz'eteb'äl.

cho

cha

che

chi

chu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **ch** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqajri tz'eteb'äl.

chö

chä

chë

chï

chü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tzij: **cha, chi, cho, chu, che, chä**, üch ri xke'awil. Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'ib'aj chi rukojol la juch' k'a ri' tasik'ij ri jujun tz'ij xatun.

käch

k'e_laj

a_n

ru_jay

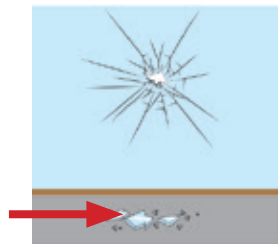

nchïy

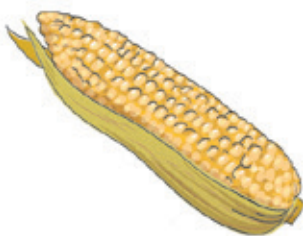

'aj

Ke'asik'ij ri tzij e k'o chi rupam ri kakaxa. Tatz'ib'aj chi kijujunal chi ruxe' ri achib'äl rejqalen. Mantamestaj chi ri b'iya'j nitz'ibäx rik'in nimatz'ib'.

chayantra	chun	chay	tu'ch	jicha'n	ixpa'ch
					
					

¡Kojetz'an kik'in ri k'oxomal! Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o qa pa xulan k'a ri' kow tab'ij kib'i'. Tab'ij rik'in achike k'oxomal nutikirsaj el. Tajalwachij ri nab'ey k'oxomal rik'in ri k'oxomal /ch/. Tasik'ij wakami ri tzij. Tatz'eta' ri jun tz'eteb'äl re': k'un. Nutikirsaj el rik'in ri k'oxomal /k'/k'/k'/. Wi niqajalwachix el rik'in ri /ch/ nub'ij: chun.

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

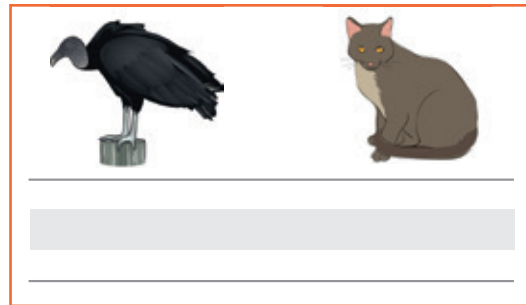
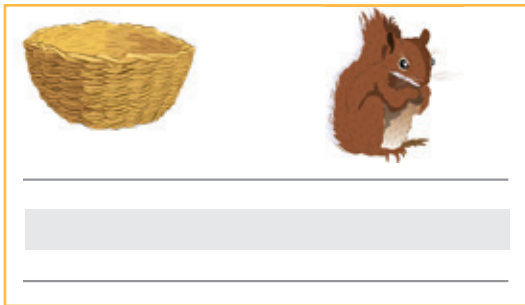
1. Ke'awak'axaj ri jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' **ch** k'a ri' ke'atunu'.

cho - che - och - ech - chu - chi - uch - ich - cha - ach - chach
chech - chuch

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch k'a ri' ke'atunu'. Jujun b'ey yeqakusaj ri taq peraj wuj, yeqatün lajuz tzij.

tu'ch - ki'ch - xpa'ch - pich - pu'ch - chaj - chäj - chay - che' - chij
chöj - choy - chuk - chun - chuy - jicha'n - ruchi' - machät - k'achij
k'ajuch - yuchuj - pa'chäj - pak'a'ch - chakäch - chami'y - chanin
chenoj - chinchiy - chiro'y - chawän - chenoj - chiköp - chi'aj - chojmin
chub'aj - chuk'uk - chuxe' - chuyaj - kichikik - kichonik - kochinik
kuchunik - kuruchich - kuchunik - nimachakäch - k'achäch - k'ixache'
yuchunik - yochoyik - yuchuyik - b'ochinik chajinik - chakachik - chaponik
chayachik - cha'onik - chirichik chiyichik - choyonik - chuk'uchik

Tatz'eta' ri ka'i' achib'äl e k'o chi rupam ri kakaxa. Jun chike ruk'an ri tz'ib' ch, k'o b'ey pa rutikirlen, pa runik'ajal chuqa' k'o b'ey pa ruk'isib'äl ri tzij. Tajuxu' pa jun setesik k'a ri' chi ruwäch ri juch' k'o chi ruxe', tatz'ib'aj rub'i'.

Ke'ajacha' ri tzij e k'o chi chupam ri b'ab' ri e k'o pa kakaxa. Tatzib'aj chi ruwäch ri juch' pa rub'eyal ri jujun b'ab', taya' kan kikojöj jujun tzij. Mantamestaj natikirsaj el ri b'ab' rik'in nimatz'ib' chuqa' naya' kan ri chuq' pa ruk'isib'äl.

Rikukk'ochiruxe'che'.

Rib'aychaninxokpaawän.

Tzij richin yesik'ïx chuqa' richin tijonik

Yatqa'ula'ej richin yatetz'an chuqa' natijoj ri xawetamaj. Ruma ri', xtaw'il qa jun rucholtzij jujun tz'ib' atz'eton y, p, b' chuqa' ch. Ûtz ye'asamajij ri solojsamaj jalajöj taq q'ij.

- Ke'asik'ij ri tzij e k'o pa jujun choltzij.
- Ke'akanoj konojel ri tzij kik'wan ri tz'ib' p, chi rupam ri jun ruxaq re' chuqa' ri jun ch'ik. Rik'in jub'a k'o pa rutikirlem, pa runik'ajal chuqa' pa rukisib'äl.
- Tajuxu' rik'in käq konojel ri tzij nikik'isib'ej rik'in ri tz'ib' y. Tajuxu' rik'in xar, ri nikik'isib'ej rik'in ri tz'ib' b'.
- Ke'acha' oxi' tzij pa jujun choltzij, achike na ri nawajo' rat. Ke'asik'ij k'a ri' yatzok'in chi awäch taq nasik'ij ri jujun jap tzij.
- Pa jujun choltzij takanoj jun ri tzij rutz'ib'axik ka'i' oxi' chuqa' ri k'ïy tzi'b' k'a ri' ke'ab'ana' pa taq k'ulaj. Ke'atz'ib'aj chi ruwäch ri atz'ib'awuj. Tak'utu' chi ruwäch jun awachb'il, ri tzij xe'atun.
- Ke'ajuxu' pa jun setes'ik konojel ri tzij kib'i' chikopi'.
- Tab'onij konojel ri tzij kib'i' wachinäq e k'o pa jun jay.

Y y

ya'	Yana
yo'x	yuchuj
Yako	yokoyo'
yayoj	poy
yan	pu'y
eya'	xu'y
b'ay	juyu'
b'ey	k'äy
yik'yot	b'ojo'y
choy	moy

P p

pachäl	pok'
pa'k	pop
pamaj	xolop'in
Pina	täp
par	pata'y
pe'y	pojöpj
pi'y	Peyo
pim	ixpa'ch
Pom	ape'n

Tzij richin yesik'ix chuqa' richin tijonik

B' b'

b'ab'	pub'
b'inisäj	xab'on
b'oraj	ab'äj
xajab'	xib'oj
b'aq	b'ix
jäb'	kab'ij
xub'	b'aja'j
achib'äl	pereb'
ab'äj	kub'axb'öj

Ch ch

chaj	Chenta
chäj	chamir
chab'äl	chanin
chay	ichaj
chöj	chakäch
chut	nuchun
Chano	achin
chuyaj	echan
ixpa'ch	jicha'n
achij	sachonik

Juläy chik tzij

jül	jay
b'uyul	eyaj
tu'ch	rey
pur	pospik
juch'un	jujun
ajij	ayin
jachon	tunay
piril	jub'a
jeyaj	ramaj
jotay	raxya'

Juläy chik tzij

kab'	noya
xu'y	ki'
met	Cho'm
kab'in	ruchi'
meb'a'	nab'ey
majk'uy	K'ayij
kape	kab'ij
keb'eb'	maymot
kob'öb'	kab'iyin
matyox	b'eyon

K'ulanik etz'anem

Rub'eyal Samaj: taupij ri taq peraj ruxaq wuj akuchi e k'o ri retal. Tayaka' chi rupam jun peqes richin mankesach. Ütz nawetz'ab'ej pa taq k'ulaj. K'o chi niya' chiwäch achike nitikirsan el ri etz'anem. Xa xe nik'atzin jun molaj ri taq peraj ruxaq wuj richin yixetz'an. Ütz nak'waj chi awachoch ri etz'anem richin nik'astab'ej iwa rik'in ri awach'alal.

¿Achike rub'eyal ri etz'anem Jujun peraj ruxaq wuj k'o chi ruwäch jun achib'äl chuqa' jun tzij. Ri etz'anem yerutün ri jujun tzij rik'in ri achib'äl rejqalen. Ri nab'ey etz'anel nitikirsaj el ri etz'anem, nuya' qa chi ruwäch ri ch'atal jun peraj ruxaq wuj. Ri ruka'n etz'anel k'o chi nukanoj chi rukojöl ri taq ruperaj ruxaq wuj ri rub'i' ri achib'äl k'a ri' nuya' qa chi ruxikin. Ke ri' rub'eyal ri etz'anem, k'a xkeb'ek'is ri taq ruxaq peraj wuj.

	töp		jay
	patix		ayin
	yojb'äl		b'oyo'y
	tapa'l		xajab'
	saqwach		jicha'n

Ri etz'anem nakusaj ruq'a' awaqän

Rub'eyal Samaj: rik'in ri taq peraj ruxaq wuj chi re ri k'ulanik etz'anem, chuqa' ütz yatetz'an rik'in xa xe nakusaj aq'a' awaqän. K'o chi nacha' jun peraj ruxaq wuj k'a ri', rik'in ruq'a awaqän nab'än achike achibäl k'o chi ruwäch chuqa' ütz nab'än retal ri tzij tz'ib'an chi ruwäch. Ri juläy chik awachib'il, k'o chi nik'il achike ri tzij nikanox.

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

ä

ö

ü

ë

ï

ä

ö

ü

ë

ï

a'

o'

u'

e'

i'

y

p

b'

ch

y

y

p

b'

ch

p

y

p

b'

ch

b'

y

p

b'

ch

ch

Y

P

B'

Ch

Y

Y

P

B'

Ch

P

Ch' ch'

Xoqa ri ramaj nawetamaj ri tz'ib' **ch'**. Tawak'axaj ri lema' petenäq.

B'iyajel ch'oy

Ri b'iyajel ch'oy ruchapon b'is ri k'isib'äl taq q'ij re'. Ri **nimajuku'** ri akuchi k'äs wi, k'o yan ka'i' ik' ri pa'äl chi ruchi' ri palow. Ri q'utun yalan b'a' ok, rija' yalan niwayjan.

Nub'isoj wi ri nima'aq taq b'iyajen e rub'anon pa taq jalajöj tinamit. Ruma ri', xutij kexu' chuqa' kaxlan wäy richin jalajöj taq tinamit chi ruwach'ulew. Nitz'uye' chi ruchi' jun säq okeb'äl richin ri nimajuku'. Chi ri' yerutz'et nima'aq taq tanat'ik chuqa' jeb'ël ruqajlem q'ij pa palow.

Jun nimaq'a' xok pa jay akuchi nib'an ri q'utun, ri uk'wayol b'ey richin ri nimajuku' xub'ij. jTib'ana' ützil timolo' ri iwäyb'äl richin yojb'e oxi' ik' pa jun b'iyajen! jyojb'e' China!, xub'ij chi ke ri aj b'anöy q'utun.

Ri ch'oy b'iyajel xkikot qa. Ri ruka'n q'ij, ri ruyakoj wayb'äl nojnäq chi q'utun. Ri nimajuku' xel el pa palow.

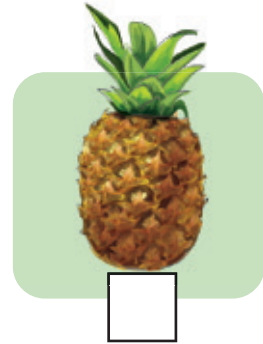
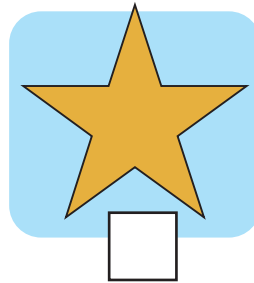
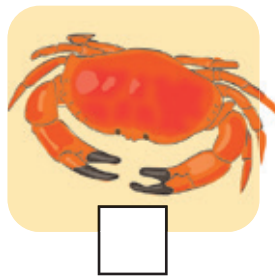
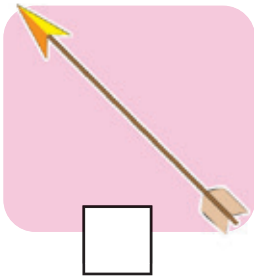
Ri ch'oy xutij k'ak'a kexu' chi jun q'ij. Tz'uyul chi ruchi' ri nimajuku', xuk'utuj kan rutzil kiwäch ri patx. Xutikirsaj el jun ch'ik nima'aq b'iyajen.

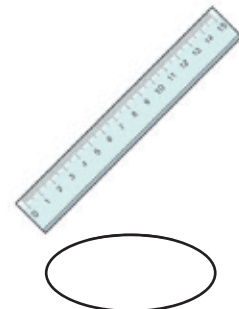
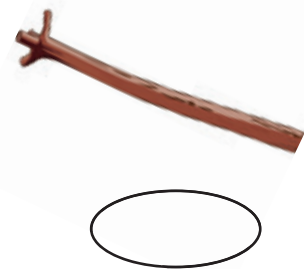
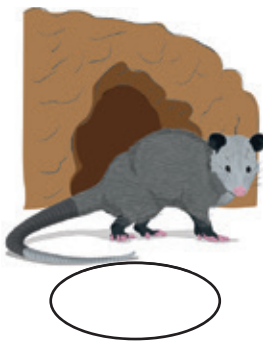
Kojtzijon:

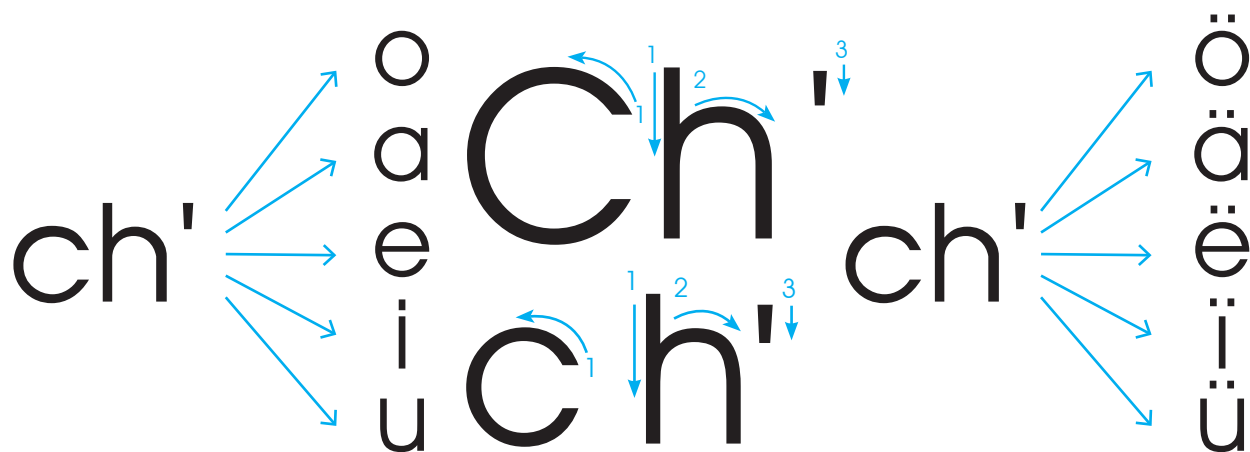
- ¿Atux ruma ri ch'oy nikikot, chuqa' k'äs pa jun nimajuku'?
- ¿Awak'axan pa ruwi' ri nima' tinamit China? ¿Atux awetaman pa ruwi' ri nima' tinamit re'?
- ¿Achike nab'ij rat pa ruwi' ri jun peraj ri lema' re'? ¿Atux ruma?
- Tatz'aqatisaj ri lema': tanojij jun peraj ri achike ta nuk'ulwachij ri b'iyajel ch'oy chi rupam ri nimajuku'. Tab'ij chi ke ri awachib'il.

- ¿Atux achib'äl k'o xeruxk'in? Eqal tab'ij. ¿Achike nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /ch'/. /ch'/. /ch'/. Takamuluj jun ka'i' oxi mul. Ka'awak'axaj k'a ri ke'akamuluj ri ka'i' oxi' tzij re': /ch'a/-/b'äl/, /ch'i'p/, /ch'u/-/ti'n/. Tasik'ij julëy ch'ik tzij ri yetikir el rik'in ri k'oxomal /ch'/.
 • Kow ke'asik'ij kib'i' ri achib'äl e k'o qa pa xulan. Ke'ab'onij ri kakaxa ri achib'äl yetik'ir el kik'oxomal rik'in ri nab'ey tz'ib' richin ri tzij **ch'oy**.

- Ke'awak'axaj chuqa' ke'akamuluj ri tzij re'. Taya' jupaq' aq'a' chikij ri jujun jap tzij: /ya/-/ch'äl/, /ra/-/ch'u/-/lew/, /xi/- /ch'i/-/x'ik/, /luch'/. /puch'/. /yuch'/. ¿Xawak'axaj ri k'oxomal /ch'/? ¿Akuchi k'o wi? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl. Eqal ke'ab'ij kib'i' ri jujun. Chikixe' k'o jun setes'ik, tab'onij chi käq taq ri ruk'oxomal ri /ch'/. k'o pa ruk'isibäl ri tzij. Wi k'o pa runik'ajal, tab'oni rik'in xär.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /ch/, /ch/, /ch/. Ja re' ri nimatz'ib' **Ch'** chuqa' ch'utitz'ib' **ch'**. Tab'ana rujuxik ri tz'ib' re' pa taq jalajöj b'anikil, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' ch' kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' bonitz'ib'b'äl ri jap tzij: **ch'u**, **ch'o**, **ch'i** chuqa' **ch'a**.

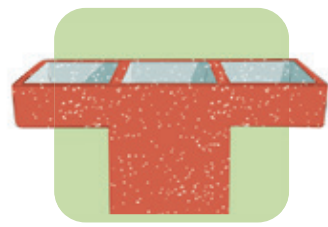
ch'ut

ch'ok

chiw

chajob'äl

Ke'asik'ij ka'i' ox'i' b'ey ri tzij. Ke'ab'onij konojel ri jap tzij: ch'o, ch'e, ch'i, ch'u chuqa' ch'a xke'awil. Tatzeta' ri atz'etob'äl.

ch'ab'äl

chiköp

ch'ekaj

yich'on

chun

kach'inik

yuch'unik

mich'ik

ch'ajch'öj

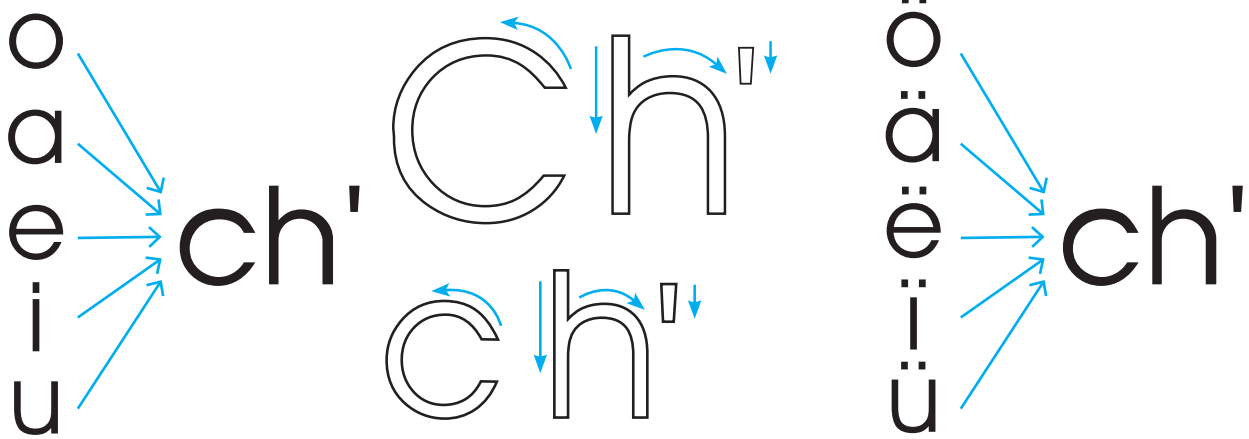
chöj

ech'elik

ch'äm

ch'op

ch'uch'üj

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **Ch'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **ch'**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **ch'**.
- Ke'awak'axaj ri jap tzij re'. Taq xtawak'axaj ri jap tzij och', ach', ech', ich', chuqa' uch' taya' jupaq' aq'a': ach', it, oj, ich', an, om , ech', ay, ep, uch', ej, ur, es, och'.

Tatz'eta' ri kakaxa e k'o tz'ib' chupam. Tab'onij konojel ri jap tzij **ach'**, **och'**, **uch'**, **ech'** chuqa' **ich'** ri xke'awil. Tak'utu ri jap tzij xtawil chuqa' ta sik'ij.

ach'	chi'	uch'	ch'u	ch'i
ech'	ch'o	ich'	ch'a	och'
och'	ech'	ch'a	ich'	ch'u
ach'	ch'a	uch'	ch'o	ch'i

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **Ch'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **ch'**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

Ch' ch' Ch' ch' Ch' ch' Ch' ch'

Ch' ch'

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **ch'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

cho

cha

che

chi

chu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **ch'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

ch'ö

ch'ä

ch'ë

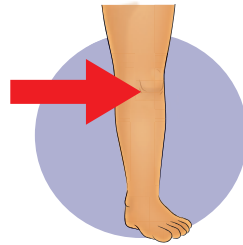
ch'i

ch'ü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tz'ij: **ch'a, ch'u, ch'e, ch'i, ch'o**, ri xke'awil. Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'ib'aj chi rukojol la juch' k'a ri' tasik'ij ri jujun tz'ij xanuk'. Tatz'eta ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

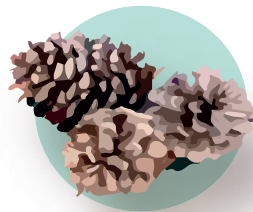
ch'a kät

kaj

y

ku'y

Ke'asik'ij ri tzij e k'o chi rupam ri kakaxa. Tatz'ib'aj chi kijujunal chi ruxe' ri achib'äl rejqalen. Mantamestaj chi ri b'i'aj nitz'ibäx rik'in nimatz'ib'.

ch'at

wuch'

ch'upäq

ch'ab'

ch'okolb'äl

kach'

Ke'atz'eta' ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan chuqa' ri oxi' tzij e k'o chi ruxikin. Ke'asik'ij k'a ri' tajuxu' ri tzij nub'ij rub'i' ri achib'äl.

ch'eme'y
ch'ome'y
ch'ame'y

puch'eb'äl
puch'ub'äl
puch'ob'äl

ch'omoch'i'
ch'omochi'
ch'emochi'

achon
achen
achin

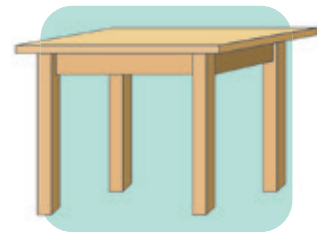
Eqal tab'ij kib'i' chi jujun ri achib'äl. Tawetamaj ri jap tzij ruk'uwan pa rub'i', k'i jub'a': **ch'a, chi, che, ch'o, chu**. Taya pa jun setesik ri jab' tzij ri k'o chi rupam ri jap tzij ruk'uwan ri rub'i' ri jujun achib'äl. K'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' ri tzij rub'i' ri achib'äl. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

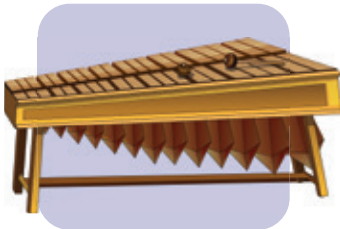
ch'a cha
ch'akät

ch'i chi

ch'a cha

ch'e che

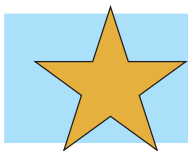

ch'o cho

ch'u chu

Ke'asik'ij ri juley tzij re' k'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' ri tzij üt'z rutz'ib'axik. K'i jub'a' nitz'ib'äx rik'in ch chuqa' k'i jub'a rik'in **ch'**.

ch'umil
chumil

ch'ikch'ik
chikch'ik

ch'ajo'n
chajo'n

ichinaj
ich'inaj

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Ke'awak'axaj ri jap tzij ri kik'wan ri tz'ib' ch' chuqa' ri ch k'a ri' ke'atunu'.

ch'o - cho - chu- ch'u- ch'a - cha - che - ch'e - ch'i -chi - ch'ä
chä - ch'i - ch'i

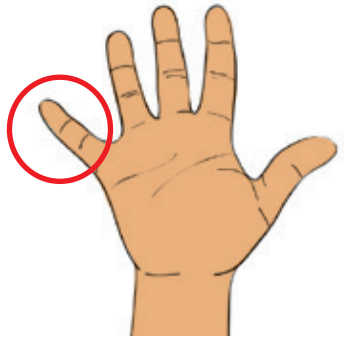
2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'uwan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch' k'a ri ke'atunu'.

nich' - chun - much' - chaj - ch'ab' -chäj -ch'ach' - chay
ch'äm - che' - ch'at - chan - ch'er - chij - ch'uch' - chöj - ch'öp
chuk - ch'ip - chut - ch'ok - chuy - ch'uti'n - pach'unel - chajinel
pach'um - jachin - ch'a'oj - ch'olom - ch'ali' - chakunik - echam
chanin - ch'ich' - ch'uch' - ch'ikch'ik

3. Ke'awak'axaj ri tzij kik'uwan ri tz'ib' ch chuqa' ch'. Ke'atunu':

chupam ch'uch'uj ch'ajo'n

- Taqupij ri jun peraj ruxaq wuj akuchi ya'on kan retal.
- Tatz'ajb'a' qa pa atz'ib'awuj ri peraj ruxaq wuj ruk'uwan achibäl k'a ri' chi ruwäch ri juch' natz'ib'aj ri jap tzij nutz'aqatisaj ri kib'i'.

					
pa			b'äl		p
ch'un	chun	choy	ch'oy	ch'i'	chi

Takamuluj ri tz'etebal rik'in atz'ib'abäl. Tacha' jun tzij pa jujun kakaxa richin ye'atz'aqatisaj ri b'ab'. Ke'atz'ib'aj chi ruwäch ri juch'. Ke'awojqaj rij ri achib'äl.

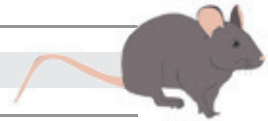
Rute' a Mario rupo't.

nikemon - nuch'äj

Ri nutij ixim.

ch'oy - täp

Nk'ayin xta Nikte' pa k'ayib'äl.

oj - kach'

Xoqa ri ramaj nawetamaj ri tz'ib' I. Tawak'axaj ri lema' petenäq.

Ninüm ri läq

Ri läq **nirajo'** xta Toya, yalan jeb'ël ok. B'onin kachib'äl xtaq awäj chi rij. Jun wakx, jun k'isik', jun k'ulaj äk', xtaq patix, chuqa' xtaq äk' ye'anin chi kij.

Jun q'ij xutz'ët chi ruq'utu'n chanin xk'is. Ri ruka'n q'ij xuk'ulwachij junb'ëy ch'ik. Jun ch'ik q'ij xutzu': ri q'utu'n pa juyik' xk'is qa pa rulaq. Xta Toya xuchäp ruch'ob'ik.

Nab'ey xunik'oj wi man teq'äl ta ri läq. Xutz'ät chi man teq'äl ta. K'a ri' xuk'utuj chi re ri läq: ¿Achike ruma natij ri nuq'utu'n? Ri läq man xch'o'n ta.

Toq xoq'a' qa, xrachik'aj. Ja ri' taq xutzolij ri ruk'utun'ik: «Nintäj ri aq'utu'n ruma yalan yinüm» «Ruma k'o chi ninya' kiway ri chikopi' e k'o chuwij» xub'ij ri läq.

Ja' q'ij re' xta Toya nuk'utuj ch'ik jub'a q'utu'n chi re rute'.

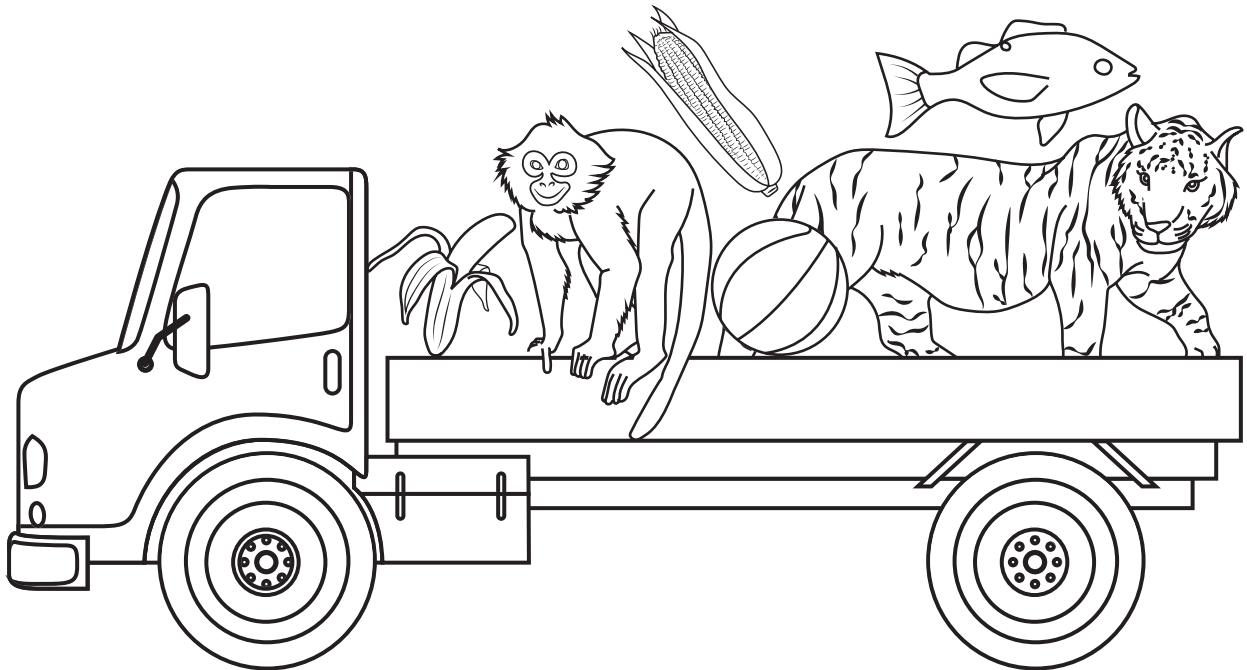
Kojtzijon:

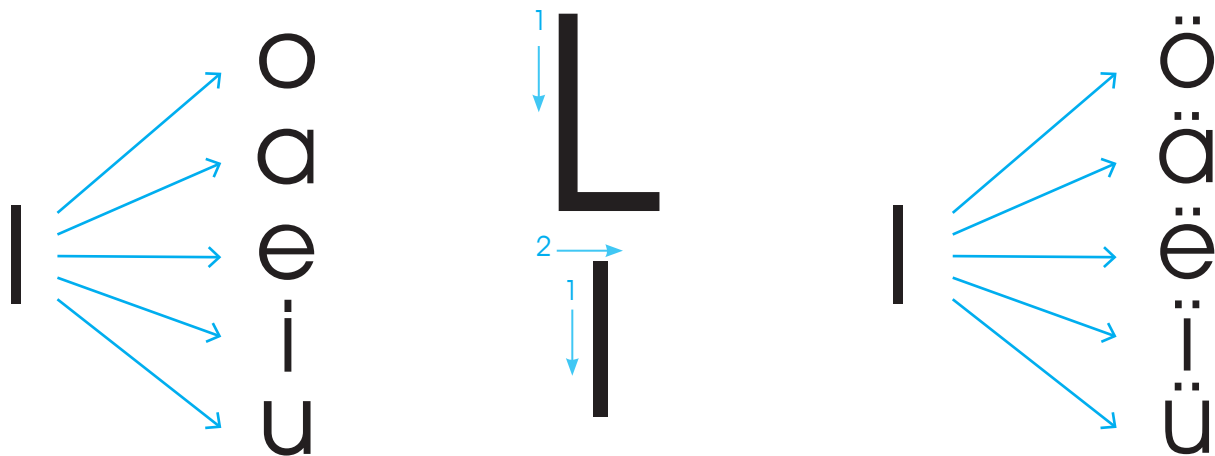
- ¿Achike wi rub'anikil ri rulaq xta Toya?
- ¿Atux xb'anatäj pa rutikirlem ri lema'? ¿Atux xb'anatäj pa ruk'isib'äl?
- ¿Atux ruma xta Toya nuk'utuj wi jub'a ch'ik q'utun chi re rute'?
- ¿Ütz xawak'axaj ri lema'? ¿Atux ruma?

- ¿Atux achib'äl k'o xeruxk'in? Eqal tab'ij. ¿Achike nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj taq nab'ij /läq/? ja ri ruk'oxomal /lll/. Takamuluj jun ka'i' oxì mul. Ke'awak'axaj k'a ri ke'akamuluj ri ka'i' oxì tzij re': /liq/, /lu/-/kul/, /li/-/an/. Tasik'ij julëy ch'ik tzij ri yetikir el rik'in ri k'oxomal /l/.
- Kow tasik'ij kib'i' ri nuq'ajuj ri jalajöj achib'äl e k'o qa pa xulan. Tab'onij ri oxtz'ik richin ri achib'äl yetikir el kik'oxomal junam rik'in ri nab'ey rutz'ib' ri tzij **läq**.

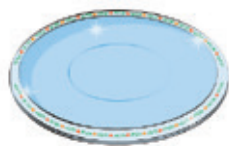
- Ke'awak'axaj ri tzij re': /jäl/, /k'o/-/laj/, /ak'-/wal/, /cho/-/laj/, /ch'a/-/tal/, /ko/-/lo'/ ¿Xawak'axaj ri k'oxomal /l/? ¿Akuchi k'o wi? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Jun ejqanib'äl ch'ich' ruk'wan jalajöj mololen. Tasik'ij kib'i' chi kijujunal. Ke'ab'onij ri achib'äl kik'wan /l/ pa kib'i'. Taq xtak'is tab'onij ri ejqanib'äl ch'ich', ta kusaj ri b'onil nawajo'.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /lll/. Ja re' ri nimatz'ib' **L** chuqa' ch'utitz'ib' **l**. Tab'ana rujuxik ri tz'ib' re' pa taq jalajöj b'anikil, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' l kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re', k'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl ri jap tzij: **la, lä, li** chuqa' **lo**.

10

lajuj

lik'iläq

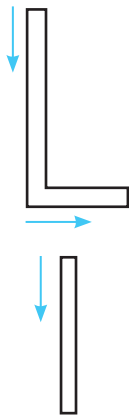
lakam

piloy

Ke'asik'ij ka'i' oxi' b'ey ri jujun tzij ke'ajuxu' pa jun setesik konojel ri jap tzij: **li, lo, la, lu, le, lä, lü, lö** xke'awul.

lema' loman lilöj
puli'k tulül latz'alik
lol k'olaj lukul läy

o
a
e
i
u

ö
ä
ë
ï
ü

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'onitz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **L** chuqa' ri ch'utitz'ib' **l**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **l**.
- Tawak'axaj ri jujun tz'ij re' k'a ri' tab'ij atux jap tzij nawak'axaj, rik'in jub'a': al: /al/, /al/-/k'u/-/tu/, /al/-/mul/, /al/-/te'/.
- Ke'atzeta' ri achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tz'ij e k'o chi ruxe' qa. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: **al, ul**.

al

ul

altamix

Ke'atz'eta'ri tz'ib'. Tab'onij konojel ri jap tzij **ol, al, el, il, ul** ri xke'awil. Tak'utu' ronojel ri jap tzij xke'awil, k'a ri' ke'asik'ij.

al ö il x
ib' ul to
ku ol el

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **L** chuqa' ri ch'utitz'ib' **l**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

L									
L									

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **l** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl

lo									
la									
le									
li									
lu									

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' | kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawoqaj ri tz'eteb'äl.

l^ö

l^ä

l^ë

lⁱ

l^ü

Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tz'ij: **lu**, **lo**, **le**, **la**, **li**, **lä**, ri xke'aw'il. Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'ib'aj chi rukojol la juch' k'a ri' tasik'ij ri jujun tz'ij xanuk'.

me't

l

juj

q

Ke'anuk'u' ri jab' tzij k'a ri' tatunu' jun tzij. Chi ruwäch ri juch' tatz'ib'aj ti tzij xatun. K'a ri' tasik'ij jun ka'i' oxi' mul.

ma' la

laj k'o

wal ak'

läj pa

lik k'i li

b'äl se me

Ke'asik'ij ri jab' tzij e k'o chi rupam ri jujun kakaxa chuqa' ri tzij tz'ib'an chi ruxk'in. Chi ruxe' ye'aw'il taq jab' tzij e junam xa xe rujalon ri rucholajem. Ke'asik'ij chuqa' tatz'ib'aj chi ruxk'in ri tzij xb'erutunu' ri'. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

li löj lilöj

löj li lojli

lu kul lukul

kul lu

ju pül jupül

pül ju

cho laj cholaj

laj cho

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Ke'awak'axaj ri jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' | k'a ri' ke'atunu'.

lo - le - ol - el - lu - li - ul - il - la - al - löl - läl - lël - lïl - lül

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch', l k'a ri' ke'atunu'. Jujun b'ey yeqakusaj ri taq peraj wuj, yeqatün lajuj tzij.

jäl - jül - ral - ala' - mul - xi'l - xul - k'ul - ya' - ch'i'l - ch'u'l - läy
lej - lol - lo'x - lo'y - luch' - texel - tapäl - tulül - talun - tolan
tik'il - jaloj - lukul - lama' - lech'ël - li'an - lik'il - lilöj loch'och'
lojl'ik - loman - ajxul - ch'ab'äl - chilmol - ch'atal - ch'umil - b'aluk
b'alam - k'olaj - tikonel - takamäl - temeb'äl - tijob'äl - tijonel
tijoxel - telemaj - jach'abäl - jach'onel - jalajöj - jalon'ik - janila
leb'el'ik - lochin'ik

3. Tawak'axaj ri k'oxomal xtub'ij ri atijonel k'a ri' tab'ij achike tzij nib'erutunu' ri'.

/l/-/e/-/j/, /a/-/ch'/-/a/-/l/-/a/-/l/, /ch'/-/a/-/t/-/a/-/l/,

Ke'atz'eta' ri achib'äl. Tatz'ib'aj jun b'ab' pa kiwi' chi kijujunal. Ütz natzib'aj ri narayb'ej. Ütz nab'än ri nab'ey kik'in ri awachib'il rik'in ruto'ik ri atijonel. Mantamestaj chi ronojel b'ab' nitik'ir el rik'in nimatz'ib' chuqa' neruk'isib'ej rik'in chuq'.

ch'at

b'alam

ch'umil

Q q

Xoqa ri ramaj richin nawetamaj ri tz'ib' **q**. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Ajilanel qo'l

Ri ajilanel qo'l xb'e'apon pa tinamīt nimaq'a' toq ri loq'olāj q'ij jeb'ël nitzu'n. Jun rutaqonik ri q'atoy tzij chi tib'an jun **ajilanem**. Najowäx netamäx janipe' qo'l e k'o pa jujun taq tinamīt.

Toq ri ajilanel qo'l xapon pa jun tinamīt, xb'erukanoj ri nima qo'l. Xuk'utuj chi re janipe' qo'l e k'as pa tinamīt. Rija' xub'ij chi re chi man retaman ta. Ri ajilanel qo'l xuk'utuj chi re: ¿Atux ruma? «Ruma k'o chi q'ij xqamestaj yojajlan», «Ruma ri' man qetaman ta janipe' ojk'o wawe'».

Ri ajilanel qo'l xeroyoj pa jun moloj pa ruk'ayb'al ri tinamīt. Konojel ri qo'l xeb'e'apon pa moloj. K'a ri' xuk'utuj, achike etamayon najilan. Majun achike ta xcho'n. Majun achike ta xutzeqej ruxik'.

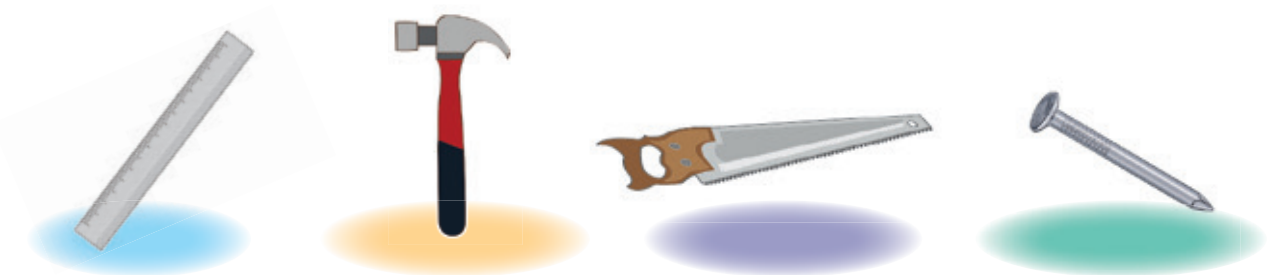
Ri ajilanel qo'l xerajlaj chi kijujunal. Xrelesaj royonib'äl k'a ri' xroyoj ri aj q'atoy tzij. Xa xe man xub'ij ta chi re janipe' qo'l e k'o pa tinamīt, ri xub'än, xuk'utuj jun tijob'äl.

Pa jun ka'i' oxi' q'ij xb'an ri tijob'äl. Ri taq qo'l xketamaj nikisik'ij ruwäch ri wuj, yetz'ib'an chuqa' ye'ajilan.

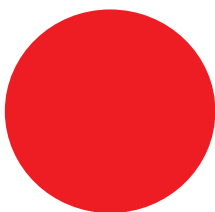
Kojtzijon:

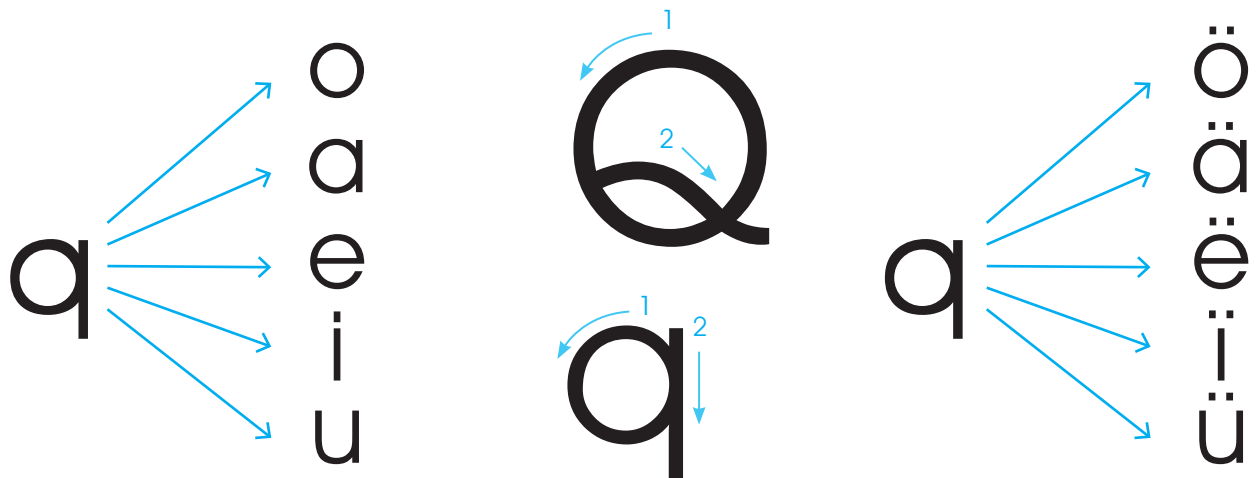
- ¿Atux ri jun ajilanik? Tab'ij rik'in ri atzij.
- ¿Achike ri nab'ey ajwinäq chi rupam ri lema' re'? ¿Atux xub'än?
- ¿Atux jun chik rub'i naya' ri lema' re'? Tab'ij chi ke ri awachib'il.
- ¿Tab'ij janipe' üt'z xawak'axaj ri jun lema' re'? Yalan, loman chuqa' man kan ta üt'z xawaxaj. ¿Atux ruma?

- ¿Atux achib'äl k'o chi xeruxkin? Eqa! tab'ij. ¿Achike nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /q/, /q/, /q/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /qe/-/joj/, /qi-/chin/, /qu/-/pi/-/nik/. Tasik'ij julëy chik tzij ri yetikir el rik'in ri k'oxomal /q/.
- Tatz'eta' ri achib'äl k'o qa pa xulan, ja re' jun ruch'atal ri josöy che', e k'o rusamajib'al chi ruwäch. Chi kikojol ri samajib'äl, k'o jun nitikir rub'i' rik'in ri k'oxomal /q/. Tawila' chuqa' ta juxu' ri achib'äl pa jun setesik.

- Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj ri tzij re': /jan/-/täq/, /cha/-/qoj/, /b'o/-/qoj/, /po/-/qo/-/laj/, /chu/-/wa'q/, /jan/-/täq/ ¿Xawak'axaj ri k'oxomal /q/? Man k'o ta pa rutikirisab'äl, k'o chi rij.
- Eqa! tasik'ij kib'i' ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Tz'eteb'äl: /k'/-/a/-/q/-/o/-/j/. Tawetamaj akuchi' ko' ri k'oxomal /q/. Tab'ana' jun chuqa' chi rupam ri xti rukakaxa. Chi jujun xti kakaxa rejqa!en jun k'oxomal. Tatz'eta' achi'el rub'anon pa tz'eteb'äl.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /q/. Ja re' ri nimatz'ib' **Q** chuqa' ch'utitz'ib' **q**. Tab'ana rub'anikil ri tz'ib' pa taq jalajöj jamäl, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' **q** kik'in ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Tasik'ij ri tzij e k'o chi kixe'. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jab' tzij: **qa**, **qe** chuqa' **qu**.

ke**qa**'ik

qejoj

qulaj

qupinik

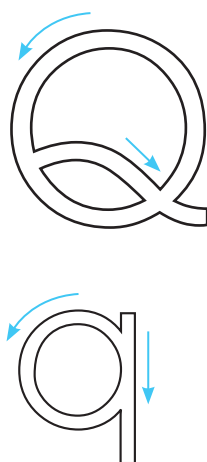
Tasik'ij ri tzij e k'o chi rupam ri kakaxa. Tab'onij ri jap tzij ejunam: **qo**, **qa**, **qe**, **qi** chuqa' **qu**. Ke'atunu' rik'in jun juch' ri tzij kik'wan junam jap tzij pa rutikirisab'äl. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

qajonik
yuqenik
palaqin
roqonik
qumunik
qajo'n

qati't
qusma'y
qam
puqij
b'eqenik
poqolaj

o
a
e
i
u

q

ö
ä
ë
ï
ü

q

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil la nimatz'ib' **Q** chuqa' ri ch'utitz'ib' **q**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in la ch'utitz'ib' **q**.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl re'. Tasik'ij ri tzij e k'o chi ruxe'. Takamuluj rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ibab'äl ri jap tzij: **aq, uq**.

aq

uq

Tatz'eta' ri rachib'äl ri kaj. Tab'onij konojel ri jap tzij **oq, aq, eq, iq, uq** ri e k'o chi rupam ri ch'umil. Tak'utu' ri jujun jap tzij xke'awil k'a ri' tasik'ij.

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **Q** chuqa' ri ch'utitz'ib' **q**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

Q q Q q Q q Q q Q q

Q q

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **q** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

qe

qi

qe

qi

qe

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **q** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'etebäl.

qö

qä

që

qi

qü

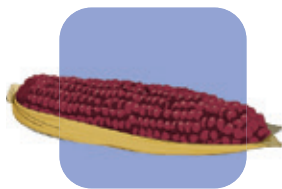
Eqal tab'ij kib'i' chi jujun achib'äl. Tawetamaj kik'oxomal ri jujun jap tzij: **qä**, **aq**, **qa**, **qu**, **qe**, **qi**, **qo** ri xke'awil. Tatz'aqatisäj ri tzij rik'in ri jap tz'ij nirajo'. Tatz'ib'aj chi rukojol la juch' k'a ri' tasik'ij ri jujun tz'ij xatun.

a n

pib'äl

ka jäl

l

Ke'atz'u' ri achib'äl, k'a ri' tajuxu' pa jun setes'ik ri tzij rejqaalen ri achib'äl. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

qo'l
lol

aqaj
alaj

läq
säq

kaqil
kaqix

jo'q
to'q

kolo'
qolo'

Chi ruxe' qa xtawil juley tzij man e tz'aqät ta. Konojel kik'wan ri tzib' q. Chi kixe' e k'o oxi jap tzij. Tasik'ij k'a ri' tajuxu' pa jun setes'ik ri jap tzij nutz'aqatzaj ri tzij. K'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch'. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

ejqab'äl

qe qu qa

ch'i__n'ik

qa qi qo

ch'a__ch'ik

qe qa qi

k'a__b'äl

qa qu qo

__joj

qe qo qi

__pin'ik

qe qi qu

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun q'ap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' **q** k'a ri' ke'atunu'.

qo - qe - oq - eq - qu - qi - uq - iq - qa - aq - qaq - qoq
quq - qäj - läq

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch', l, q k'a ri' ke'atunu'.

aq - uq - näq - qul - qet - läq - pi'q - mu'q - to'q - b'uq - xaq
qoq - qo'l - b'aaq - keq - xeq - xul - xan - xajab' - yuquq - naqoj
xpeq - chaqoj - qulaj - poqon - qirinik - roqonik

3. Tawak'axaj ri k'oxomal xtub'ij ri atijonel k'a ri' tab'ij achike tzij nutun ri'. Takusaj ri taq peraj ruxaq wuj aqupin k'a ri' ke'atunu' ri tzij.

/e/-/q/-/a/-/l/, /q/-/a/-/t/-/i/-/t/, /i/-/x/-/k'-/a/-/q/

Ke'asik'ij ri tzij e k'o pa jujun cholaj. Ke'anuk'u' rik'in ri tzij, jun b'ab'. Tana'taj chi konojel ri b'ab' nutikirsaj el rik'in nimatz'ib, chuqa' nuk'isib'ej rik'in jun chuq'. Tatz'ibäj ri jujun b'ab' chi rupam ri rujuch'.

pa	Ri	tijob'äl.	Ajmaq	xb'e
----	----	-----------	-------	------

nixik'an	chikaj.	qo'l	xb'e	Ri
----------	---------	------	------	----

rujub'ulik	ronqs.	jeb'ël	ri
------------	--------	--------	----

Q' q'

Xoqa ri ramaj richin nawetamaj ri tz'ib' **q'**. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Loq'oläj q'ij, loq'oläj sutz'

Ri loq'oläj q'ij nimayon ruma man nitik'ir ta nusaqirisaj ruwäch ri ruwach'ulew. K'o yan chi q'ij jun nimaläj sutz' man nuya' ta q'ij chi nuya' rumeq'enal.

Xtzijon rik'in ri kaq'iq' richin ta yeruk'waj ri sutz'. Ri kaq'iq' xub'ij chi re chi xutojto'ej yan xub'ij chi ke chi kesilon. Ri sutz' xkib'ij chi re chi man yetik'ir ta ruma yalan e al.

Yalan **q'equ'm** rub'anön. Ri chikopi' chuqa' ri che'q'ayis nkajo' jub'a' saqil. K'a ri' riq'ij

xunojij chi nich'on rik'in ri jäb'. Rija' xub'ij chi re chi xtutojto'ej, xaxe k'o chi niroyob'ej na ri koyopa'.

Konojel nik'o yan wi kik'u'x. Pa jujanin, ri loq'oläj q'ij xutäq jun rupuxk'il q'aa' chi kikojöl ri sutz'. K'a ri' xq'ajan jun k'oqolajay. Xa ke re' k'a xtik'ir ri jäb'.

Taq xsaqär ri sutz' man e k'o ta chik. Ri loq'oläj q'ij nikikot nusaqirisaj ruwäch ri ruwach'ulew.

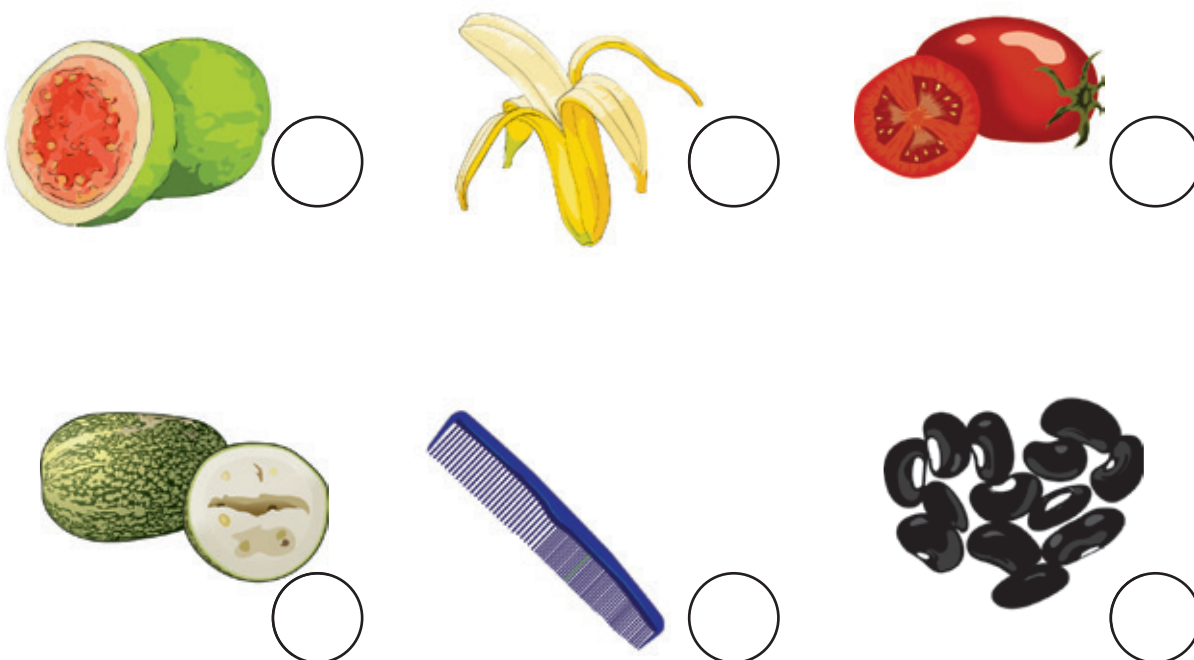
Kojtzijon:

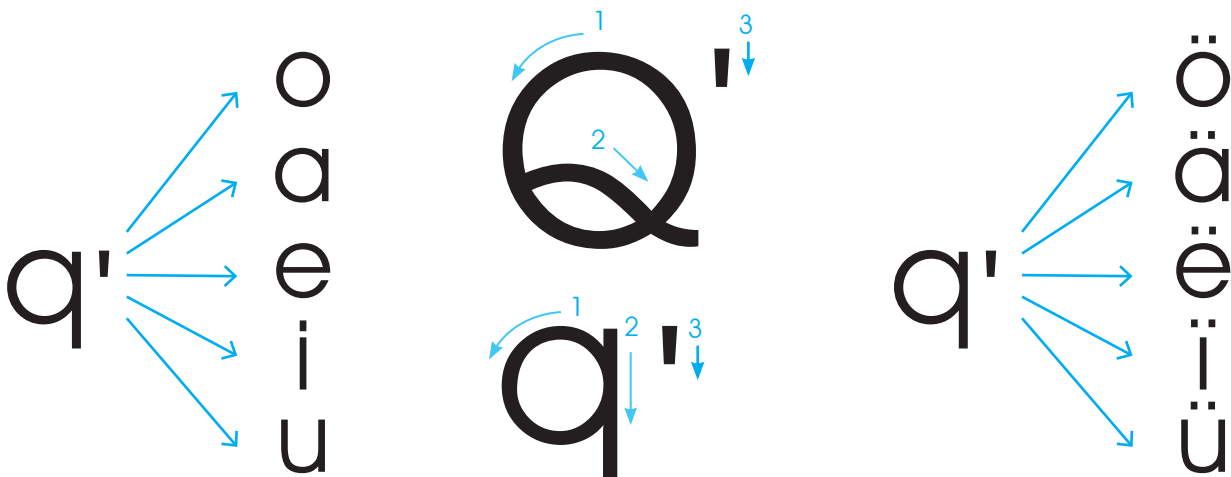
- ¿Achike ruk'ayewal ri loq'oläj q'ij taq xtikir ri lema'? ¿Achike xub'an toq xk'is?
- ¿Atux nuq'ajuj chi ri sutz' e al?
- ¿Achoq rik'in xch'on nab'ey ri loq'oläj q'ij? ¿Pa ruka'n? ¿Pa ruk'isib'äl?
- Tacha' jun peraj ri lema' ri jeb'ël xawak'axaj. Tab'ana' rachibal pa jun ruxaq wuj. Tak'utu' chi kiwäch ri awachib'il. Tatzijoj chi ke ruma jeb'ël xawak'axaj ri peraj re'.

- ¿Atux achib'äl k'o chi xeruxk'in? Eqal tab'ij. ¿Achike nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /q'/. /q'/. /q'/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /q'a/-/taj/, /q'a/-/yis/, /q'e/-/qu'm/, /q'a/-/na'/-/u/-/lew/. Tasik'ij julëy chik tzij ri yetik'r el rik'in ri k'oxomal /q'.
- Tab'ij k'ibi' ri achib'äl re'. Tab'onij ri kich'umil ri wachinäq yetik'r el kib'i' junam rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **q'ij**.

- Ke'awak'axaj chuqa' ke'akamuluj ri tzij re': /lo/-/q'oj/, /waq/, /ra/-/q'äl/, /mux/-/t'üq'/. ¿La xawak'axaj ri ruk'oxomal /q'? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Eqal ke'ab'ij kib'i' jujun ri achib'äl re'. Ke'ab'onij chi räx ri kisetesik ri achib'äl ri chi kipam kib'i' k'o ri k'oxomal /q/ pa nik'ajäl chuqa' tab'onij chi xär ri e k'o pa ruk'isib'äl.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /q'/. Ja re' ri nimatz'ib' **Q'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **q'**. Tab'ana rub'anikil ri tz'ib' pa taq jalajöj jamäl, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' **q'** kik'in ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Tasik'ij ri tzij e k'o chi kixe'. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: q'ö, q'u, q'a chuqa' **q'i**.

q'ös

q'utb'äl

q'anajäl

q'ijob'äl

Ke'asik'ij jun ka'i oxi' mul ri tzij re'. Tajuxu' rik'in X chi rupam la kakaxa ri e k'o jun chike ri jap tzij re': **q'o, q'u, q'a, q'i, q'e**. Tatz'eta' rub'anon pa tzetb'äl.

q'axomal ☒

qejoj ☐

q'utu'n ☐

q'ejelon'ik ☐

k'ayb'äl ☐

q'itaj'ik ☐

q'e'el ☐

jeb'ël ☐

qulaj ☐

q'ojom ☐

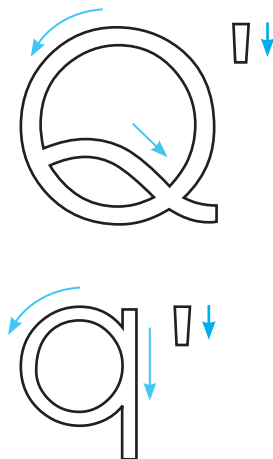
q'aychäj ☐

qorol ☐

o
a
e
i
u

→ → → → →

q'

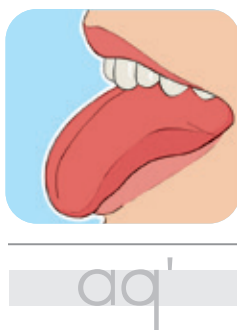

ö
ä
ë
ï
ü

→ → → → →

q'

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **Q'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **q'**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **q'**.
- Tatzu' ri jun achib'äl re' k'a ri' tab'ij rub'i'. Ke'atz'eta' ri tzij e k'o chi kixe'. Takamuluj, rik'in ri atz'ib'ab'äl chuqa' bonitz'ib'ab'äl, ri tzij nub'ij rub'i'.

Kow ke'asik'ij konojel ri jap tzij. Ke'atz'eta ri jap tzij e k'o pa rutikirlem ri jujun cholaj. Tajuxu' pa jun setes'ik konojel ri ejunam.

aq'	ap	aq'	aq	aq'
uq'	uq'	up	uq'	uq
iq'	ip	iq	iq'	iq'
eq'	ep	eq'	eq	eq'
oq'	oq'	op	oq	oq'

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **Q'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **q'**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

Q' q' Q' q' Q' q' Q' q' Q' q'

Q' q'

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **q'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

q'e

q'i

q'u

q'a

q'o

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **q'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

q'ö

q'ä

q'ë

q'i

q'ü

Eqal tab'ij kib'i' konojel ri achib'äl. Tawetamaj akuchi k'o wi ri tz'ib' **q'**. Ka ri tatz'ib'aj chi rukojol ri juch' ri tzij rejqalen ri achib'äl. Tatz'eta rub'anon pa tz'eteb'äl.

q'aq'

Tasik'ij ri choltzij re'. K'a ri' ke'akanuj ri tzij chi rupam ri etz'anen, taq xke'aw'il ke'ajuxu' pa jun kakaxa. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

q'utu'n	t	o	s	q'	o	r	q	i	n	u
q'or	x	j	ch	a	q'	a'	l	s	o	ë
chaq'a'	ö	m	q'	u	t	u'	n	b'	x	s
nimaq'ij	r	e	q	o	j	a	q'	a'	l	x
meq'en	ï	n	i	m	a	q'	i	j	p	a
aq'a'l	k'	x	p	ü	y	m	e	q'	e	n

Pa jujun cholaj xke'aw'il tz'ib' ri nikipo' ki jun tzij. K'o chi ye'anük' richin xtawil achike tzij ri'. Tatz'ib'aj ri tzij chi rupam ri juch'. Tatz'eta' ri rub'anon pa tz'eteb'äl.

b' q' o

b'oq'

ä q' k

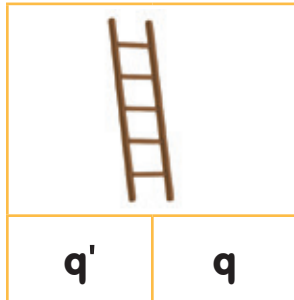
ö s q'

q' i l

n q' ä

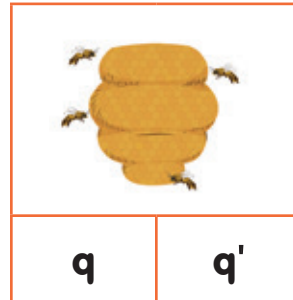
q' j u'

Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re', k'a ri' tab'ij rub'i jun ka'i' oxi' mul. E k'o kik'wan ri tzib' **q'** chuqa' e k'o juläy ch'ik kik'wan ri tz'ib **q**. Tajuxu' chi rupam jun setes'ik ri tz'ib' e k'o chi rupam ri jujun tzij. K'a ri' tatz'ib'aj ri tzij tz'aaqät chi ruwäch ri juch'.

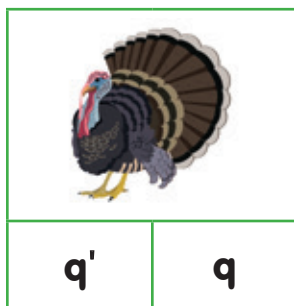
q'

q

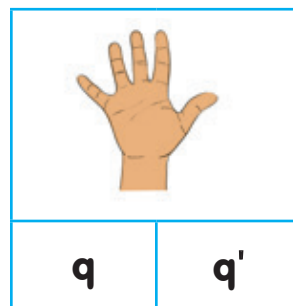
q

q'

q'

q

q

q'

Tasik'ij ri tzij e k'o chi ruxk'in ri achib'äl. Richin nawetamaj wi üt'z rutz'ib'axik rub'anun, tajunamaj rik'in ri tzij e k'o qa pa xulan. Ke'atz'ib'aj ri tzij pa rub'eyal chi ruwäch ri juch'.

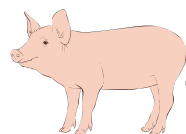
aa'an

kinaq

q'ab'aj

aq

ixpeq

qenum

aaän - kinäq' - q'ab'aj - aq - ixpeq - q'enüm

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' **q'** chuqa' rik'in jub'a' ri tz'ib q k'a ri' ke'atunu'.

q'o - qo - q'u- qu- q'a - qa - qe - q'e - q'i -qi - q'ä - qä - q'ī - qī

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch', l, q, q' k'a ri' ke'atunu'.

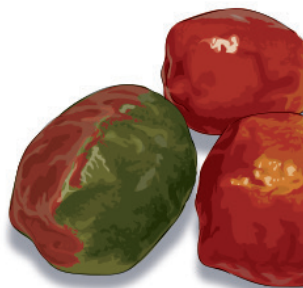
q'än - qaji' - puq' - q'äp - qeb'äl - qir'il - q'ip - puq - kaq'iq'
q'anq'öj - q'eb'äl - q'eb'äl - qolonik - q'olonik - qoronik - q'oronik
qoq - q'oq' - q'aq'

3. Tawak'axaj ri k'oxomal xub'ij ri atijonel k'a ri' tab'ij achike tzij nib'erutunu' ri'. Takanuj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tatunu' ri tzij.

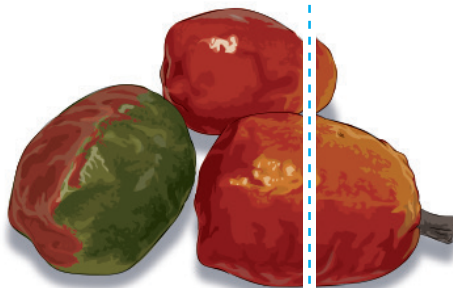
/q/i/j/, /q'/i/j/, /q/a/q/, /q'/a/q'/

Taakupij ri taq peraj ruxaq wuj akuchi ya'on kan retal.

Tacha' ri nik'aj ri ütztutz'aqatisaj ri tz'ij chuqa' ri achib'äl. Tatz'ajb'a' qa pa atz'ib'awuj ri jujun k'ulaj xe'atun.

q'e

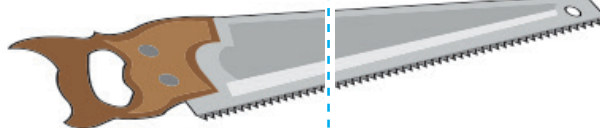
qe

nüm

q'e

qe

tb'äl

- Ke'atz'eta' ri achib'äl. Ke'atz'aqatisaj ri b'ab', tatz'ib'aj ri tzij k'a nirajo' chi kijujunal.
- Ke'asik'ij pa jumb'ëy ri b'ab'. ¿Atux nikitziyoj chawe?

Ri xub'an ri q'oq' pa kab'.

Yalan xroqon pa q'aq' ri .

Tzij richin yesik'ix chuqa' richin tijonik

Yatqa'ula'ej richin yatetz'an chuqa' natijoj ri xawetamaj. Ruma ri', xtawil qa jun rucholtzij jujun tz'ib' atz'eton ch', l, q chuqa' q'. Ütz ye'asamajij ri solojsamaj jalajöj taq q'ij.

- Ke'asik'ij ri tzij e k'o pa jujun choltzij. K'a ri', tacha' jun chike la choltzib', ke'asik'ij chanin ri tzij, nab'ey ri jun pa'al cholaj k'a ri' ri jun chik.
- Ke'akusaj konojel ri choltzij, tanuk'u' wo'o' k'ulaj tzij ri yetikir rik'in junam tz'ib'. Ri jujun k'ulaj tzij tikirel yetikir rik'in jalajoj tz'ib'.
- Ta juxu' rik'in x konojel ri tzij man niq'axta pa awi' chuqa' tak'utuj ri nuq'ajuj.
- Ke'anik'oj ri tzij chi kipam konojel ri choltzij, tanuk'u' ka'i' k'ulaj tzij ri e k'o pa junam molaj, ja re' jun tz'eteb'äl: qulaj chuqa' aqän, e k'o chupam ri molaj rub'ini'an ach'akulaj winäq. Ke'atz'ib'äj ri k'ulaj taq tzij pa atz'ib'awuj, tasik'ij chi re ri atijonel chuqa' tab'ij chi re achike molaj k'o chi nik'oje' wi.
- Pa kaka', kixetz'an pa runuk'uxik b'ab'. Chi ijujunal ticha' jun tzij chi kipam ri jalajöj choltzij, k'a ri' xtab'ij chi re ri rachib'il, rija' k'o chi xtub'ij jun b'ab' rik'in ri tzij ri'.

Ch' ch'

ch'oy	ach'i'y
kach'	ch'umil
puch'	pach'un
yuch'	xich'ixik
ch'ok	puch'b'äl
ch'öp	juch'b'äl
luch'	ch'ut
yach'äl	ch'akät
ch'ajomab'äl	mich'ik
ch'uch'	ch'ajch'oj

L l

liq'	cholaj
ch'ab'äl	läq
kolo'	tijob'äl
limonix	jäl
k'olaj	li'an
b'alam	ch'atäl
lajuj	lik'iläq
Lola	tijonël
tulül	lakan
alte'	Lucho

Tzij richin yesik'ix chuqa' richin tijonik

Q q

q'ol	k'aqoj
b'aqil	käq
qetb'äl	jantäq
chaqoj	qejoj
poqolaj	ixkäq
qichin	aqaj
uq	jaqb'äl
qulaj	aqän
chuqa'	to'q

Q' q'

q'ij	loq'oj
aq'	q'equ'm
xoq'öp	käq'
q'ab'aj	aq'a'l
iq'	q'ijob'äl
raq'al	kinäq'
q'ataj	nimaq'ij
muxtuq'	q'utb'äl
jumoq'aj	runaq'
q'enüm	q'aaq'

Chi rupam ri choltzij k'o chi ruxkin, nawil juläy chik tzij. Jare' tab'ana' kik'in:

- Tatunu' rik'in jun juch' ri tzij richin ri nab'ey cholaj pa'äl kik'in la ruk'an cholaj tzij, ri yek'is rik'in junam tz'ib'.
- Ke'acha' oxi' tzij chi rupam ri nab'ey cholaj. Pa kaka' Kixsamäj rik'in jun awachib'il, k'a ri' tib'ana' re': chi ijujunal k'o chi nib'ij ri kik'oxomal ri jun tzij, ri jun chik, nub'ij ri tzij. Tib'ana' chi ijujunal ri oxi' tzij. Tz'eteb'äl: /a/-/q/-/ä/-/n/.
- Tacha' oxi' tzij chi rupam ri ruka'n cholaj. Ke'ak'ama' kan ri nab'ey tzip' chuqa' ke'asik'ij ri tzij.

Juläy chik tzij

kab'raqän	q'anajäl
q'or	ch'ab'
q'oq'	k'eq
ch'uch'üj	lo'x
roqonik	q'uq'
quqa'	ch'ame'y
lukul	yich'on
Lena	ch'äm
ch'ab'äq	yuqenik
läy	ch'at

Ch'akonik ch'ab'äl

Rub'eyal ri etz'anem: ri etz'anem re' ruk'amon pe kaji' taq peraj ruxaq wuj richin yatetz'an. Chi kijujunal kik'wan jun achib'äl chuqa' tz'ib'an pe rub'i', chi ruwäch chuqa' chi rij. Chuqa' nrajo' jun molaj taq peraj ruxaq wuj e k'o ri k'uxatz'ib', k'uxatz'ib rik'in tz'uq chuqa' ri ch'akultz'ib' e tz'eton, ja re' ri e k'o pa ruk'isib'äl. Ri etz'anem tikirel netz'ab'äx pa ox ox chuqa' pa kajkäj ri molaj ak'wala'.

¿Achike' rub'anikil yatetzan? jun ak'wal nucha' ri ruwäch ri taq peraj ruxaq wuj nrajo' nretz'ab'ej. Jun ak'wal numol konojel ri ch'akultz'ib' chuqa' ri k'uxatz'ib' ketaman. Yeruya' pa cholaj, nutz'apej ri kipaläj, k'o chi nuk'ut jujun peraj ri ruxaq wuj rik'in ri tz'ib' chuqa' nub'ij rub'i'. Ri juläy ch'ik ak'wala' k'o chi nikikanöj chi kipam ri kiperaj ruxaq wuj rik'in achib'äl chuqa' ch'ab'äl, ri tz'ib', nikiya' pa ruwi' jun xti ab'äj, peraj tzyäq chuqa' jun xti k'olo'ch wuj. Ri ak'wal nab'ey nuya' retal konojel ri tz'ib' k'o chi kipam ri ruperaj ruxaq wuj, k'o chi nisik'in xich'akonij

Ri etz'anem tikirel nketz'ab'ej jun ka'i' oxi' b'ey. Xaxe k'o chi nikijäl ri taq peraj ruxaq wuj ri pa jujun etz'anem.

ch'

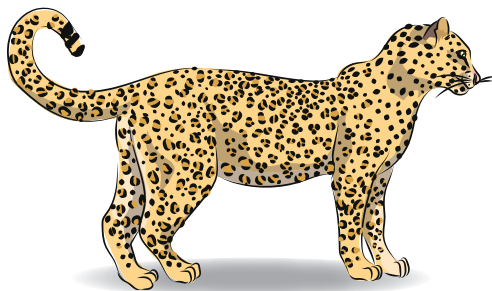
o

p

q

o'

l

b'

a

l

a

m

m

a

q'

u

q'

s

a

q'

u

l

b'

a

j

b'

a

l

ch'

u

m

i

l

a

q

a

j

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

ä

ö

ü

ë

ï

ä

ö

ü

ë

ï

a'

o'

u'

e'

i'

ch'

l

q

q'

ch'

ch'

l

q

q'

l

ch'

l

q

q'

q

ch'

l

q

q'

q'

Ch'

L

Q

Q'

Ch'

Ch'

L

Q

Q'

Ch'

Tz tz

Wakami xtawetamaj ruk'oxomal ri tz'ib' **tz**. Tawak'axaj ri lema' re'.

Ri tzüy nchaq'ij ruchi'

Rutata' a Julio xb'e pa k'ayb'äl. Xutz'ët apo jun k'ayij richin tzüy. K'o wan jun yalan jeb'ël xutz'et, xuloq' pe. Yalan nikikot xunojsaj chi ya'. Ronojel q'ij nukusaj wi. Nib'e chuqa' nipe' rik'in. Chi ruwäch ri xan, xutzeqeb'a' kan ri tzüy jantape' rukusan pe.

Xe'ik'o ri q'ij, ri tzüy **xmalix** kan. Julio man jun wi nutz'ët ta ri nik'ulwachitäj. Jun aq'a' xrachik'aj ri ri'j tzüy. Rija' xub'ij chi re chi nchaq'ij ruchi'. Xuk'utuj chi re chi tub'ana' ützil tusipaj ruya'.

Taq xsaqär ri ma Julio nimayon xyakatäj. Chanin xb'erukanuj ri ri'j tzüy. Xunojsaj chi ya'. Yalan wi nikikot ri tzüy xutz'ët ma Julio..

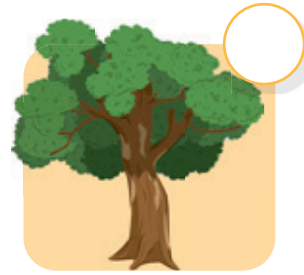
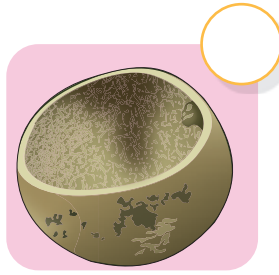
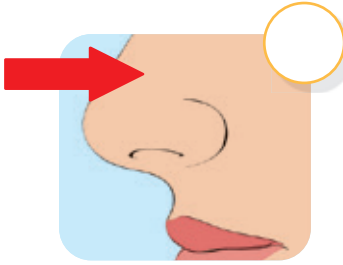
Ri jun ch'ik aq'a', junb'ëy ch'ik xrachik'äj ri tzüy. Ri junb'ey re xumatyoxij ri ya' xuya' chi re.

Kojtzijon:

- ¿Achike' ri ajwinäq richin ri lema' re'? ¿Ja ri k'ak'a tzüy, ja ri ri'j tzüy?
- ¿Achike xukusan ri k'ak'a tzüy? ¿Achike xukusan ri ri'j tzüy?
- ¿Atux xb'anatäj ta wi a Julio man xrachik'aj ta ri tzüy?
- Tatzijoj ri lema' chi awachoch. Tanataj ronojel ri xb'anatäj.

- ¿Atux achib'äl k'o chi xeruxk'in? Eqal tab'ij. ¿Achike nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /tz/, /tz/, /tz/. Takamuluj jun ka'i' oxí' mul. Ke'awak'axaj chuqa' ke'akamuluj ri tz'ij re': /tza/-/lan/, /tzu/-/b'aj/, /tzi/-/jil/, /tzo/-/yo/-/tzik/. Tab'ij julëy chik tzij ri yetikir el rik'in ri k'oxomal /tz/.
- Kow takamuluj ri kib'i' ri jujun achib'äl e k'o qa chuxe'. Tajuxu' rik'in jun X chupam ri setesik kichin ri achib'äl ri yetikir junam rik'in ruk'omal ri tzij **tzüy**.

- Ke'awak'axaj chuqa' ke'akamuluj ri tzij re': /i/-/ja'tz/, /re/-tzoj/, /litz/, /k'a/-/tzi/-/nel/. ¿La xawak'axaj ri ruk'oxomal /tz/? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Eqal takamuluj kib'i' ri achib'äl e k'o qa chuxe'. Ke'ab'onij chi käq ri yuqtz'ik kichin ri achib'äl ri pa kib'i' k'o ri k'oxomal /tz/ pa nik'ajal chuqa' tab'onij chi xär ri e k'o pa ruk'isib'äl.

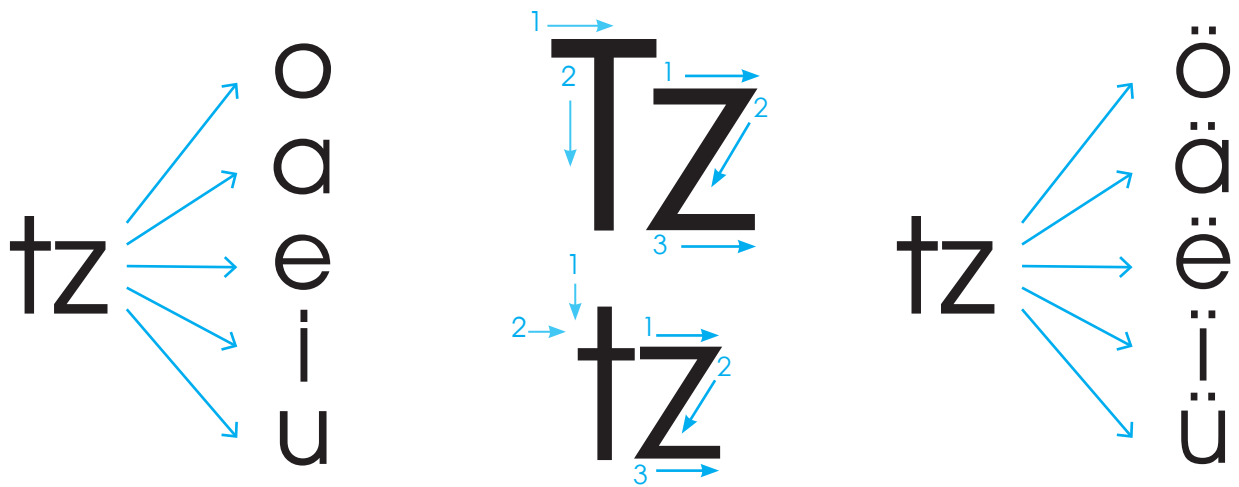

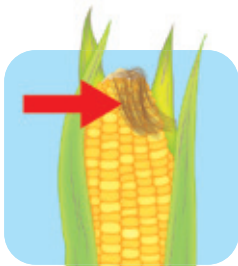

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /tz/. Ja re' ri nimatz'ib' **Tz** chuqa' ri ch'utitz'ib' **tz**. Tab'ana rub'anikil ri tz'ib' pa taq jalajöj jamäl, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' **tz** kik'in ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Tasik'ij ri tzij e k'o chi kixe'. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jab' tzij: **tza**, **tzo** chuqa' **tze**.

tzame'y

tzopinik

tze'en

tzatz

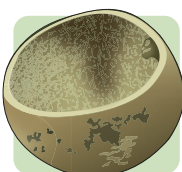
Ke'atz'eta' ri achib'äl. Ke'asik'ij ri tzij rejqalen. Ke'ab'onij ri kakaxa kichin ri jap tzij: **tza**, **tzo**, **tzi**, chuqa' **tzu** xke'awil.

tza tz

tzu pu che'

tzi ma

tzi yi tzik

o
a
e
i
u

tz

Tz

tz

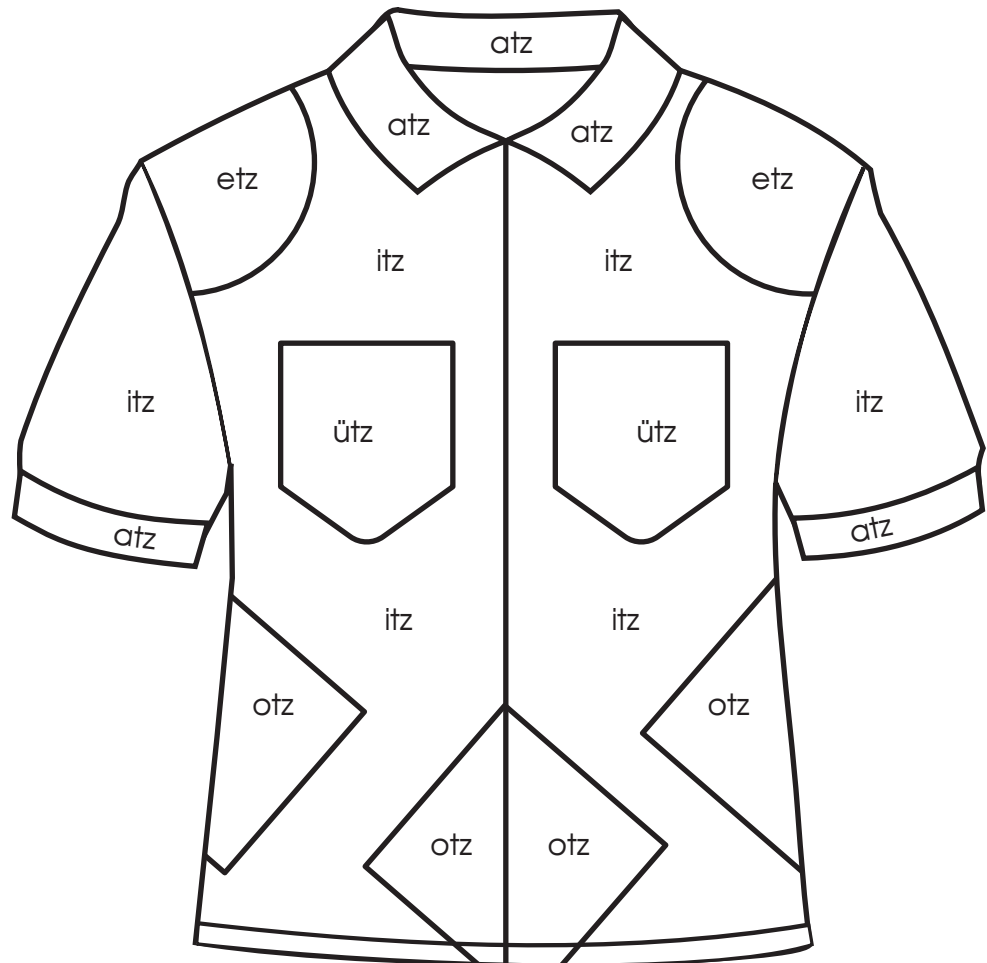
ö
ä
ë
ï
ü

tz

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **Tz** chuqa' ri ch'utitz'ib' **tz**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **tz**.
- Ke'awak'axaj ri jap tz'ij. Taq x'tawak'axaj ri jap tzij: otz, atz, etz, itz chuqa' utz, kapa'e k'a ri' yatz'uye': ut, etz, oj, an, utz, am, ex, itz, up, ob', atz, al, uq, otz.

Tawila' ri achib'äl ri rewan ri' chi kikojol la juch'. Ke'ab'onij konojel ri jap tzij **otz, atz, etz, itz, utz** achi'el ri b'onil okisan chi rupam ri tz'eteb'äl.

itz
atz
ütz
otz
etz

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **Tz** chuqa' ri ch'utitz'ib' **tz**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

Tz tz Tz tz Tz tz Tz tz Tz tz

Tz tz

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **tz** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

tzö

tza

tze

tzi

tzu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **tz** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

tzö

tzä

tzë

tzï

tzü

Tasik'ij jun ka'i' oxi' mul ri julëy tzij re'. Tawajlaj janipe' jap tzij e k'o chi rupam ri jujun tzij k'a ri' tatz'ib'aj ri rajilabäl chi rupam ri setesik. K'a ri' ke'ach'ara' ri tzij pa taq jap tzij chuqa' ke'atz'ib'aj chi kijujunal chi rupam ri kakaxa. E k'o julëy xa xe e jun jap tzij. Tatz'u' rub'anon pa tz'eteb'äl.

tzarajmäq

3

tza

raj

mäq

q'otzöl

○

tzijonik

○

tzu'unik

○

lob'itzetz

○

tzeqäl

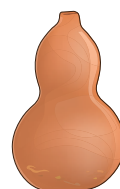
○

Ke'asik'ij jun ka'i' oxi' mul ri tzij chuqa' tatz'u' ri achib'äl. Ke'atunu' rik'in jun juch', ri jujun tzij rik'in ri achib'äl rejqalen.

tzamaj

tzayal

tzatzq'or

lotz

tzetz

tzüy

Tatz'eta' chi jujun ri achib'äl e k'o pa xulan. Chi ruxk'in tz'ib'an ri rub'i' xa xe chi rupam ruk'uwan jun tz'ib' ri man ja ta. Tawila' achike tz'ib' ri' k'a ri' tajuxu' rik'in jun X. K'a ri' tatzi'b'aj chi rupam ri juch' ri tzij pa rub'ey. Tatz'eta' rub'anon pa tz'etebäl.

xitz

iya'tz

tzyäj

qatzüy

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' tz k'a ri' ke'atunu'.

tzo - tze - otz - etz - tzu - tzi - utz - itz - tza - atz - tzö - tzë - tzü - tzi'
tzä - tzatz - tzetz - tzutz - tzotz - tztz

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch', l, q, q', tz k'a ri' ke'atunu'. Jujun b'ey niqakusaj ri taq peraj ruxaq wuj aqupin yeqatun lajuj tzij.

tzaj - tza'n - tzaq -tzatz - tzäy - tzetz - tzij - tzor - tzuk' - tzuy tzyäq
tzya'q - tzay - tzanjay - tzatzq'or - tzayäl - tzaytzöj - tzeb'el - tze'en
tzeqël - tzeqaj - tzijöl - tzijonem - tzijoxix - tzo'y

3. Ke'awak'axaj ri julëy tzij re'. Takanuj ri taq peraj ruxaq wuj aqupin chuqa' ke'atunu' ri tzij. K'a ri' chi kijujunal tawelesaj kan ri nab'ey peraj ruxaq wuj. Tab'ij chi re ri awachib'il achike rub'anikil niq'ajan ri xekanöj kan.

tzij ija'tz tzaytzöj

- Ke'asik'ir ri jujun tzij e k'o chi rupam ri nab'ey kakaxa. Chi rupam ri ruka'n kakaxa takanuj jun tzij ri kejqalen ki' rik'in, k'a ri' Ke'atunu' rik'in jun juch'.
- Tatz'ib'aj rik'in ri ka'i' tizij xe'atun jun b'ab' chi ruwäch ri juch'. Mantamestaj natikirsaj ri b'ab' rik'in nimatz'ib' chuqa' nak'isib'ej rik'in chuq'.

köj - kumätz - tzatz

räx - nim - pa'tz

Tz' tz'

Xoqa ri ramaj richin natamäx ri tz'ib' **tz'**. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Rutz'i' xta Anita

Toq ri Anita jun wi xti ne'y, rute' xunab'ej, chi stape nīm chuqa' jeb'ël ri taq runaq' ruwa', man xtitik'ir ta xtitzu'n. Ruma ri' yalan xb'ison. Toq xeb'e ri q'ij xutz'ät chi rukikotemal xta Anita toq nisilon, toq netz'an. K'a ri' xuch'ob' chi stape man xtitz'un ta, k'o chi xtikikot pa ruk'aslem.

Anita xuk'is jun rujuna'. Xutikirsaj nijukun k'a ri' nib'i'in. Rute' xusipaj chi re jun tz'i', ri tz'i' re Chajinel rub'i'.

Ri Chajinel xok rachib'il k'iy juna'. Xab'ikuchi' nib'e chuqa' nipe rik'in rija'. Rik'in rija' xretamaj xb'i'in, man

xupajk'ij ta chik raqän, nijote' chuqa nixule' chi ruwäch ri q'a'n, chuqa nanin. Ri Chajinel yalan ajowab'äl rik'in, xa xe' xeruxikin rija' k'o wi jantape'.

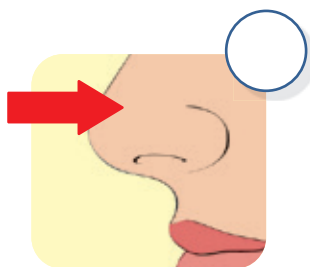
Stape Anita man nitz'un ta ronojel ri aq'a' toq neb'ewür nuq'etej kan. Pan eqal nub'ij chi re pa ruxikin: yatinwajo' Chajinel.

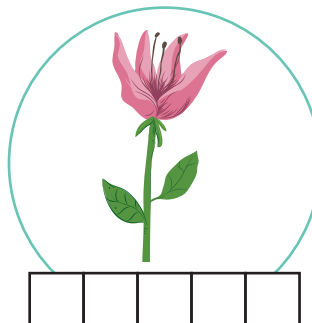
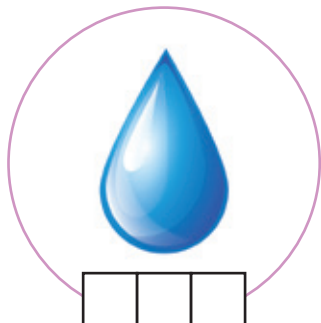
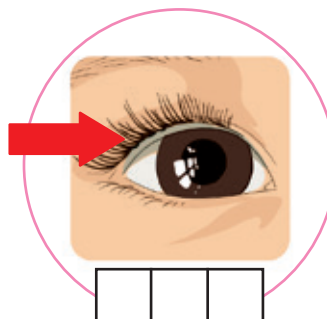
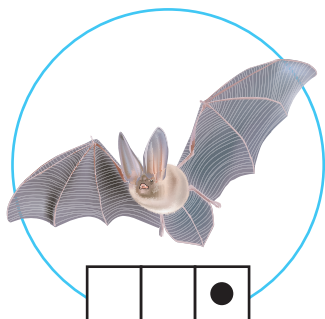
Kojtzijon:

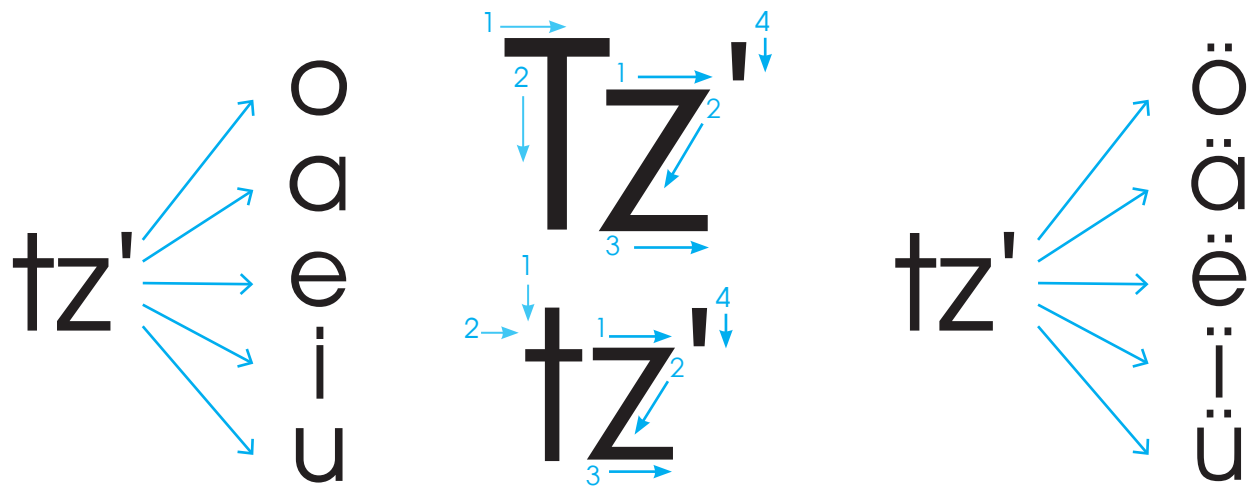
- ¿Atux xuk'ulwachij xta Anita?
- ¿Achike ruma ri tz'i' Chajinel rub'i'?
- ¿Achike to'ik xuya' ri tz'i' chi re xta Anita?
- ¿Atux peraj chi re ri lema' re' yalan xqa chawäch?

- ¿Atux k'o chi ruxk'in? Eqal tab'ij. ¿Achike nab'ey k'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /tz'/, /tz'/, /tz'/. Takamuluj jun ka'i' oxì' mul. Tawak'axaj chuqa' ke'akamuluj ri julëy tz'ij re': /tz'a/-/no/, /tz'u/-/b'ül/, /tz'i/-/ran/. Tab'ij julëy chik tzij ri nikitikirsaj el rik'in ri k'oxomal /tz'/.
- Kow takamuluj ri kib'i' ri jujun achib'äl e k'o qa chuxe'. Tab'onij ri setesik kichin ri achib'äl ri yetikir el junam rik'in ruk'omal ri tzij **tz'i'**.

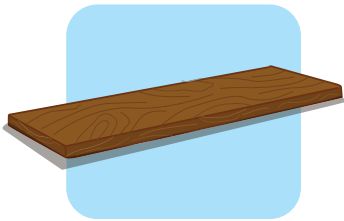

- Ke'awak'axaj chuqa' ke'akamuluj ri julëy tzij re': /etz'ab'äl/, /b'utz'/, /atz'am/, /je'tz'/, /jit'zil/, /yat'z'/. ¿La xawak'axaj ri k'oxomal /tz'/? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Eqal takamuluj kib'i' ri jujun achib'äl e k'o qa chuxe'. Tatz'eta' akuchi chi rupam ri tzij nawak'axaj ri k'oxomal /tz'/ k'a ri' taya' jun chuq' chi rupam ri kakaxa. Jujun ti kakaxa rejqalen jun koxomal. Tatz'eta' ti tz'eteb'äl: /s/-/o/-/tz'/.

- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /tz'/. Ja re' ri nimatz'ib' **Tz'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **tz'**. Tab'ana rub'anikil ri tz'ib' pa taq jalajöj jamäl, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' **tz'** kik'in ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tzij e k'o chi kixe'. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: **tz'u**, **tz'i**, **tz'a** chuqa' **tz'o**.

tz'aläm

wotz'otz'

tz'ib'ab'äl

tz'un

Ke'asik'ij ri jap tzij: **tz'u**, **tz'a**, **tz'o**, **tz'e** chuqa' **tz'i** ri k'o kajlab'al. Taya' chi rupam ri setesik ri rajlab'al ri jap tzij chojik'in nawajo' natun. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' ri xe'atun.

1 tz'u 3 tz'utz'o

5 tz'i

2 tz'a

6 tz'ë

3 tz'o

7 tz'ï

4 tz'e

8 tz'ö

o
a
e
i
u

→ tz'

Tz'

tz'

ö
ä
ë
ï
ü

→ tz'

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **tz'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **tz'**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **tz'**.
- Ke'awak'axaj ri julëy jap tz'ij re'. Taq xtawak'axaj ri jap tzij: otz', atz', etz', itz' chuqa' utz' kapa'e k'a ri' yatz'uye': atz', otz', ej, utz', ir, ek, an, itz', am, ex, etz', oy, ib', otz'.

Ke'asik'ij ri jap tzij ri e pa'el pa nab'ey tanaj. Takanuj ri e junam chi rupam ri oxtz'uk, ke'atunu' rik'in jun juch'. K'a ri', ke'ab'onij ri jap tzij e junam, takusaj ri b'onil narayb'ej.

atz'

atz'

tz'o

tz'e

utz'

etz'

etz'

itz'

itz'

otz'

tz'u

utz'

tz'a

tz'i

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **Tz'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **tz'**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

Tz' tz' Tz' tz' Tz' tz' Tz' tz' Tz' tz'

Tz' tz'

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **tz'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

tz'o

tz'a

tz'e

tz'i

tz'u

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **tz'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

tz'ö

tz'ä

tz'ë

tz'ï

tz'ü

Tasik'ij ri jujun tzij k'a ri' rik'in jun juch', tatunu' rik'in ri achib'äl rejqalen. K'a ri' tatz'ib'aj ri rub'i' chi ruwäch ri juch' e k'o chi ruxk'in.

kotz'ij
retz'ab'al

tz'aläm

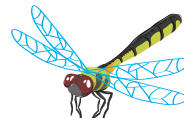
kajtz'uk

b'atz'ib'äl

natz'o

tz'uj

tz'intz'ot

Chi rupam ri yuqtz'ik e k'o ch'ab'äl man etz'aqät ta. Tab'onij ri jap tzij ri nutz'aqatizaj ri tzij. Ke'atz'ib'aj chuwäch ri juch' ri tzij tz'aqät.

atz'am

tz'a

tz'i

atz'am

____teb'äl

tz'u

tz'e

____b'

tz'i

tz'o

e____nin

tz'e

tz'a

____kaj

tz'i

tz'u

mu____l

tz'ü

tz'ä

Ka'asik'ij ri julëy tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' **tz'**. Tawelesaj kan ri tz'ib' **tz'** k'a ri tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' achi'el xkanej kan. Tasik'ij achike nub'ij. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

etz'ab'äl

eab'äl

tz'uyulen

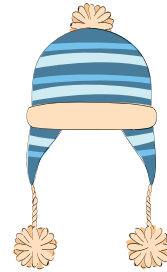
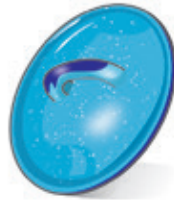
tz'aräl

tz'apäl

metz'

tz'i'eyaj

Ke'atz'eta' ri achib'äl k'a ri' ke'asikij ri tzij. E k'o tzij kik'wan ri tzib' **tz'** chuqa' e k'o juläy chik rik'in tz. Tatunu' ri tzij rik'in ri achib'äl rejqalen.

xtutz' tzatz tz'unün kumätz tz'apib'äl

Ke'asik'ij ri k'ulaj tzij. E qal Ke'asik'ij k'a ri' tacha' ri üt tz'ib'an. Tatzi'b'aj chi ruwäch ri juch'. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

tzin
tz'in

tz'in

tzalan
tz'aläm

tz'o'
tzo'

tzimay
tz'imay

jetz'
je'tz'

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' **tz'** chuqa' rik'in jub'a' ri tz'ib' **tz** k'a ri' ke'atunu'.

tz'o - tzo - tzu - tz'u- tz'a - tza - tze - tz'e - tz'i -tzi - tz'ä - tzä tz'ü
tzü

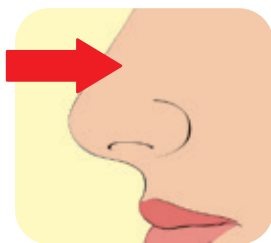
2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch', l, q, q', tz, tz' k'a ri' ke'atunu'.

tzaj - tz'an - atza'n - tz'aa - tzaq - tz'a'ar - tzij - tz'i'i - tzikab' - tz'in
tzatz - tz'etz' - tzetz

3. Tawak'axaj ri julëy tzij re', e k'o kik'wan pa rutz'ib'axik ri tz'ib' tz chuqa' julëy ch'ik ri tz'. Ke'asik'ij k'a ri' ke'ach'ara' pa taq jap tzij.

tz'uyu'l atza'n etz'ab'äl

- Taqupij ri taq peraj ruxaq wuj akuchi ya'on kan retal. Tasik'ij k'a ri' takanuj kib'i ri jujun achib'äl.
- Tatz'ajb'a' pa atz'ib'awuj ri jujun peraj ruxaq wuj ri k'o achib'äl chi ruwäch k'a ri' chi ruxe' tatz'ib'aj ri rub'i' rejqalen. Tanuk'u' jun b'ab' kik'in jujun k'a ri' tatz'ib'aj pa atz'ib'awuj.

maj

li

n'ik

ko

'ij

may

tza

tza'

tz'u

tzu

tz'i

tzi

tzi

tz'i

Tasik'ij ri jujun b'ab' k'a ri' tatz'aqatisaj rik'in jun chike ri tzij e k'o chi rupam ri kakaxa. Tacha' ri niqa'ax chawäch rat chi üt'z k'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch'.

Ri _____ niropöp pa kaq'iq'.

tz'unün - tz'in - tzatz

Ri _____ q'än rub'onil.

tza'maj - ratz'u'n - atzan

Ri _____ nukusäx richin nib'an ch'akät.

tz'arin - tza'an - tz'aläm

S s

Xoqa ri ramaj richin natamäx ri tz'ib' s. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Ri sanik chuqa' ri chomaq

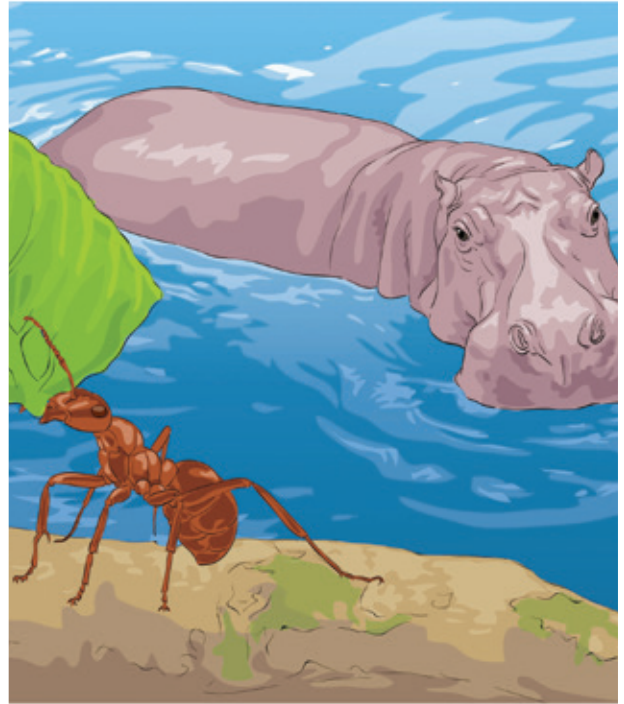
Jun b'ëy, jun sanik xutz'ët jun chakäch q'utu'n juk'an apo chi re ri ch'ab'äq.

Ri sanik xuchäp ruk'owsaxik ri ch'ab'äq pa ruwi' jun ruxaq che'. Toq pan anin, xuna' chi k'o xyakon el richin. ¡Ri sanik manjun rutz'eton ta chi b'enäq wi pa ruwi' jun **chomaq**!

Ri chomaq xyakatäj el richin nib'e'apon, richin nutäj ruxaq che'. Ri sanik xqa qa pan ulew, k'a ri' xumöl k'iy q'utu'n ri ntikir nuk'wa'j. Xroyob'ej chi ri chomaq xuk'is na ri ruwa'in. Xjote' chik pa ruwi, xtzolin pa ruwi ri ch'ab'äq.

Ri chomaq man xuna' ta ri ützil xub'än. Ri sanik yalan nik'awoman, ruma ri' ronojel q'ij nuya' wi kan ruxaq taq che' chi ruxik'in ri ch'ab'äq.

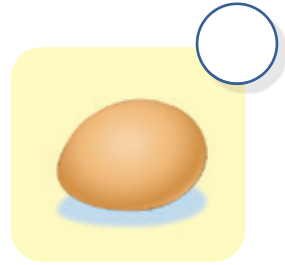
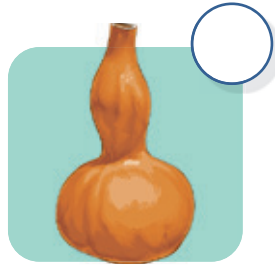
Taq ri chomaq xretamaj achike wi niya'on kan ruway, xuk'awomaj chi re. Ri sanik xutzijoj chi re taq ri q'ij, taq rija' xuk'owisaj apo pa ruwi' ri ch'ab'äq. Ja' q'ij ri', xtikir ri yalan ützi kik'wan ki'.

Kojtzijon:

- ¿Akuchi chuwäch ri Qate' Ruwach'ulew xb'anatäj ri lema' re'?
- ¿Achike ruma ri chomaq man xuna' ta chi ruk'wan ri sanik chi rij?
- ¿Atux ta nab'ij rat xub'än ta ri chomaq wi xuna' ta chi ruk'wan ri sanik-chi rij??
- ¿Achike peraj chi re ri lema' yalan ützi xawak'axaj? ¿ Achike ruma?

- ¿Atux achib'äl k'o chi ruxk'in? Eqal tab'ij. ¿Achike nab'ey k'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /sss/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Tawak'axaj chuqa' ke'akamuluj ri julëy tz'ij re': /s'ib'/, /sa/-/maj/, /se/-/woj/, /si/-/lo/-/nel/. Tab'ij julëy ch'ik tzij ri nikitikirsaj el rik'in ri k'oxomal /s/.
- Kow takamuluj ri kib'i' ri jujun achib'äl e k'o qa chuxe'. Ke'ab'onij ri setes'ik kichin ri achib'äl ri yetikir junam rik'in ruk'omal ri tzij **san'ik**.

- Ke'awak'axaj ri julëy tzij re': /jo/-/so/-/n'ik/, /a/-/wäs/, /b'us/-/b'ik/, /b'is/, /jis/-/jik/, /q'a/-/yis/. ¿La xawak'axaj ri k'oxomal /s/? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Eqal takamuluj ri kib'i' ri jujun achib'äl e k'o qa chuxe'. Tatz'eta' akuchi' k'o wi ri k'oxomal /sss/ rik'in jub'a ka'i' oxi' b'ey k'o, ke'ab'onij ri xke'awil. Jun setes'ik ja ri' jun k'oxomal. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl: /p/-/a/-/s/.

s o
a
e
i
u

S
S

s ö
ä
ë
ï
ü

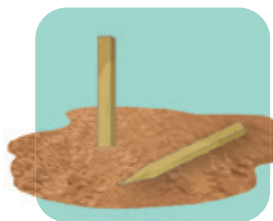
- Tatz'eta' ri tz'ib' ruk'oxomal /s/. Ja re' ri nimatz'ib' **S** chuqa' ri ch'utitz'ib' **s**. Tab'ana rub'anikil ri tz'ib' pa taq jalajöj jamäl, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' **s** kik'in ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tzij e k'o chi kixe'. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jab' tzij: sa, si chuqa' su.

sak'

su'n

simäj

saqk'iy

Ke'asik'ij ri tzij e k'o pa rutikirlem ri jujun cholaj. Takanuj chi ruxk'in, ri jap tzij: **si, se, su, so, sa** ri k'o chi rupam ri tzij, tajuxu' pa jun setes'ik. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

sik'inik	su	so	sä	si
samaj	se	sa	su	sï
si'j	si'	sä	su'	se'
su'n	so'	si'	së	su'
seqob'äl	si	se	so	su
soto'y	sä	si	se	so

o
a
e
i
u

→ s

S
s

ö
ä
ë
ï
ü

→ s

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **s** chuqa' ri ch'utitz'ib' **s**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **s**.
- Ke'atzeta' ri achib'äl re'. Ke'asik'ij ri tz'ij e k'o chi ruxe' qa. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: **is, us**.

ismachi

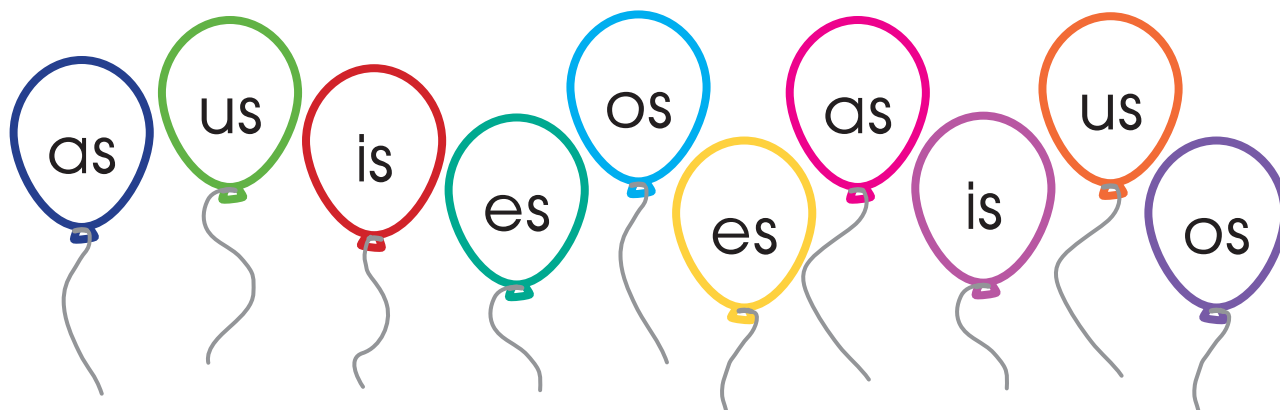

is

us

E k'o julëy jap tzij xexik'an el chi kipam ri xupxup. Ke'atunu' ri jap tzij e k'o chi ruwäch ri k'uxk'ub' kik'in ri jap tzij e junam ri e k'o chi rupam ri xupxup. K'a ri', wi nawajo', tikirel nab'onij.

es

us

os

is

as

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **S** chuqa' ri ch'utitz'ib' **s**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

S s S s S s S s S s

S s

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **s** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

so

sa

se

si

su

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **s** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

sö

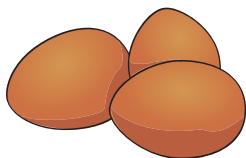
sä

së

sï

sü

Ke'atz'eta' ri achib'äl. Tatz'ib'aj rub'i' chi kijujunal chi ruwäch ri juch'.

Tasik'ij jujun tzij. Chi re ri ka'i' achib'äl ri e k'o chi ruxk'in, tacha' ri rejqalen ri b'i'aj. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' ri rub'i'. Tatz'eta' achi'el rub'anon pa tz'eteb'äl.

q'aa' -	si		
tz'ik'in -			
äk' -			
kotz'ib'äl -			
kab' -			

Tasik'ij ri tzij e k'o chi ruwäch ri juch'. Tajuxu' pa jun setesik ri üt rub'anun.

simaj

samaj

semaj

asoron

aseron

asaron

k'isäs

k'osäs

k'asäs

paj

pas

patz

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij ri kik'wan ri tz'ib' **s** k'a ri' ke'atunu'.

so - se - os - es - su - si - us - is - sa - as - sas - ses - sus - sos - sis
sä - sü - si

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch', l, q, q', tz, tz', **s** k'a ri' ke'atunu'. Jujun b'ey niqakusaj ri taq peraj ruxaq wuj aqupin yeqatun lajuj tzij.

si' - q'ös - sötz' - sak' - säj - säq - sut - su't - sina'j - q'ayis - q'asäy
sakäk - sakil - salpeq' - saqb'in - saqche' - q'asanik - q'ayisanik - q'ayisär
saqiwi'aj

3. Ke'awak'axaj ri julëy tzij re'. Takanuj ri taq peraj ruxaq wuj aqupin chuqa' ke'atunu' ri tzij. K'a ri' chi kijujunal tawelesaj kan ri k'isib'äl peraj ruxaq wuj. Tab'ij chi re ri awachib'il achike rub'anikil niq'ajan ri xekanäj kan.

si'll sale'y saqakinäq'

Tacha' jun tzij pa jujun kakaxa k'a ri' tatunu' jun b'ab' kik'in. Richin nab'än ri jun samaj re' k'o chi nasik'ij ronojel ri tzij k'a ri' ye'acha' ri kejqalen ki'. Ke'ajuxu' ri tzij xke'akusaj pa jujun b'ab'. Mantamestaj natikirsaj ri b'ab' rik'in nimatz'ib' chuqa' nak'isib'ej rik'in chuq'.

~~Natin~~ - nisilon - niti'on

rusi'j - nüm - ~~säq~~

~~sanüm~~ - kotz'i'j - tz'i'

1. Natin ri säq sanüm.

2.

3.

Xoqa ri ramaj richin natamäx ri tz'ib' **t'**. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Ri t'ot' xb'e chi kaj pa xik'ach'ich'

Nimaq'a' toq ri t'ot' niwa' wi, jun xik'ach'ich' xqa chi ruxikin. Jun ruxaq ri kulix nutij, ri kaq'iq' xuk'en el pa ruq'a. Ri t'ot' eqal xqa pan ulew richin nretamaj ri xk'ulwachitäj. ¿Akuchi' xapon wi ri nuway?, xuch'ob'.

Ri kaq'iq' xuchirirej ruway, majun k'o ta ch'ik. Xb'iyaj chi rij, majun achike ta x'ril, xa xe ch'ab'äq chuqa' **paq'pöj** raqän taq q'ayis.

K'a ri', toq x'ril jun kow chuqa' ch'uch'uläj ch'ich'. Ri ruki'il man junam ta rik'in ri runa'on kan. Xumestaj chi nukanoj wi ri ruway, köw xuq'etej ri ch'ich'.

Ri ruk'u'x ri xik'ach'ich' xpaq'äq' chuqa' xyikiyo' pe, k'a ri' chanin xjote' chi kaj, xuya' kan ri ruwach'ulew.

Rejqan ri rachoch, ri t'ot' xb'e chi kaj pa ruwi' ri xik'ach'ich'. Chi la' chi kaj xtik'ir xutz'et ronojel ri ruwach'ulew. Ri t'ot' majun b'ey xumestaj ta ri jun jeb'ël b'iyajen re'.

Kojtzijon:

- ¿Akuchi' xb'anatäj wi ri lema' re'?
- ¿Achike ruma ri t'ot' xapon pa xik'ach'ich'.
- Tab'ij oxi' b'anoj ri xuk'ulwachij ri t'ot'.
- Atux ta nub'ij ri t'ot' chi ke ri rachib'il nutzijoj ta chi ke ri xuk'ulwachij. ¿Atux nach'ob' nub'ij ta chi ke?

- ¿Atux achib'äl natz'et k'o chi ruxikin? Eyal tab'ij. ¿Atux nab'ey k'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /t'/, /t'/, /t'/. Takamuluj jun ka'i oxi' mul. Tawak'axaj chuqa' ke'akamuluj ri julëy tzij re': /t'ik/, /t'u/-/rül/, /t'o/-/qi/-/n'ik/, /t'e/-/b'e/-/n'ik/. Tab'ij julëy ch'ik tzij ri nikitikirsaj el rik'in ri k'oxomal /t'/.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re', ja re' kismaj ri winaqi'. Tab'onij ri yuqtz'ik ri nutikirsaj el junam ruk'oxomal rik'in ri tzij **tot'**.

- Ke'awak'axaj ri tzij re': /so/-/t'öl/, /yot'/, /so/-/t'i/-/n'ik/, /yo/-/t'o/-/n'ik/, ¿La xawak'axaj ri ruk'oxomal /t'/? Man pa nab'ey ta jap tzij k'o wi, k'o chi rij re'.
- Tawak'axaj ri suq'aa' chuqa' ta kamuluj. Nab'ey eyal chi rij re chanin. Tawetamaj tab'ij ch'anin.

Ri t'isonel nut'is rut'ison.

Rut'ison, nut'is, nut'is.

Ri t'isonel, nut'is rut'ison,

töq nuk'is rut'ison, nukusaj rulet'et'.

t' o
a
e
i
u

T
t

t' ö
ä
ë
ï
ü

- Tatz'eta rub'anikil ri k'oxomal /t'/. Ja re ri nimatz'ib' **T'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **t'**. Tab'ana rub'anikil ri tz'ib' pa taq jalajöj jamäl, achi'el xtub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' **t'** kik'in ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Tasik'ij ri tzij e k'o chi kixe'. Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: **t'i** chuqa' **te**.

t'ison

le'tet'

re'tet'

Ke'asik'ij ri jalajöj jap tzij chuqa' man qitzij ta tzij. Ke'ab'onij ri jap tzij **t'o**, **t'a**, **te**, **t'i**, **t'u** xke'awil. Tatz'eta rub'anon pa tz'eteb'äl

t'o'öl

t'umätzt

t'ismal

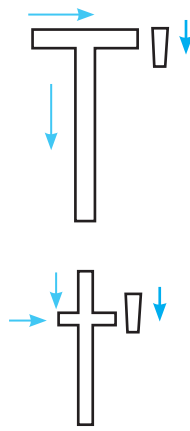
sat'aj

xe't'eyaj

na't'onik

o
a
e
i
u

→ t'

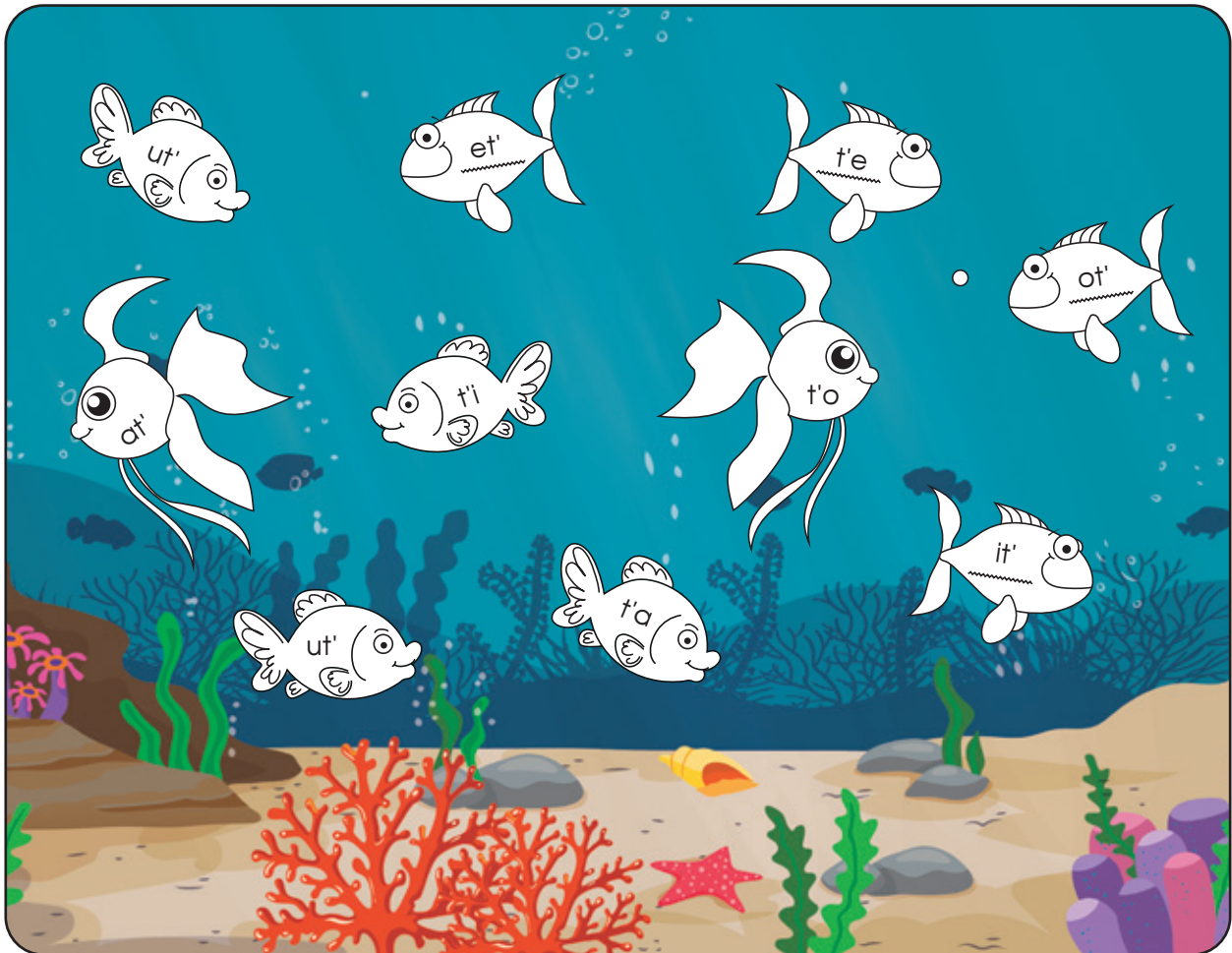

ö
ä
ë
ï
ü

→ t'

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' T' chuqa' ri ch'utitz'ib' t'. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' t'.
- Ke'awak'axaj ri jap tzij re'. Taq xtaxaxaj ri jap tzij ot', at', et', it', chuqa' ut', taya' jupaq' aq'a': **at, oj, it', er, uk, et', ich, an, ot', ix, at', ik', eq, ut',et.**

Tatz'eta' ri rachib'äl ri palow. Ke'ab'onij konojel ri jap tz'ij **ot', at', et', it', ut'** ri e k'o chi kipam ri kär. Tak'utu' chi kijujunal ri jap tzij ri xke'awil k'a ri ke'asik'ij.

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **T'** chuqa' ri ch'utitz'ib' **t'**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

T' t' T' t' T' t' T' t' T' t' T' t'

T' t'

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **t'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

t'o

t'a

t'e

t'i

t'u

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **t'** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

t'ö

t'ä

t'ë

t'ï

t'ü

Ütz tawak'axaj ri tzij xkeb'ix richin natz'ib'aj: /t'än/, /yot'oyo'/, /yot'oyik/, /yut'uyik/, /t'isonik/, /yat'ayik/, /yot'/, /t'as/. Tatz'ib'aj chi jujun chi ruwäch ri juch'.

Tasik'ij ri retal k'a ri' naw'il ri tzij k'o chi rupam ri etz'anib'äl. Tatz'eta' ri ajlanib'äl chuqa' ri ch'ab'. Tatikirsaj el rik'in ri tzij e q'e'äl. Pa rukisib'äl ye'awil ri tzij e pa'äl. Tatz'eta' rub'anon pa tzeteb'äl.

Retal taq tzij ri e q'e'äl:

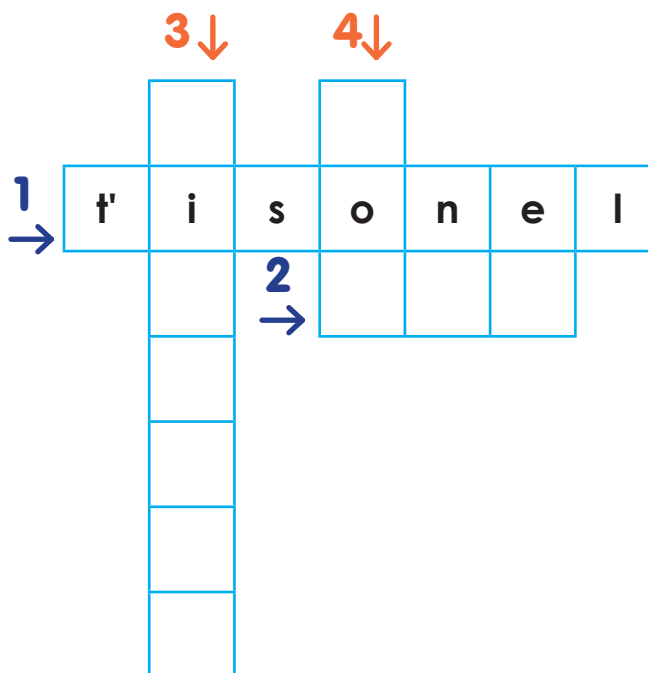
1. Winäq ri nukusaj pa rusamaj, b'aq chuqa' b'ätz'.

2. Pachäl, yerumeq'ersaj ri saqmolo'.

Retal taq tzij ri e pa'äl:

3. Samajb'äl richin yat'iso'n.

4. Ri ti chiköp niqeb'un chuqa' rejqan rachoch.

Ke'asik'ij ri jap tzij e k'o chi rupam ri jujun kakaxa chuqa' ri tzij tz'ib'an chi ruxikin. Chi ruxe' xke'awil junam taq jap tzij xa xe man junam ta runuk'b'al rub'anun. Ke'asik'ij k'a ri' tatz'ib'aj chi ruxikin ri tzij xb'erutunu' ri'. Tatz'eta' rub'anon pa tzeteb'äl.

t'i	so	nel
-----	----	-----

t'isonel

t'o	qi	n'ik
-----	----	------

t'oqin'ik

so	nel	t'i
----	-----	-----

t'isonel

n'ik	qi	t'o
------	----	-----

nu	t'i	son
----	-----	-----

nut'iso'n

ni	b'a	t'ät'
----	-----	-------

nib'at'ät'

t'i	so'n	nu
-----	------	----

t'ät'	ni	b'a
-------	----	-----

Ke'atz'eta' ri achib'äl. Ke'anuk'u' ri tz'ib' k'a ri' üt nacha' ri tz'ib' **t'** chuqa' üt ri **t'** richin nitz'ib'äx ri tzij rejqalen ri achib'äl. Tatunu' ri ch'ab'äl k'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch'.

t' ö **t'**

t' u **t'** q

k u r ü **t'** **t'**

- Chi rupam ri jun lema' re' xesach ri tz'ib' **t'** chuqa' **t'**. Tatz'aqatisaj ri tzij chi rupam ri cholaj, rik'in ri tz'ib' nirajo'. K'ijub'a' üt ri **t'** chuqa' k'ijub'a' üt ri **t'**.
- K'a ri', tasik'ij ri lema' chuqa' taya' rub'i'. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' k'o el pa jotöl.

K'o jun q'ij taq x ikir el ri k'ak'a' juna',
jun ti ot' yalan wi ni kikot.

Ri ti ot' k'a ri' nab'ey b'ey nib'e pa
 ijobäl.

Ruma ri t'o eqal nib'iyin, nib'ison wi
ruma man x ib'apon ta jukumaj pa
tijob'äl.

K'a ri' xpe jäb', ri raqän ya' xuk'uwa'
ri ot' k'a pa ru ijob'al, rija' yan chik
xb'apon nab'ey.

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij kik'wan ri tz'ib' t' k'a ri' ke'atunu'.

t'o - t'e - ot' - et' - t'u - t'i - t'ö' - t'ï - t'ü - t'ä - t'ë - ut' - it' - t'a
at' - t'at' - t'et' - t'ut' - t'ot' - t'it' - t'ö t' - t'ït' - t'üt' - t'ät'

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'wan ri tz'ib' t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch', l, q, q', tz, tz', s, t' k'a ri' ke'atunu'.

t'än - tuj - t'ik - tun - t'ot' - to'on - t'üq - t'ix - yot' - toj - t'ik'ik
tiko'n - t'ikit'ik - tunay - t'it'ik - tele'n - t'urül - tu'ch - t'ison - tijon'ik

3. Tawak'axaj ri julëy tzij re', ri kik'wan pa kitz'ib'axik ri tz'ib' t' chuwa' t'. Ke'asik'ij k'a ri' tab'ij jun b'ab' kik'in chikijujunal.

t'üq tuj t'ison

- Taqupij ri taq peraj ruxaq wuj. Ke'anuk'u' ri tzij richin ye'atun jun b'ab' pa kiwi' ri jujun achib'äl. Pa jujun b'ab' e k'o ka'i' ch'ab'äl ri yekamulux: jun rik'in ri tz'ib' t' k'a ri', jun ch'ik rik'in ri tz'ib' t. Tacha' ri ruk'amon.
- K'a ri', tatz'ajb'a' ri achib'äl chi ruwäch ri atz'ib'awuj chuqa' chi ruxikin ri qupin taq peraj ruxaq wuj rik'in ri b'ab' xatun.

	nibiy'in	ruxaq	ri	awän.
	t'ot'	Ri	ruwäch	chi
	ri	nu'a mat'a'	ruq'utu'n	ri
	ixox	Ri	ruki'l	

Tatz'eta' ri achib'äl k'a ri' tawila' ri runuk'b'al ri xb'anatäj. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' achike xb'anatäj pa nab'ey, pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isib'äl. Mantamestaj chi ri jujun b'ab' nutikirsaj el rik'in nimatz'ib' chuqa' neruk'isib'ej rik'in chuq'.

[illegible]

W w

Xoqa ri ramaj richin netamäx ri tz'ib' **w**. Tawak'axaj ri jun lema' re'.

Ri wakx küt rujeý

Xk'oje' jun b'ey jun wakx yalan jeb'ël, e k'o wan taq k'aqoj retal pa ruch'akul. Toq k'a ko'öl na, yalan küt ri rujeý. Taq xk'i'y, yalan niq'alajin ri küt jey.

Ri rachib'il ri wakx yalan yeq'olon pa ruwi' rujeý. Rija' man nipe ta royowal. Retaman chi ja ri' nib'anön chi jeb'ël rub'anikil. ¡Ja ri' yalan jeb'ël nuna' rija'.

Jun q'ij, xapon jun nīm molaj us pa ruko'k. Ri wakx xuch'ob' chi k'o pa jun k'ayewal.

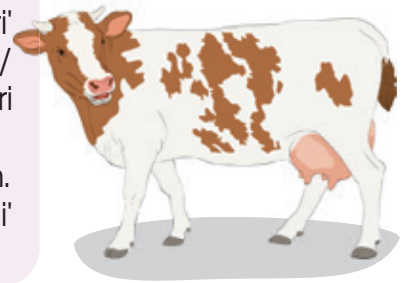
—¿Achoj ruma k'o chi **nuchojmirsaj** ri k'ayewal re'? —Nuch'ob'. Ri wakx yalan ajuchan. Pa junamin xuch'ob' jun jeb'ël na'oj. Xupeyoj ri rachib'il, ri ixkale't. Xuk'utuj chi re chi ti jote' chi rij. Ke ri', pa ruwi', yerutij konojel ri us jeb'ël ri yejel apo rik'in.

Ri ixkale't k'o wan ruway chuqa' ri wakx man nunäq ta ri us. Chuqa', yalan jeb'ël kik'wan ki', niqa' chi kiwäch yetzjon chuqa' yetze'en.

Kojtzijon:

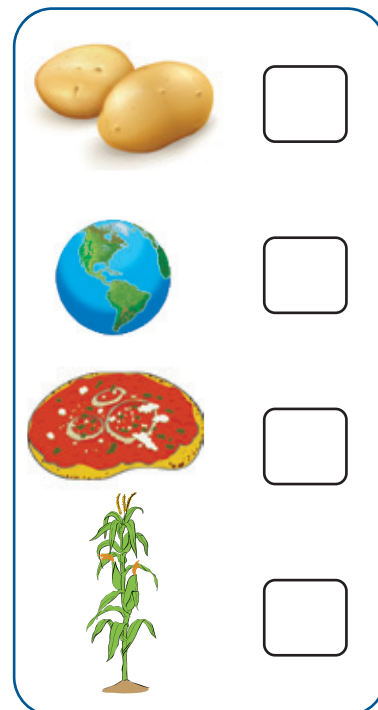
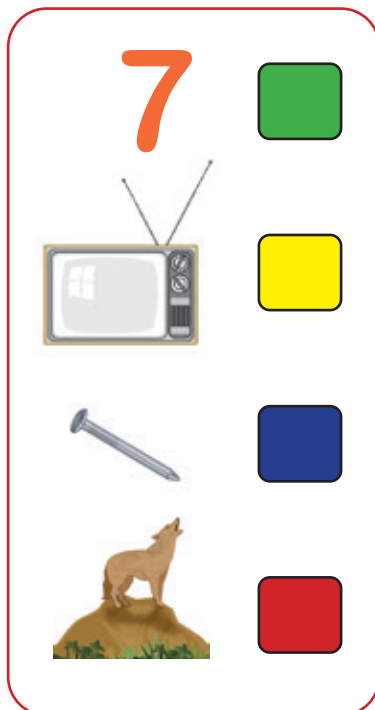
- ¿Achike rub'anikil ri wakx?
- ¿Atux ruk'ayewal xuk'owisaj ri wakx küt rujeý? ¿Achike rusol'ik xub'än chi re?
- Katzjon rik'in jun awachib'il pa ruwi' ri xb'anatäj pa rutikirlem, pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isibäl ri lema' re'.
- ¿Atux nikitziyoj ri wakx rik'in ri ixkale't, nab'ij rat?

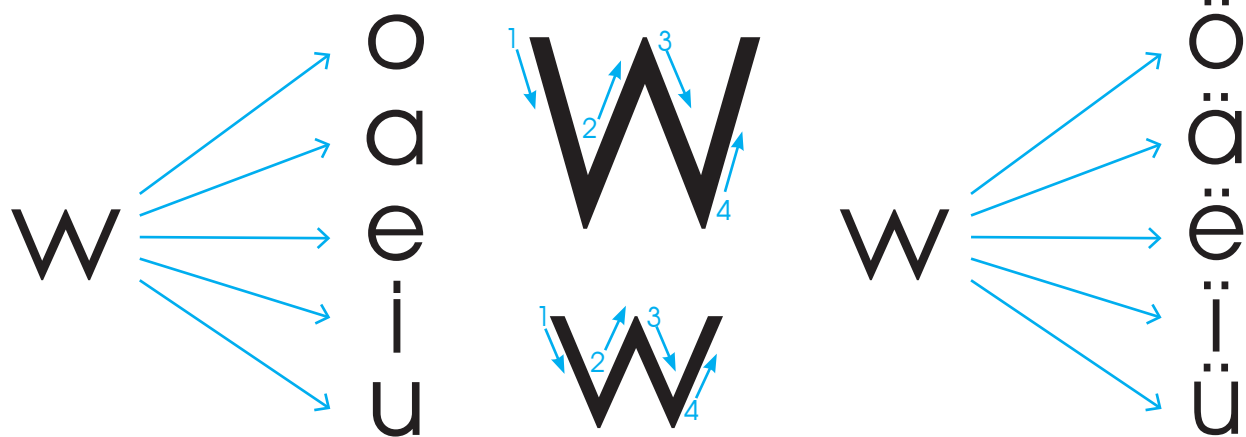
- ¿Atux achib'äl k'o chi ruxik'in? Eqal tab'ij. ¿Atux nab'ey ruk'oxomal nawak'axaj? Ja ri ruk'oxomal /w ww/. Takamuluj jun ka'i' oxi' mul. Ke'awak'axaj k'a ri' ke'akamuluj re ka'i' oxi' tzij re': /wi/-/chin/, /wa/-/ka/-/mi/, /we/-/qoj/. Tasik'ij julëy ch'ik tzij ri yetik'ir el rik'in ri k'oxomal /w/.
- Kow tab'ij ri nuk'üt ri jujun achib'äl e k'o qa pa xulan. Ke'ajuxu' chi rupam jun setes'ik ri achib'äl yetik'ir el kib'i' rik'in ri ruk'oxomal ri tzij **wakx**.

5

- Ke'awak'axaj ri tzij chuqa' ke'akamuluj rub'ixik chi rij ri atijonel: /ya/-/wa'/, /tew/, /i/-/wir/, /kow/. ¿La xawak'axaj ri ruk'oxomal ri /w/? Man pa rutikirlem ta ri tzij k'o wi, k'o chi rij.
- Ke'atz'eta' ri achib'äl e k'o pa nab'ey rucholaj ch'ab'äl e pa'äl pa kakaxa, tab'ij eqal kib'i'. Tatz'eta' akuchi kik'iwan ri k'oxomal /w/. Jujun achib'äl k'o jun rukakaxa b'onin chi ruxikin. Takanoj pa ruka'n cholaj ch'ab'äl e pa'äl pa kakaxa jun achib'äl ri ruk'uwan pa rub'i' ri k'oxomal /w/ pa junam jap tzij, k'o chi nakanoj pa rutikirlem, pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isib'äl ri k'oxomal. Tab'onij ri kakaxa rik'in junam rub'onil.

- Tatz'eta' rub'anikil ri tz'ib' ruk'wan ruk'oxomal /w/, /w/, /w/. Ja re' ri nimatz'ib' **W** chuqa' ch'utitz'ib' **w**. Tab'ana rujuxik ri tz'ib' re' pa taq jalajöj b'anikil, achi'el xub'ij ri atijonel. Takamuluj rukusaxik ri tz'ib' **w** kik'in konojel ri k'uxatz'ib'.
- Ke'atzu' ri julëy achib'äl re'. K'a ri' ke'asik'ij ri tzij e k'o qa chi kixe'. Takamuluj, rik'in jun tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in jun b'onitz'ib'ab'äl, ri jap tzij: **wa, we, wi, wu**.

wa'im

wey

wuj

wi'aj

Ke'asik'ij ka'i' oxi' b'ey ri tzij. Ke'akanoj ri rutunaxik: **we, wi, wo, wu, wä** chuqa' pa jujun tzij, tajuxu' pa jun setesik ri xke'awil. K'a ri', tatz'ib'aj chi ruwäch la juch' k'o chi ruxikin. Tatzeta' ri tz'eteb'äl.

pwäq

wä

winäq

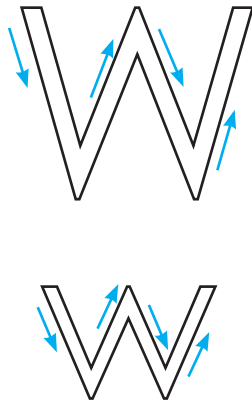
wok'ok'

weqoj

awän

wuqu'

o
a
e
i
u

ö
ä
ë
ï
ü

- Takamuluj rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' rik'in b'oni'tz'ib'ab'äl rub'anikil ri nimatz'ib' **w** chuqa' ri ch'utitz'ib' **w**. Takamuluj rutunaxik ri k'uxatz'ib' rik'in ri ch'utitz'ib' **w**.
- Ke'awak'axaj ri julëy jap tz'ij re'. Taq xtawak'axaj ri jap tz'ij ow, aw, ew, iw chuqa' uw taya' jub'ik axajab': at, ow, it', er, uw, et, ich', an, iw, ik', eq, aw, ay, ep, tz', ew.

Ke'atzeta' ri kakaxa. Ke'akanoj konojel ri ri jap tz'ij: **ow, aw, ew, iw, uw** chuqa' ke'abonij. K'a ri', ke'asik'ij chanin ri xe'ab'onij. Wi yasäch, tatikirsaj jun b'ey ch'ik.

wo	ow	in	ul	we
am	wu	up	aw	om
ew	ax	wi	ik	uw
is	er	iw	um	wa

Tatijoj awi' chi rij rub'anikil ri nimatz'ib' **W** chuqa' ri ch'utitz'ib' **w**. Takamuluj ri tz'eteb'äl rik'in atz'ib'abäl k'a ri' tak'isa' qa ri ruxaq samaj.

W w W w W w W w W w

W w

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **w** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

wo

wa

we

wi

wu

Takamuluj rub'anikil ri ch'utitz'ib' **w** kik'in jujun k'uxatz'ib'. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.

wö

wä

wë

wï

wü

- Ke'asik'ij ri tzij e k'o pa jujun choltzij. Ke'atunu' rik'in jun juch' ri tzij e junam ruma k'o chi rupam ri kib'i' ri tz'ib' **w**.
- Ke'atz'ib'aj chi ruwäch ri atz'ib'awuj ri tzij xtib'ix chawe.

waram

jicha'n

tew

tïx

wikx

che'

lawx

jicha'n

tïx

wikx

che'

lawx

tew

waram

Tasik'ij ri retal. Tawila' rusolik chuqa' tajuxu' chi rupam jun setes'ik ri achib'äl rejqalen. K'a ri', tatz'ibaj rub'i' chi ruwäch ri juch'.

Q'ij q'ij k'o pa qalaq,
xtaq e setes'ik chuqa'
yalan e maq'en.

Rub'anikil achi'el jun
tzi'i'. Chaq'a' tikirel
nawak'axaj ruwuyinik.

Ke'asik'ij ri juläy tzij re'. Tajalwachij ri nab'ey jap tzij rik'in ri jap tzij k'o chi rupam ri kakaxa. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch', achi'el xtikanäj ri tzij. K'a ri', tasik'ij ri xatun. Tatz'eta' rub'anon pa tzeteb'äl.

jicha'n

kaqix

patix

meson'ik

sokaj

xajab'

wa

wi

wö

wu

we

wä

wacha'n

Ke'akusaj ri taq peraj ruxaq wuj ri e k'o tz'ib' chi ruwäch k'a ri' tab'ana' ri samaj re':

1. Tawak'axaj ri jujun jap tzij re' chuqa' ri tzij ri kik'wan ri tz'ib' **w** k'a ri' ke'atunu'.

wo - wu - wa - we - wi - aw - iw - ow - uw - ew - wew
wiw - wow - wuw - waw - wäw - wöw - wi'w - we'w

2. Tawak'axaj ri jujun tzij re' ri kik'iwan ri tz'ib': t, j, r, k, n, m, x, k', y, p, b', ch, ch', l, q, q', tz, tz', s, t' chuqa' w k'a ri' ke'atunu'.

wi - wi't - wix - wuj - wök - wuch' - wux - wa'il - wa'im - wajäj
wachin - wawän - wajwük - wachib'äl - rach'ulew

3. Ke'awak'axaj ri julëy tzij re' ri kik'uwan chi rupam ri kib'i' ri tz'ib' **w** chuqa' ke'atunu'. K'a ri', tawelesaj kan ri nab'ey tz'ib' chuqa' tasik'ij achi'el nikanäj kan.

wuj wotz'otz' raxwäch

Tasik'ij ri nab'ey b'ab' chi re ri jun rulema' ri wuch'. K'a ri', tak'isa qa rutz'ib'axik ri xb'anatäj chi ruwäch ri juch'.

Ri wuch'

Pa jun siwan k'o wi rachoch jun wuch'.

Tzij richin yesik'ix chuqa' richin tijonik

Yatqa'ula'ej richin yatetz'an chuqa' natijoj ri xawetamaj. Ruma ri', xtawil qa jun choltzij richin ri jujun tz'ib' atz'eton tz, tz', s, t' chuqa' w. Ütz ye'asamajij ri solojsamaj jalajöj taq q'ij. Tikirel najux rik'in tz'ib'ab'äl chuqa' b'onitz'ib'ab'äl ri tzij taq xkasamäj.

- Tasik'ij ri tzij e k'o pa jujun choltzij. Tatz'ib'aj pa atz'ib'awuj ri tz'ij man awetaman ta chuqa' tak'utuj atux nuq'ajuj.
- Tacha' jun chi ke la choltzib', ke'asik'ij chanin ri tzij, nab'ey ri jun pa'äl cholaj k'a ri' ri jun ch'ik. Junam tab'ana' rik'in jun ch'ik choltz'ij, rat xkacha'on.
- Tanuk'u' jun acholtzij rik'in wo'lajuj tzij, ke re' nab'an chi re: oxi' tzij ri yetikir rik'in ri tz'ib' tz, oxi' ri yek'is rik'in ri tz'ib' s, k'a ri', oxi' kik'wan pa runik'ajal ri tz'ib' tz', oxi' ri kik'wan xa xe jun jap tzij chuqa' oxi' kik'wan oxi' rujap tzij. Tajalwachij rik'in jun awachib'il ri acholtzij chuqa' tasik'ij ri xub'an rija'.
- Ke'anik'oj ri tzij e k'o chi kipam konojel ri choltzij, ke'atunu' ka'i' k'ulaj tzij ri tikirel nikik'waj ki'. Achi'el ri juley tz'ij re': t'üq rik'in tzopinik. Tab'ij achike ruma e k'ulaj tzij.

Tz tz

tzüy	ija'tz
tzakoj	qitzij
retzoz	tzyäq
ütz	tzijil
tzimay	tzatz
tzaytzoj	tzopinik
tze'en	lab'itzetz
jumotzaj	tzijonik
kumätz	tzamaj
tzuk'	tzatzq'or

Tz' tz'

tz'i'	metz'
atz'an	tz'iran
tz'aa	wotz'otz'
kotz'i'j	tz'unün
tz'uj	sotz'
kotz'ib'äl	tz'un
tz'ib'ab'äl	retz'ab'al
b'atz'b'äl	tz'aläm
tz'ib'	etz'anem
tz'ikaj	mutz'ül

S s

sanik	is
samaj	sotz'
tra's	s'ib'
saqmolo'	sutz'
masa't	sub'an
awäs	su'n
seqob'äl	b'is
us	säq
si'	q'ay'is
sokaj	saq'ul

Tzij richin yesik'ix chuqa' richin tijonik

T' t'

t'ot'	t'oqinik
t'amat'a'	sot'öl
t'ajt'ik	t'isonel
t'än	yot'
at'ixäm	t'ison
let'et'	t'ok
t'üq	ajmot'ot'
t'iqäq	yat'ayik
t'isob'äl	b'at'ät'

W w

wakx	taluwäch
awän	wikx
tew	wa'im
weqoj	kow
saqwach	wotz'otz'
wäy	lawx
sewoj	wi'aj
waram	winäq
wuj	utiw
raxwäch	wuch'

Chi rupam ri choltzij k'o chi ruxikin, nawil julëy chik tzij. Jare' tab'ana' kik'in:

- Tamolo' awi kik'in oxi' awachib'il, tisik'ij junam ri tz'ij. Nabëy ri jun peraj tz'ij e pa'äl, k'a ri', ri jun chik peraj.
- Ke'ach'a ka'i' tz'ij chi rupam ri choltzij, tab'ana' jun b'ab' kik'in. Tawojqaj ri tz'eteb'äl re': tz'unün chuqa' kotz'ij. Ri b'ab' nub'ij: Ri titz'unün nutz'ub' rupam ri kotz'ij. Tacha' ka'i' tzij k'a ri' junam tab'ana' rat.
- Ke'acha' oxi' tz'ij chi rupam ri choltzij. Ke'ak'ama' kan ri k'isib'äl tzib', k'a ri' tatz'ib'äj ri k'aka' tz'ij.
- Ke'acha' oxi' tz'ij, ko'öl kaqän chuqa' n'im kaqän, ke'atz'ib'aj pa atz'ib'awuj. Ke'ajacha' pa taq jap tzij ri jujun tzij.

Juläy chik tzij

lotz	tz'in
usmachi	yot'onik
wakami'	tzeqäl
tz'uyub'äl	xb'ut'üt'
pwäq	sak'
t'ikik	jitz'il
pas	litz
set'isb'äl	iwir
wuqu'	tz'ujanik
tzupche'	jisjik

Ri me's chuqa' ri ch'oy

Tatz'ib'aj rub'i' jun awachib'il ri e k'o pa atijonijay.

Tatz'ib'aj rub'i' ri jun ruwäch che' re'.

Kab'iyin chawäch jun kakaxa

Ke'atz'ib'aj ri jap tzij ri e k'o chi rupam ri tzij **wotzotz.**

Tasik'ij ri jun tzij re', ka ri' tab'ij wi ütztz'ib'an: **tzi'**

Nawoyob'ej jun mul

Tatz'ib'aj rub'i' jun awach'alal.

Tatz'ib'aj jun b'ab' rik'in ri tzij **sokaj**

APONIB'ÄL

Tab'ij kib'i' ri jujun tzi'b' e k'o chi rupam ri tzij **ruwach'ulew**

Tab'ij jun tzij ri nitik'ir el rik'in **s.**

Nawoyob'ej jun mul

Tab'ij jun b'ab' rik'in ri tzij **wäy.**

Kab'iyin chawäch jun kakaxa

Kab'iyin chawäch jun kakaxa

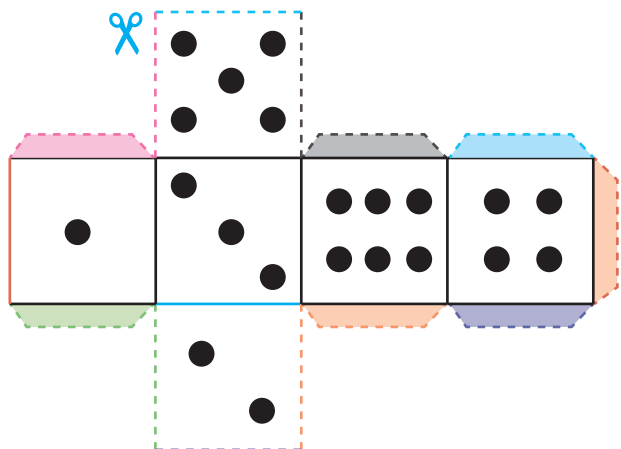
ELEBÄL

Tab'ij jun tzij ruk'wan xab'ikuchi ri tz'ib' **tz'** chi rupam.

Tatz'ib'aj jun tzij ri nitik'ir el rik'in ri tz'ib' **tz.**

Tatz'ib'aj rub'i' ri chiköp nixik'an chaq'a' ri ruch'akul achi'el richin jun ch'oy.

Tatz'eta' rub'eyal samaj k'o chi rij ruxaq wuj.

iRi me's chuqa' ri ch'oy!

Rub'eyal ri etz'anem: taqupij ri etz'ab'äl k'o qa chi ruxe' ruxaq wuj xik'o kan. Taq'ocho' chi taq ruxkin k'a ri' ke'aq'olij ri junam kib'onil, achi'el xtub'ij ri atijonel.

¿Achike' rub'anikil yatetz'an? Tamolo' awi' kik'in ka'i chuqa' ütz oxi' awachb'il. Chi ijujunal ütz nikusaj xtaq chuxtäq richin retal ri etz'anem. Ütz jun kinaq' chuqa' jun ti ab'äj. Chi ijujunal nitzäq ri etz'ab'äl. Nutikirsaj el ri xtelesam ri nīm ajilanem.

Ri retal jujun etz'anel nib'e chi ruwäch janipe ajilanik nirelesaj pa etz'ab'äl. Wi niqa pa jun kakaxa akuchi k'o ri mes, ri etz'anel nuxlan jun mul; wi niqa ta akuchi k'o ri ch'oy, nib'iyin chi ruwäch janipe kakaxa nub'ij. Chi rupam ri juläy chik kakaxa nub'ij achike nab'an. Wi k'o man niq'axta chawäch, ri atijonel xkaruto'.

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

ä

ö

ü

ë

ï

ä

ö

ü

ë

ï

a'

o'

u'

e'

i'

tz

tz'

s

t'

w

tz

tz'

s

t'

w

tz

tz'

s

t'

w

tz

tz'

s

t'

w

Tz

Tz'

S

T'

W

Tz

Tz'

S

T'

W

iTiqatijoj awi' rik'in ri sik'inem chuqa' ri tz'ib'anik!

Wawe' xtaw'il ka'i' ox'i' jeb'ël solojsamaj richin rutijoxik ri tz'ib'anik chuqa' rusik'inik ri tz'ib' xe'awetamaj.

¿Achike rutunaxik?

- Ke'atunu' rik'in jun juch' ri achib'äl e k'o pa nab'ey cholaj rik'in ri e k'o pa ruka'n cholaj ri kejqalen ki'.
- Tatz'ib'aj chi kiwäch ri juch' ri kib'i' ri achib'äl kejqalen ki', achi'el rub'anon pa tz'eteb'äl.

Ri atz'am chuqa' ri q'utu'n

iRi tzij esachäl!

Ke'asik'ij ri julëy b'ab' re'. Chi rupam jujun e k'o tz'ij esachäl, ruma man richin ta ri b'ab'. Tawila' ri tzij sachäl, ri man richin ta ri b'ab' k'a ri' tajuxu' pa jun setesík. K'a ri', tatz'ib'äj chi ruwäch ri juch' e k'o chi ruxk'in. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

1. Ri nute' nub'än jun k'aj q'or.

k'aj

2. Kojetz'an rik'in la sotz'.

3. Kojch'oke' chi rij la t'ot'.

4. Ri nata' nuya' q'aa' chi re ri wakx.

5. Iwir xojb'e' pa let'et' pa ruwi' ri choy.

6. Pa k'echelaj e k'o k'i'y ch'atal.

7. Ri tz'unün nutz'üb' jun k'um.

Tatz'eta' ri achib'äl k'a ri' tab'ij achike natz'ät. K'a ri', tatz'ib'aj jun b'ab' pa ruwi' ri achib'äl xatz'ät. Takusaj ri juch' e k'o chi kixe' ri achib'äl.

iTiqatz'aqatisaj ri b'ab'!

Tasik'ij ri jujun b'ab'. Tatz'aqatisaj rik'in jun tzij ri e k'o pa kakaxa. Tajuxu' k'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch'. Tatz'eta' achi'el rub'anon pa tz'eteb'äl.

Ri nene' niwür pa ruk'an.

ruk'an
ko'k

Ri natin pa raqän ya'.

k'un
kök

Ri tata xumestaj kan pa jay.

ruch'ami'y
ruchun

Xta Lixa xupön ruway.

ch'umil
chanin

Ri nana xutzäk ri pa b'ojo'y.

q'oq'
qetb'äl

A Pancho jun achib'äl pa sik'iwuj.

q'aq'
xuqupij

A Xuwan ruma xloq' retz'ab'al.

nikikot
tuj

iTiqatz'aqatisaj ri lema'!

Tasik'ij ri jun tz'ib'an'ik re'. Chi ruxe' xtaw'il jun ch'ik lema' e junam, xa xe man e tz'aqät ta rik'in jun ka'i' tzij. Tatz'aqatisaj rik'in ri taq tzij yerajo' na.

Chi runaqaj ri nutinam'it k'o jun juyu'.

Chi rupam ri juyu' e k'o k'iy chikopi'.

Jun q'ij, xojb'e kik'in ri wach'alal ri pa juyu'. Xqatz'ät jun tukür, jun masat, chuqa' jun maq'ua'. Chuqa', juläy taq kuk ye'etzan chi ruq'a' jun che'.

Yalan jeb'ël xina' ri xib'iyaj pa juyu'.

Chi runaqaj ri _____ k'o jun juyu'.

Chi rupam ri _____ e k'o k'iy chikopi'.

Jun q'ij, xojb'e kik'in ri _____ pa juyu'.

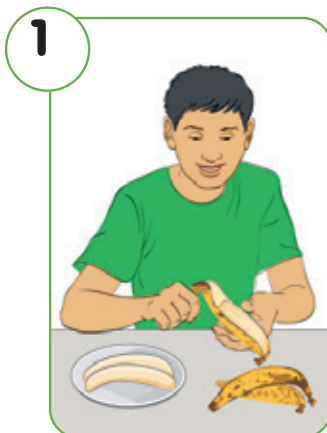
Xqatz'ät jun tukür, jun masat chuqa' jun _____.

Chuqa', juläy taq kuk _____ chi ruq'a' jun che'.

_____ jeb'ël xina' ri xib'iyaj pa juyu'.

Tab'ij ri nik'ulwachitäj

Tatz'eta' rucholajem ri achib'äl. Tab'ij achike nik'ulwachitäj chi ki jujunal. K'a ri', chi ruwäch ri juch' tatz'i'b'aj ri nab'ey, ri ruka'n chuqa' ri xk'ulwachitäj pa ruk'isib'äl. Tatz'ib'aj jun b'ab' pa ruwi' ri jujun achib'äl. Tanataj chi konojel ri b'ab' yetikir el rik'in nimatz'ib' chuqa' yeb'ek'is rik'in jun chuq'.

1.

2.

3.

4.

iKeqakanoj tzij!

Ke'atz'eta' ri julëy achib'äl re'. Tasik'ij chi oxì' tzij ri e k'o chiruxik'in. Tacha' ri rejaalen rub'i' ri achib'äl k'a ri' tajuxu'pa ruk'isib'äl. Tatz'ib'aj jun b'ab' pa ruwi' ri jujun achib'äl. Tanataj chi konojel ri b'ab' yetik'r el rik'in nimatz'ib' chuqa' yeb'ek'is rik'in jun chuq'.

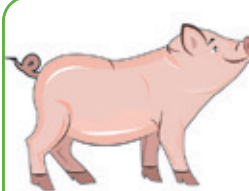
k'u'x
k'ul
k'um

q'ip'il
q'itajik
q'ij

koton
kot
koral

läq
aq
b'aa

ch'ami'y
ch'amil
ch'umil

tz'intz'ot
tz'ib'anik
tz'ib'ab'äl

chaj
che'
chemäl

tzor
tzatz
tzuy

Ke'anuk'u' ri tz'ib' e k'o pa jujun kakaxa, k'a ri' xtaw'il ri tzij. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' k'o chi ruxe'.

a t
ch'

o k' j
a /

a x j
b' a

¿Achike ri q'eb'aq'ajuj tzij ?

Tasik'ij ri tzij k'o chi rupam ri jujun kakaxa. Tach'ob'o' jun q'eb'aq'ajuj tzij k'a ri' tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch'. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

kikotemal

nojnäq

saqil

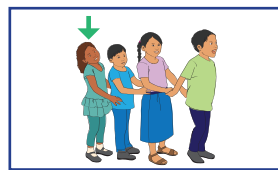
q'eq

nim

näj

b'is

Ke'atzu' ri achib'äl ri e k'o chi rupam ri nab'ey peraj chuqa' ri e k'o pa ruka'n peraj. Ke'atunu' rik'in jun juch' ri e q'eb'aq'ajuj. Tatz'ib'aj chi kixe', ri kib'i rejqalen.

Tatzijoj ri lema' chuqa' tatz'uku' jun chik ruk'isilem

- Ke'atz'eta' ri achib'äl chuqa' tawila' rucholajem ri b'anob'äl. Tatz'ib'aj 1, 2, 3 ri xb'anatäj chi rupam la b'anob'äl. Chi rupam ri k'isib'äl kakaxa, tab'ana' rachib'äl ri ruk'isilem ri lema' chuqa' tatz'ib'äj ri rajlab'äl 4 chi rupam ri setesik.
- Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' ri nab'ey, ri xb'anatäj apo pa runik'ajal chuqa' pa ruk'isib'äl. Tanataj chi konojel ri b'ab' yetikir el rik'in nimatz'ib', chuqa' yeb'ek'is rik'in jun chuq'.

1.

2.

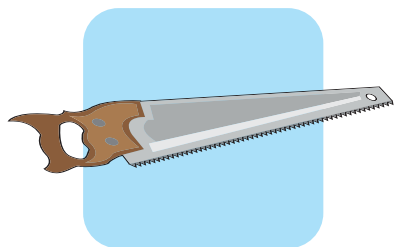
3.

4.

Keqach'ara' ri tzij

- Eqal tasik'Ij ri jujun tzij e k'o pa kakaxa. Takanoj ri achib'äl ri rejqalen.
- Tatz'ib'aj ri jujun jap tzij pa kakaxa. K'a ri', tatz'ib'aj ri tzij tz'aqät chi ruwäch ri juch' e k'o pa xulan.

chajaljay – qetb'äl – q'ab'aj – ik' – ch'umil – ak'wal

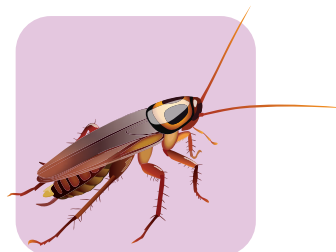

Tatz'ib'äj chi rupam ri käq kakaxa ka'i' tzij kik'wan jun jap tzij. Chi rupam ri xar, ka'i' chik kik'wan ka'i' jap tzij. Chi rupam ri räx, ka'i', rik'in oxi' wi k'o ta ch'aa chik jap tzij tikirel chuqa' natz'ib'aj.

--

--

--

¿Achike rub'anikil chuqa' achike nub'än?

- Tatz'eta' ri julëy achib'äl re'. Rik'in jun ch'ik awachib'il tib'ij achike rub'anikil ri awäj, ri chuxtäq chuqa' ri winäq pa achib'äl. K'a ri', tatz'ib'aj rub'i' pa nab'ey juch'. Chi ruwäch ri julëy ch'ik juch', tatz'ib'aj oxi' paj tzij nikitziyoj rub'anikil chuqa' ri nub'än. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.
- Tatz'ib'aj oxi' chuxtäq nikitziyoj rub'anikil chuqa' ri nub'än.

tz'i'

kaji' raqän

nib'a'on

nuchajij ri jay

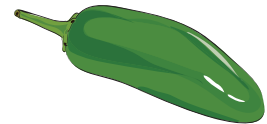
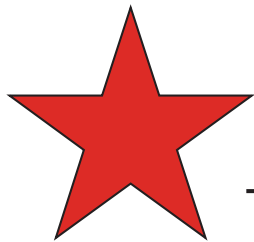

Tzij kiyuqelon ki'

Ri etz'anem re', k'o chi nub'än jun yuqenik tzij. Taqupij ri taq peraj ruxaq wuj k'o achib'äl chi ruwäch. Tab'ana' ri samaj re':

- Tatikirsaj el rik'in ri peraj ruxaq wuj k'o chi ruwäch ri ajlanik 1. Tatz'ib'aj rub'i' chi ruwäch ri juch'.
- Tatz'eta' ri tz'ib' nuk'isib'ej ri jun tzij re'. Takanuj jun achib'äl ri rub'i' nutikirsaj el rik'in ri tz'ib' re', k'a ri' tatz'ib'aj chi ruxk'in ri nab'ëy tzij.
- Junam tab'ana' kik'in konojel ri achib'äl k'a ri' tatz'ib'aj konojel ri tzij.

ch'umil

Tzij e sachnäq kan

- Chi ruwäch ri jun ruxaq wuj re' e k'o jun ka'i' achib'äl ri xkisäch kib'i'. Ke'ato' richin yekib'ewila' pe.
- Nab'ey nab'ij rub'i' ri achib'äl, k'a ri', k'o chi nab'ij ri jujun k'oxomal e k'o chi rupam rub'i'. K'a ri', takanuj rutz'ib'axik, richin nawila' pe ri b'ey yetunun kichin. Tajuxu' rik'in b'onitz'ib'ab'äl, ke'atunu' jujun achib'äl rik'in rubi'. Takusaj jalajöj b'onil chi jujun.

q'enüm

ch'akät

kumätz

jaqb'äl

pak'a'ch

tzamaj

iTiqatz'aqatisaj ri lema'!

- Tasik'ij ri lema', k'a ri' ke'atz'aqatisaj ri b'ab' rik'in ri tzij e k'o pa kakaxa. Tajuxu' jujun tzij ri xe'akusaj yan. Tawojqaj ri tz'eteb'äl.
- Chi rupam ri kakaxa k'o pa xulan qa, tab'ana' rachib'äl jun ch'uti ala' chuqa' rik'in rume's.

kaxlanwäy - choy - ~~rutz'i'~~ - ruya' - xeyalöj - choy - rutz'i'
ch'oy - rutz'i' - José - kiya'

Ri saq'ij ma José xel el rik'in rutz'i' rutz'i' .

Xeb'eb'yaj chuchi ri .

Ri tz'i' xuqüm pa .

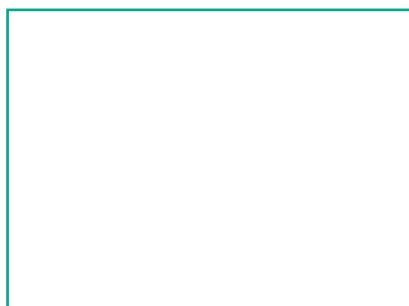
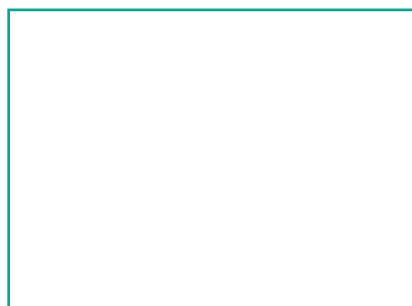
Ma José chuqa' ri xeb'etz'an.

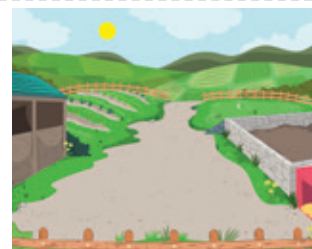
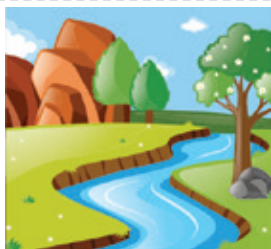
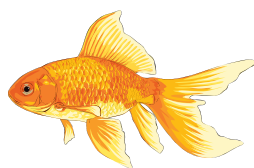
Toq xetzolin pe ma José chuqa' ri xkitäj

 chuqa' .

Tatz'ib'aj jun alema'

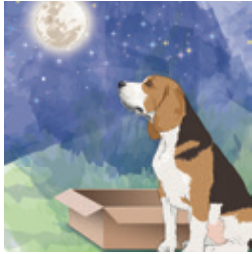
- Taqupij ri taq peraj ruxaq wuj e k'o qa pa xulan. Tacha' ka'i' taq peraj ruxaq wuj: jun ajkuqül chuqa' jun k'ojlemal, kik'in rije' nanojij jun lema'.
- Ke'atz'ajb'a ok chi rupam ri kakaxa e jamäl.
- Chi ruwäch ri juch' tatz'ib'aj ri alema' pa kiwi' ri xe'acha', ri ajkuqül chuqa' ri k'ojlemal. K'a pa ruk'isib'äl, tatz'ib'aj rub'i' ri alema'.
- Ri taq peraj ruxaq wuj ri man xke'akusaj ta, ke'atz'ajb'a' qa pa atz'ib'awuj chuqa' tatz'ib'aj jun b'ab' pa kiwi' chi

Tasik'ij chuqa' tak'ulub'ej ri k'utunik

- Ke'atzu' ri achib'äl k'a ri' tasik'ij ri b'ab' rachb'illan. K'a ri', tak'ulub'ej ri k'utunik chi kiwäch ri juch'.
- Tak'utu' chi ruwäch jun awachib'il ri rutzolixik ri k'utunik xab'än.

Ri tz'i' nutzu' ri ik'

¿Achike nitzu'n ri ik'?

Ri ak'wal netz'an rik'in ri tzupche'.

¿Achike niretz'ab'ej ri ak'wal?

Ri ati't xulöq' jun wotz'otz'.

¿Achike xulöq' ri ati't?

¿Jarupe' tz'ib' e k'o?

- Tab'ij rub'i' ri jujun achib'äl, chuqa' tab'ij ri jujun k'oxomal e k'o chi rupam ri rub'i'. Tawajlaj jarupe' kik'oxomal ri jujun tz'ij, k'a ri', tajunamaj kik'in jujun cholaj kakaxa, toq xtawil, tatz'ib'aj ri jujun tz'ib' pa jujun kakaxa. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.
- Tajuxu' chi jujun tz'ij, k'a ri' ta tunub'a' rik'in ri achib'äl rejqalen. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

1.

2.

3. q' a tz u y

4.

5.

6.

7.

8.

Tacha' jun achike ri achib'äl k'a ri', chi ruwäch ri juch' ejamäl, tatz'ib'aj jun b'ab' pa ruw'i'.

Niqanojij tz'ij

- Tasik'ij chi jujun ri tz'ij. Tajalwachij ri xär tz'ib', rik'in jun, ri k'o chi ruxe' qa. Tab'onij ri tz'ib' xacha'.
- Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch', ri tzij xanuk'. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

ch'akät

(s) (p) (l)

k'isik'

(ch) (x) (t)

qupinik

(m) (b') (j)

tzame'y

(r) (p) (x)

tix

(s) (j) (k)

aq'a'l

(t') (y) (w)

Ke'asikij ri tzij ri e k'o chi kipam ri kakaxa ri e ch'aron pa taq jap tzij. Ke'ajala' kicholajem ri jap tzij, ke'atz'ib'aj chi jujun chi kipam la kakaxa e k'o chi kixe' qa. Ke'asik'ij ri jujun tz'ij xe'atun. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

tz'i b'a nik

nik tz'i b'a

tzo pi n'ik

e tz'a nem

Nintz'aqatisaj ri lema'

- Tatz'eta' ri jujun achib'äl e k'o pa lema'. Tasik'ij ri lema' chuqa' natz'aqatizaj ri b'ab' rik'in ri tzij k'a nirajo' na. Pa ruk'isib'äl, tatz'ib'aj rub'i' ri lema' re'.
- Tasik'ij ri jun lema' re' chi kiwäch ri awach'alal, ke'ak'utu' chi kiwäch ri achib'äl.

K'o wi jun achin yalan samajel rub'i'_____.
K'o wi jun ch'uti rulew akuchi e rutiko'n _____,
chuqa_____.

1

Jun q'ij, yalan xmaqe'. Chi ruwäch ri rulew xoqa'el jun_____ nima'aq.
Ma _____ yalan wi maqel.

2

Konojel ri winaqi' pa rutinamit xketamaj.
Xeb'e'apon k'iy winäq richin xe'kib'etz'eta' ri nim_____.
Toq xkitz'ät nikib'ij wi:_____

3

Ma _____ xub'än jun nimaq'ij. Xutzäk ri k'ix. Ri ruki'il achi'el wi _____.
Ri _____ xerub'än konojel.

4

Ewan tz'ib'

Tatzu' rachib'äl ri k'ayij akuchi nik'ayix ri kisamaj ri winaqi'. Chi rupam ri yek'ayix ewan waqi' tz'ib'. Ke'awila' k'a ri' ke'ajuxu' chi rupam jun setesik. K'a ri', chi kiwäch ri juch', tatz'ib'aj jun tz'ij rik'in ri jujun tz'ib'. Ri tz'ib' ütznib'e pa rutikirlem, runik'ajal chuqa' pa ruk'isilem.

Ri ewan tzij

- Tasik'ij ri jujun tz'ij. Ri tzij re' manjun kan ta k'ia'ajarik. Richin naw'il ri tzij pa ruchojmilal, k'o chi najalwachij ri k'äq tz'ib', rik'in jun ri k'o qa chi ruxe'. Tab'onij ri tz'ib' xacha'.
- Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch', ri tzij xaw'il. Tatz'eta' rub'anon pa tz'eteb'äl.

sayb'äl

q k' ch

k'ayb'äl

saqwäx

k' t ch

lij

q' x b'

yiso'n

p t' b'

epab'äl

w n tz'

pab'u'n

ch' x r

Ke'asik'ij ri tz'ij e k'o chi rupam ri kakaxa. K'a ri', takanoj chi rupam ri cholaj tz'ib' k'o chi ruxikin. Taq xtaw'il, tab'onij achi'el b'onin ri tz'eteb'äl.

k'ul	t'	k	l	w	x	q'	k'	u	l	m
ixöq	ch	ö	m	i	x	ö	q	t	w	s
tz'apib'äl	y	tz'	a	p	i	b'	ä	l	j	j

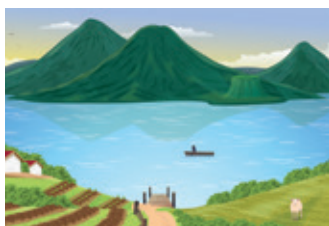
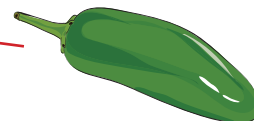
Tzij jub'a ma junam

Tatz'eta' ri ka'i' achib'äl e k'o pa jujun kakaxa. Ke'asik'ij ri tzij e k'o chi kikojöl. Ke'atunu' rik'in jun juch', ri tz'j rik'in ri achib'äl rejqalen. Tatz'eta rub'anon pa tz'eteb'äl.

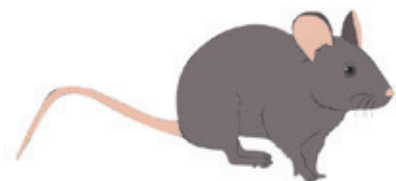
ik

ik'

choy

ch'oy

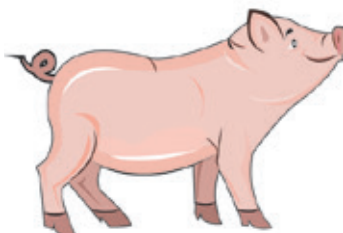
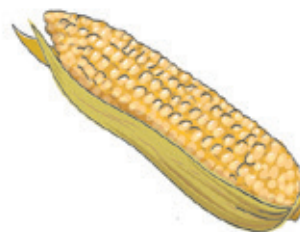
xik

xik'

jäl

jul

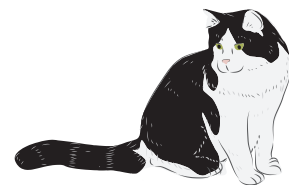
awaq'

awaq

iKe'atz'uku' b'ab'!

- Ke'aqupij ri taq peraj ruxaq wuj e k'o chi ruxe' qa. Ke'atunu' wo'o' k'ulaj taq achib'äl achi'el narayb'ej rat.
- Tatz'ajb'a' chi ruwäch atz'ib'awuj ri jujun k'ulaj xe'acha' k'a ri', chi ruxe' tatz'ib'aj jun b'ab' pa kiwi' ri achib'äl. Ûtz ye'ab'än jun ka'i', oxi' b'ab' wakamin chuqa' juläy ch'ik richin chuwa'q.

iXqak'is ri nab'ey rupalb'al tijonik!

- Tatzu' ri achib'äl: ¿Achike' natz'ät? Katzijon rik'in jun awachib'il pa ruwi' ri xiwetamaj pa nab'ey rupalb'al tijonik.
- Tatz'aqatisaj ri b'ab' ri nitzijon jub'a' pa awi' chuqa' pa ruwi' ri xab'än pa ri nab'ey rupalb'al tijonik.

R'in _____ ri jun juna' re' yalan etamab'äl
xink'ul. Xinwetamaj pa ruwi' _____. Chuqa',
kek'oje' e k'i'y wachib'il. Ri wachib'il ri yalan
yenwajo' ja re': _____, _____ chuqa'
_____.
_____.

Yalan xeqa chinuwäch ri lema' e k'o chi rupam
ri wuj re'. Ri yalan xqa chi nuwäch jari' ri
_____. Yalan xqa chi nuwäch ruma
_____.
_____.

Taqowuj richin atijonel

Xqak'is ri sik'iwuj «Ninsik'ij chuqa' nintz'ib'aj», Ruka'n xak. Rik'in rija', yalan xojсамәј pa tijonijay, achi'el ri taq san'ik samajela', xqaya' qak'u'x kik'in jujun solojsamaj.

Ri wuj re' xarachb'ilaj rik'in jujun tz'ib', k'a xawetamaj na xasik'ij ri wuj chuqa' xatz'ib'an. Jare' xa xe ri rutikirem, k'o chi natijoj awi', k'o chi nasik'ij wuj, chuqa' yatz'ib'an ronojel q'ij.

Wakami, k'o chi niqak'is ri jun jeb'ël b'yajen re' ri xqatikirsaj pe ri nab'ey q'ij tijon'ik.

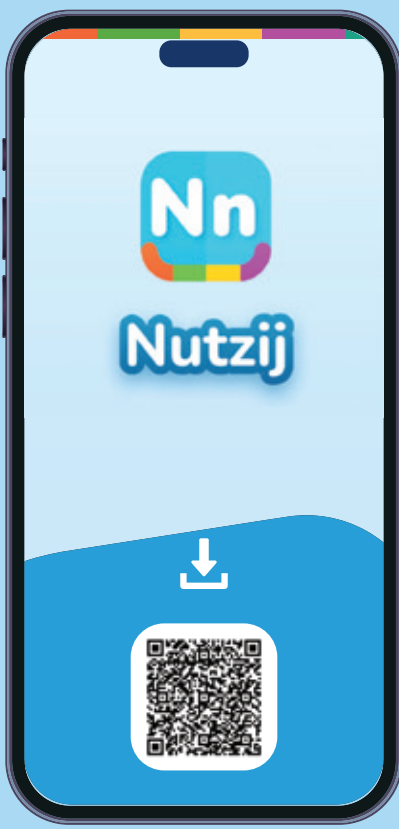
Wi at ach'iel ta jun palamax, ri nab'ey rupalb'al tijon'ik, xok jun juna' richin nachajij ri axik' chuqa' nawetamaj yaxik'an chi jun ruwach'ulew rik'in ri tz'ib'.

Ninrayb'ej chi kaxik'an ta chi rupam ri ruk'an rupalb'al tijon'ik, jun k'ak'a xak richin atijon'ik, ke ri yatok jun nimaläj rusik'inel wuj.

Yalan jeb'ël ok ri xinwetamaj awäch. Ninrayb'ej chi üt'z ta yab'e pa ak'aslem.

Ri atijonel.

Ministerio de
Educación

Ninsik'ij chuqa' yitz'ib'an
Ruka'n xak

damk
pob'es
siu